

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta

Marie BÖHMOVÁ

**PROBLEMATIKA ZNEUŽÍVANÝCH DĚTÍ
V PASTORACI**

Vedoucí diplomové práce: Ing. Aleš Opatrný, Th.D.

PRAHA 2006

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mons. Ing. Aleši Opatrnému, Th.D., za poskytnuté konzultace a za pomoc při přípravě této diplomové práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 1. 4. 2006

Marii Böhmer

THE PROBLEMATIC ISSUE OF CHILD ABUSE WITHIN PASTORAL ACTIVITIES

Annotation

This Master thesis focuses on the problems of child sexual abuse and especially on a question how to deal with this problem within pastoral activities. The subject of the thesis is a description of child sexual abuse from a professional view, and an overview of help that is provided to abused children and a description of different methods of prevention, with the emphasis on a competent advance sexual education. The thesis also includes a list of hot lines and institutions which provide crisis help for children in the Czech Republic (current contacts and addresses). At the same time the thesis gives suggestions how the Church can assist in solving such an emotional and complicated problem of child abuse, within its pastoral activities.

- Child sexual abuse
- Help for abused children
- Sexual violence prevention
- Crisis help and hot lines
- Mental support for victims of abuse

1. ÚVOD

Problematiku zneužívaných dětí jsem si jako téma pro svou diplomovou práci zvolila z několika důvodů. Především je to téma aktuální a závažné, o čemž svědčí i fakt, že v říjnu loňského roku zahájila Nadace Naše dítě celorepublikovou kampaň nazvanou *Stop násilí na dětech*. Podle slov ředitelky¹ nadace je cílem kampaně apelovat na všechny, kteří se dostanou s násilně zaměřeným jednáním vůči dětem do kontaktu, aby k tomuto jednání nezůstali neteční a lhostejní, ale snažili se ohroženým dětem co nejúčinněji pomoci. Názor, že je toto téma v dnešní době velmi aktuální, podporuje i alarmující fakt, že domácí násilí a počty týraných dětí mají v naší republice vzrůstající tendenci. A jak je zřejmé ze statistik,² narůstá v rodinách i násilné chování sexuálně orientované. Je tedy úkolem celé naší společnosti na tento trend reagovat a snažit se jej změnit. A je-li toto téma aktuální pro společnost, je samozřejmě aktuální i pro církve. Vždyť už v prvním odstavci pastorální konstituce *Gaudium et Spes*³ čteme, že „Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků, a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu.“

Ve své pastorační praxi se církve setkává s různými problémy a musí být na tyto problémy připravena a snažit se na ně v rámci svých možností a kompetencí co nejlépe reagovat. Jak je uvedeno v příručce věnované pastorační praxi,⁴ není úkolem pastorace všechny problémy vyřešit, ale spíše se snažit doprovázet k lidsky důstojnému zvládnutí dané situace. Jedná-li se o zneužívání dětí, církve sama bez zapojení oficiálních orgánů péče o dítě problém vyřešit nemůže, může ovšem ve spolupráci s těmito orgány a různými odborníky na co nejefektivnějším a nejlepším zvládnutí problému spolupracovat. Církve by měla být tím, kdo dokáže podat pomocnou ruku, zorientuje se v situaci a dokáže citlivě a kvalifikovaně zareagovat, povzbudit a doprovázet.

Aby bylo možné nabídnout užitečnou a účinnou pomoc, je nutné se v dané problematice alespoň rámcově orientovat. A právě o zmapování dané tematiky bych se ráda pokusila ve své práci. Východiskem budou znalosti a zkušenosti odborníků, z nichž budu čerpat a na jejichž základě se pokusím problematiku sexuálního zneužívání přehledně a stručně zpracovat, např. definovat, které typy jednání do této kategorie patří, jaké existují platné dokumenty vztahující se k tématu, které děti jsou sexuálním násilím ohroženy nejvíce, jak

¹ BAUDYŠOVÁ, Zuzana, *Stop násilí na dětech*, *Rodina a škola*, 2005, roč. 52, č. 9, s. 2

² WEISS, Petr, ZVĚŘINA, Jaroslav, *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*, Praha: Portál, 2001, s. 19

³ *Dokumenty II. vatikánského koncilu. Gaudium et Spes*, Praha: Zvon, 1995, s. 183

⁴ OPATRŇÝ, Aleš, *Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část I.*, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001³, s. 3

vážné mohou být následky zneužívání na psychiku a pro další vývoj dítěte (ale i pro rodinu a okolí dítěte), jaké jsou alarmující trendy naší doby apod. V další části práce se zaměřím na pedagogické a psychologické zásady pomoci a na různé formy intervence. V neposlední řadě se budu věnovat i prevenci s důrazem na důležitost vhodné sexuální výchovy. Kromě správné sexuální výchovy je do prevence odborníky⁵ zahrnována i výchova obecně, je-li prováděna vhodným způsobem a zaměřena k tomu, aby z dítěte vyrostla zdravá, vyrovnaná a samostatná osobnost. Pokusím se tedy nastínit některé výchovné modely, které mohou být především pro křesťanské rodiče zajímavou inspirací. Také se pokusím zřehlednit různorodou nabídku pomoci zneužívaným dětem v České republice. Vzhledem k tomu, že tato práce by měla zohledňovat především pastorační hledisko, zaměřím se na to, jak by měl postupovat člověk, dostane-li se do kontaktu se zneužívaným dítětem v rámci své pastorační činnosti, jak by se měl v dané situaci zachovat a jakou pomoc může ohroženému dítěti a jeho rodině nabídnout. A zde se už dostávám k cíli této diplomové práce, kterým by mělo být právě ucelené a přehledné zmapování dané problematiky, na jehož základě by mohly být definovány zásady a konkrétní formy pomoci, kterými by k řešení tak vážného a citlivého problému, jako je zneužívání dětí, mohla přispět církve.

⁵ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 45–46

2. VYMEZENÍ PROBLEMATIKY SEXUÁLNÍHO ZNEUŽÍVÁNÍ

2. 1 Závažnost problému

Sexuální násilí páchané na dětech patří bezpochyby k nejzávažnějším trestným činům a nejzávažnějším problémům naší společnosti vůbec. A to z mnoha důvodů. Na prvním místě je třeba říci, že jakékoli násilí se přímo dotýká svobody a osobní důstojnosti člověka, tedy těch nejzákladnějších principů existence každé lidské bytosti. Zneužívání dětí má však další specifika, která nebezpečnost a závažnost problému ještě prohlubují.

2. 1. 1 Závažnost z pohledu statistiky a psychologie

Už v úvodu bylo řečeno, jak alarmující je skutečnost, že sexuálně orientované násilné chování vůči dětem narůstá.⁶ O tomto trendu svědčí i statistiky zveřejněné Nadací Naše dítě, ze kterých je nárůst násilí patrný. V roce 2004 zaznamenali sociální pracovníci 1726 případů, kdy bylo dítě sexuálně zneužito nebo tělesně a psychicky týráno, což oproti roku 2002 představuje nárůst o 490 případů. Přímou sexuálně zneužito bylo v roce 2004 celkem 698 dětí, což opět představuje nárůst oproti roku 2002, tentokrát o 161 případů. Podle policejních zdrojů bylo od roku 2001 do roku 2004 znásilněno nebo pohlavně zneužito téměř 4300 dětí.⁷

Vedle znepokojujících výsledků statistik je nutné vnímat skutečnost, že oběťmi jsou děti, které se prakticky nemohou bránit. Velmi podstatný je také fakt, že často dochází k násilí přímo v rodině, ve které dítě vyrůstá, nebo je agresorem osoba z blízkého okolí dítěte. To samo o sobě komplikuje možnost takové jednání odhalit a postiženému dítěti pomoci.

Také následky zneužití pro další vývoj dítěte a jeho sexuální a partnerské vztahy v dospělosti jsou známé. Sexuální zneužívání v dětství může být v dospělosti příčinou dalších potíží a poruch. Jak ve své knize uvádí sexuolog Weiss,⁸ nachází se mezi prostitutkami, alkoholičkami a toxikomankami velký podíl žen, které byly v dětství sexuálně zneužity. I mezi ženami, které mají sklon k sebevražednému chování nebo u nich byly diagnostikovány psychiatrické poruchy (především deprese, hraniční porucha osobnosti nebo porucha příjmu potravy), je počet těch, které byly v dětství sexuálně zneužity, vyšší, než v obecné populaci. Depresi⁹ je zde míněn duševní stav charakterizovaný pocitem smutku, skleslosti, vnitřního napětí, nerozhodnosti, provázený

⁶ WEISS, Petr, ZVĚŘINA, Jaroslav, *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*, Praha: Portál, 2001, s. 19

⁷ www.nasedite.cz (30. 1. 2006)

⁸ WEISS, Petr, *Sexuální deviace*, Praha: Portál, 1999, s. 87

⁹ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena, *Psychologický slovník*, Praha: Portál, 2000, s. 105

útlumem a zpomalením duševních i tělesných procesů, ztrátou zájmů a pokleslým sebevědomím, úzkostí, apatií a sebeobviňováním. K tělesným symptomům deprese patří únava, ztráta energie, poruchy spánku a nechutenství. Hraniční porucha osobnosti¹⁰ bývá popisována jako obecný vzorec nestability v oblasti nálady, mezilidských vztahů a obrazu sebe samého. Počátek leží v rané dospělosti a porucha se projevuje v nejrůznějších oblastech života. Aby se mohlo mluvit o této poruše, musí být splněno nejméně pět z osmi pevně stanovených kritérií, např. impulzivita u alespoň dvou sebepoškozujících aktivit, jako jsou záchvaty žravosti nebo zneužívání omamných látek, nestabilita v oblasti emocí projevující se výraznými změnami nálady, nepřiměřená zlost, opakované vyhrožování sebevraždou apod. Mezi poruchy příjmu potravy patří mentální anorexie a mentální bulimie. Mentální anorexie¹¹ je porucha charakterizovaná zejména úmyslným a nepřiměřeným snižováním tělesné hmotnosti. Mentální bulimie je porucha provázená opakujícími se záchvaty přejídání, spojenými s přehnanou kontrolou tělesné hmotnosti.

Ať už se následky zneužití v dětském věku projeví později v jakékoli formě, je zřejmé, že nezfídka se s nimi člověk potýká velmi dlouhou dobu a často se s frustrující zkušeností zneužití nevyrovná po celý život.

2. 1. 2 Závažnost z pohledu kriminalistiky

Mravnostní trestné činy vzhledem ke svému charakteru a vzhledem k negativnímu dopadu na zájmy chráněné právním řádem (život a zdraví člověka, mravní vývoj mládeže apod.) se řadí k nejzávažnějším trestným činům s vysokou tzv. typovou nebezpečností. Následky takto orientovaných činů jsou patrné bezprostředně po jejich spáchání, nemluvě o možných vážných následcích pro oběti těchto činů do budoucna (o těch byla zmínka v předchozí kapitole).

Odborníci z oblasti kriminalistiky a trestního práva zdůrazňují, že nebezpečnost mravnostní trestné činnosti spočívá kromě negativních důsledků pro jednotlivce i pro společnost také ve vysoké latentnosti, tedy skrytosti, takto zaměřeného jednání. Poměrně často také bývá mravnostní trestná činnost spojena s jinými druhy trestné činnosti, např. s majetkovou nebo násilnou. V některých případech se může jednat i o delikvenci skupinového charakteru, která je často páchána ve spojení s organizovaným zločinem.¹²

Sexuální násilí se může skrývat i za některými rituálními trestnými činy páchanými mimo jiné i na dětech. Ty jsou velmi těžko identifikovatelné a někteří odborníci, nejen z oblasti kriminalistiky, odhadují, že takto motivované trestné činy budou zřejmě častější,

¹⁰ RÖHR, Heinz-Peter, *Hraniční porucha osobnosti*, Praha: Portál, 2003, s. 116–117

¹¹ KRCH, František D., *Mentální anorexie*, Praha: Portál, 2002, s. 23–24

¹² CHMELÍK, Jan (a kol.), *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, Praha: Portál, 2003, s. 7

než se všeobecně předpokládá. Je známé, že existují i některé sekty, které předpokládají, resp. vyžadují mezigenerační sex, a tím pádem se jejich členové dopouštějí trestných činů právě na dětech.¹³ Rituální zneužívání zanechává vážné stopy na psychice dítěte i v případě, že dítě bylo pouze svědkem takto motivovaného násilného jednání, nemuselo být přímo jeho objektem.¹⁴

Vysoký podíl organizovanosti, utajení a skupinového charakteru uvádějí kriminalisté i u nových forem sexuálního zneužívání.

Nejen argumenty uvedené v této kapitole tedy poukazují na závažnost problematiky zneužívání, ale právě rozvíjející se nové formy sexuálního zneužívání závažnost problému jen podtrhují.

2. 2 Nové formy sexuálního zneužívání dětí

2. 2. 1 Komerční sexuální zneužívání dětí

Vážným a aktuálním problémem je v dnešní době komerční sexuální zneužívání dětí.¹⁵ Stockholmský Světový kongres proti sexuálnímu vykořisťování dětí ke komerčním účelům definoval v roce 1996 komerční sexuální zneužívání takto: „... použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu v naturálních mezi dítětem, zákazníkem, prostředníkem nebo agentem a jinými, kdo vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely.“¹⁶ Pod tento pojem se dá zahrnout obchodování s dětmi, dětská prostituce a dětská pornografie.¹⁷ Obchodování s dětmi je nelegální převážení dětí přes státní hranice, jehož záměrem je jejich přinucení k sexuálně a ekonomicky vykořisťujícím činnostem. Tyto činnosti pak přinášejí zisky zprostředkovatelům, obchodníkům nebo zločineckým syndikátům. S tím jsou těsně spojené aktivity jako nucené práce, falešné sňatky a vynucené adopce. Dětskou prostituci lze charakterizovat jako zjednání nebo nabízení služeb dítěte k provádění pohlavních či jiných sexuálních aktů za peníze nebo jakoukoli jinou odměnu. Dětskou pornografií lze definovat jako jakýkoli obrazový, textový nebo zvukový materiál, který používá děti v sexuálním kontextu.

Tyto jevy nejsou nové, ale s rozvojem internetu dochází k jejich nebývalému rozšíření a projevování se v nových formách. Internet je přístupný stále širšímu okruhu uživatelů, tím

¹³ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 15

¹⁴ ŠRAMOVÁ, Blandína, *Domáce násilie páchané na deťoch a mládeži*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2004, s. 88

¹⁵ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 14

¹⁶ *Zpráva o problematice komerčního sexuálního zneužívání dětí v České republice zpracovaná MZV ČR v rámci přípravy na Světový kongres konaný v srpnu 1996 ve Švédsku*, Praha: MZV ČR, 1996, nestr.

¹⁷ WEISS, Petr (a kol.), *Sexuální zneužívání dětí*, Praha: Grada Publishing, 2005, s. 139

pádem je i pornografický materiál zpřístupněn stále většímu počtu lidí. Internet zároveň zajišťuje jeho uživateli určitou anonymitu, a je proto velmi těžké trestnou činnost šířící se jeho prostřednictvím odhalit a postihnout.

Společným rysem komerčního sexuálního zneužívání dětí (ať už se jedná o obchodování s nimi, prostituci nebo pornografii) je skutečnost, že dítě se stává zbožím, které přináší vysoké finanční zisky určité skupině lidí, přičemž působení těchto skupin má ve většině případů mezinárodní charakter. Tato skutečnost velmi komplikuje možnost odhalit pachatele tohoto jednání a jejich činnosti zabránit. Problémem je také fakt, že odhalení organizovaného týrání a zneužívání trvá většinou několik měsíců nebo let, čímž se zvyšuje jejich nepříznivý dopad na celou společnost. Je zřejmé, že komerční sexuální zneužívání dětí je celosvětovým problémem, jehož řešení vyžaduje spolupráci v nadnárodním měřítku.¹⁸

2. 2. 2 Sexuální turistika

Dalším poměrně novým fenoménem, který úzce souvisí s komerčním sexuálním zneužíváním dětí, je sexuální turistika. Začala se rozvíjet ve druhé polovině dvacátého století. Alarmující je fakt, že se tento jev šíří stále více. Sexuální turisté přicházejí hlavně z ekonomicky rozvinutých zemí, ať už jde o státy západní Evropy, Severní Ameriky nebo o Austrálii a Nový Zéland. Sexuální turistikou jsou nejvíce ohroženy děti z chudých zemí. V počátcích se sexuálně zaměřená turistika soustředila na jihovýchodní Asii, ovšem v současné době je rozvinutá i v jiných regionech (v ostatních částech Asie, v Jižní Americe, v Karibské oblasti a v Africe). Cíle sexuální turistiky lze však nalézt i v rozvinutých zemích, k nárůstu dochází stále více i v zemích východní Evropy.¹⁹ Ojedinelé nejsou ani případy, kdy nabízejí k prostituci zahraničním turistům své děti přímo rodiče, aby tak zabezpečili finanční prostředky pro ostatní členy rodiny.²⁰

Nové formy sexuálního zneužívání dětí jen podtrhují závažnost celé problematiky a poukazují na nutnost otázkou zneužívání se vážně a intenzivně zabývat. Především je nutné hledat řešení, která povedou ke zlepšení situace, a také se dostatečně věnovat prevenci. Oporou a výchozím bodem pro toto odhodlání je existence celé řady dokumentů a zákonů, které problematiku zneužívání dětí řeší nebo se jí svým obsahem dotýkají.

¹⁸ ŠRAMOVÁ, Blandína, *Domáce násilie páchané na deťoch a mládeži*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2004, s. 88–89

¹⁹ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 103–104

²⁰ ŠRAMOVÁ, Blandína, *Domáce násilie páchané na deťoch a mládeži*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2004, s. 88

2. 3 Základní dokumenty a zákony

Zvýšený zájem o problematiku sexuálního zneužívání dětí, který je patrný ve 20. století, se odráží i ve vzniku několika základních dokumentů. V tomto období byly přijaty tři významné dokumenty, které mají za úkol chránit děti přede všemi formami interpersonálního násilí. Jedná se o *Ženevskou deklaraci práv dítěte* z roku 1924, *Chartu práv dítěte* z roku 1959 a *Úmluvu o právech dítěte* z roku 1989.

2. 3. 1 Ženevská deklarace práv dítěte

Ženevská deklarace práv dítěte byla přijata v roce 1924 *Společností národů*. V tomto dokumentu byla odsouzena jakákoli diskriminace dětí, jejich vykořisťování, otroctví apod. Zároveň tento dokument poskytoval přehled o stavu a postavení dětí z celosvětového aspektu a to se pozitivně odrazilo v rozvoji vědních disciplín zabývajících se dětmi, jejich právy a potřebami. Tato deklarace byla prvním významným dokumentem zabývajícím se právy dítěte v mezinárodním měřítku.²¹

2. 3. 2 Charta práv dítěte

Chartu práv dítěte (nebo též *Deklaraci práv dítěte*) vydalo *Valné shromáždění Organizace spojených národů* v roce 1959 v New Yorku. Tento dokument zdůrazňuje důležitost respektování dětských práv, a to jak v národním, tak v mezinárodním měřítku. V tomto dokumentu jsou zakotveny mezinárodní právní normy upravující práva dítěte se zaměřením na jeho ochranu. Mimo jiné je zde řečeno, že dítě musí být chráněno přede všemi formami nedbalosti, krutosti a vykořisťování. Zároveň nesmí být předmětem obchodu v žádné podobě.²²

2. 3. 3 Úmluva o právech dítěte

*Úmluva o právech dítěte*²³ byla vydána rovněž *Valným shromážděním Organizace spojených národů*, a to v roce 1989 v New Yorku, a navazuje na obě předchozí deklarace. Tento dokument se stal vůbec první obecně závaznou právní normou, která se týká specificky a výhradně dětských práv²⁴ a je uznán také ve *Všeobecné deklaraci lidských práv*. *Úmluva o právech dítěte* je také součástí právního řádu České republiky, a to od roku 1991.²⁵ Česká republika je *Úmluvou* vázána od 1. ledna 1993, kdy její ratifikace nabyla

²¹ ŠRAMOVÁ, Blandína, *Domáce násilie páchané na deťoch a mládeži*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2004, s. 13

²² www.osn.cz/dokumenty-osn (26. 1. 2006)

²³ www.osn.cz/dokumenty-osn (26. 1. 2006)

²⁴ www.zkola.cz (26. 1. 2006)

²⁵ *Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte*, Sbirka zákonů č. 104/1991. Částka 22

právní účinnosti. Zneužívání se konkrétně týkají články 19, 34 a 35 *Úmluvy*. V článku 19 je uvedeno, že státy, které přijaly tento dokument, musí učinit všechna potřebná opatření k ochraně dětí před jakýmkoliv násilím, urážením nebo zneužíváním, a to včetně sexuálního. Dále je zde zdůrazněna povinnost prevence a také účinné pomoci v případech, kdy hrozí nebezpečí násilí nebo již k násilí dochází. Článek 34 se týká komerčního sexuálního zneužívání a vykořisťování dětí. Především je třeba zabránit svádění a donucování dětí k jakékoli nezákonné sexuální činnosti, je třeba zabránit využívání dětí k prostituci za účelem finančního obohacování a stejně tak je třeba zabránit využívání dětí v pornografii. K zabezpečení těchto závazků mají státy přijímat všechna potřebná vnitrostátní i mezinárodní opatření. Článek 35 zdůrazňuje povinnost přijetí všech potřebných vnitrostátních i mezinárodních opatření k zabránění únosů dětí, jejich prodávání a obchodování s nimi.

2. 3. 4 Deklarace sexuálních práv

Mezi významné mezinárodní dokumenty je třeba zařadit také *Deklaraci sexuálních práv*. Ta byla přijata dne 20. 6. 1997 ve španělské Valencii na *Třináctém světovém sexuologickém kongresu*.²⁶ Deklarace byla přijata v souvislosti s narůstajícím sexuálním násilím, ať už zaměřeným proti dospělým nebo proti dětem. Přestože z hlediska křesťanské morálky není možné všechny body deklarace bezvýhradně přijmout, některé body jsou dokonce v rozporu s učením katolické církve, v řešení narůstajícího problému zneužívání dětí znamenala deklarace krok dopředu (např. první bod deklarace garantuje právo na svobodu a vylučuje jakýkoliv nátlak a zneužívání, šestý bod zaručuje právo na dostatečnou sexuální výchovu apod.). Odborníci z oblasti sexuologie, kriminalistiky a psychologie se shodují v názoru, že na řešení otázky narůstajícího sexuálního násilí mělo přijetí tohoto dokumentu pozitivní dopad. Celý text deklarace²⁷ je uveden v Příloze I této práce.

2. 3. 5 Ostatní mezinárodní dokumenty

Dalšími mezinárodními dokumenty, které se týkají práv dítěte a jež nelze opomenout, jsou *Listina základních práv a svobod*, *Všeobecná deklarace lidských práv*,²⁸ *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*²⁹ a *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*.³⁰

²⁶ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 42–43

²⁷ CHMELÍK, Jan (a kol.), *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, Praha: Portál, 2003, s. 11–12

²⁸ www.osn.cz/dokumenty-osn (27. 1. 2006)

²⁹ *Vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech*, Sběrka zákonů č. 120/1976. Částka 23

³⁰ *Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících*, Sběrka zákonů č. 209/1992. Částka 41

2. 3. 6 Legislativa České republiky

Hlavní právní normy, které chrání práva dětí v České republice a na jejichž základě se řeší i problematika zneužívání, jsou tyto: *Ústava České republiky*,³¹ již zmiňovaná *Úmluva o právech dítěte*, *Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí*³² a *Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.*³³ (oba tyto zákony ve znění aktualizovaného předpisu č. 315/2004 Sb.)³⁴ a samozřejmě pak *Trestní zákon č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů*.³⁵ V trestním zákoně se týká probíraného tématu především VI. a VIII. hlava 2. oddílu zvláštní části trestního zákona. V hlavě VI jsou uvedeny trestné činy proti rodině a mládeži (např. obchodování s dětmi podle § 216a trestního zákona a ohrožování mravní výchovy mládeže podle § 217 trestního zákona) a v hlavě VIII jsou uvedeny trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti (např. znásilnění podle § 241 trestního zákona a pohlavní zneužívání podle § 242 a 243 trestního zákona).

Z právního hlediska je úkolem trestního zákona chránit zájmy společnosti, mimo jiné také zajistit ničím nerušený mravní a sexuální vývoj dětí. A právě ty druhy jednání, které tento zájem společnosti hrubým způsobem neakceptují, jsou právně postižitelné. Základním kritériem pro hodnocení, zda dochází k porušení zákona, je určení hranice, od které je přirozený sexuální kontakt beztrestný. Stanovení této hranice prošlo v průběhu historie výraznými změnami. Ještě přibližně v polovině 18. století byla hranice povoleného sexuálního kontaktu velmi nízká, u dívky to byl věk 10 až 12 let. Zpočátku se věkové limity týkaly pouze dívek, teprve později byly vztaženy i na heterosexuální styky s chlapci. Vývojem se věková hranice v jednotlivých zemích postupně zvyšovala, v současné době se pohybuje v rozmezí 12 až 17 let věku. V České republice je tato hranice 15 let.³⁶

Významným dokumentem, který je rovněž nutné zmínit, je *Usnesení vlády ČR ze dne 12. 7. 2000 o Národním plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu vykořisťování dětí*.³⁷ Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu vykořisťování dětí byl přijat v reakci na *Světový kongres proti sexuálnímu vykořisťování dětí ke komerčním účelům*, který se konal ve Stockholmu v roce 1996.³⁸

³¹ *Ústava České republiky ze dne 16. 12. 1992. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb. a 515/2002 Sb., www.psp.cz (27. 1. 2006)*

³² *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*, Sběrka zákonů č. 359/1999. Částka 111

³³ *Zákon o rodině*, Sběrka zákonů č. 94/1963. Částka 53

³⁴ *Zákon, kterým se mění zákon č. 117/1999 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů*, Sběrka zákonů č. 315/2004. Částka 104

³⁵ *Trestní zákon*, Sběrka zákonů č. 140/1961. Částka 65

³⁶ CHMELÍK, Jan (a kol.), *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, Praha: Portál, 2003, s. 73

³⁷ www.vlada.cz (27. 1. 2006)

³⁸ WEISS, Petr (a kol.), *Sexuální zneužívání dětí*, Praha: Grada Publishing, 2005, s. 146

2. 4 Významné mezníky v boji za práva ohrožených dětí

Vedle dokumentů je třeba uvést i zásadní události, které podstatným způsobem ovlivnily úsilí o ochranu dětských práv, a to ve všech oblastech, tedy i v oblasti boje proti sexuálnímu násilí. Dvacáté století bývá někdy označováno jako století dítěte,³⁹ protože právě v tomto období došlo ke vzniku a rozvoji několika mezinárodních organizací, které se významným způsobem zasadily a zasazují o ochranu a rozvoj dětských práv.

2. 4. 1 Významné mezinárodní organizace a konference

Mezi tyto významné organizace patří v první řadě *Dětský fond organizace spojených národů (UNICEF)*, který byl založen v roce 1946 a je největší světovou organizací, která se zabývá ochranou a zlepšováním životních podmínek dětí a podporou jejich všestranného rozvoje. Fond UNICEF vznikl původně jako *Mezinárodní dětský fond neodkladné pomoci (United Nations International Children's Emergency Fund)* pro pomoc dětem postiženým Druhou světovou válkou. Od roku 1953 se UNICEF, již pod názvem *United Nations Children's Fund*, stal trvalou součástí *Organizace spojených národů*, specializovanou na programovou pomoc strádajícím dětem celého světa. Český výbor pro UNICEF vznikl v roce 1991.⁴⁰ Velký význam mělo také založení *Světové zdravotnické organizace (WHO)* v roce 1946.⁴¹ Ještě téhož roku se stalo jejím členem Československo, od roku 1993 je pak členem Česká republika jako samostatný stát. *Světová zdravotnická organizace* vydává každý rok statistiky mapující výskyt faktorů ohrožujících zdraví dítěte. Významný byl také vznik *Mezinárodní společnosti pro prevenci dětského týrání, zneužívání a zanedbávání ISPCAN (The International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect)*, která byla založena v roce 1977. Tato společnost vydává časopis *Child Abuse and Neglect*, ve kterém se problematikou zneužívaných dětí zabývají odborníci z celého světa.⁴²

Mezi nejvýznamnější mezinárodní konference poslední doby, jejichž úkolem bylo řešit problematiku zneužívaných dětí, patří mimo jiné *Třetí evropská konference o zneužívaných a zanedbávaných dětech*, která se konala v Praze v roce 1991, *Světový kongres proti sexuálnímu vykořisťování dětí ke komerčním účelům*, který se konal ve Stockholmu v roce 1996⁴³ a *Druhý světový kongres proti sexuálnímu vykořisťování dětí ke komerčním účelům*, který se konal v Jokohamě v roce 2001.⁴⁴

³⁹ ŠRAMOVÁ, Blandína, *Domácie násilie páchané na deťoch a mládeži*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2004, s. 12

⁴⁰ www.unicef.cz (30. 1. 2006)

⁴¹ www.who.cz (30. 1. 2006)

⁴² www.ispcan.cz (30. 1. 2006)

⁴³ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 102

⁴⁴ WEISS, Petr (a kol.), *Sexuální zneužívání dětí*, Praha: Grada Publishing, s. 147

2. 4. 2 Syndrom bitého dítěte (battered child syndrom)

Mezi události, které nelze v souvislosti s ochranou práv ohrožených dětí opominout, bylo odborné definování tří syndromů charakterizujících týrání, zneužívání a zanedbávání dětí. Jako první byl definován *syndrom bitého dítěte*. Syndrom popsal v roce 1962 americký pediatr Kempe,⁴⁵ který tím upozornil odbornou veřejnost na týrání dětí. Odborníci v důsledku toho začali tomuto problému věnovat větší pozornost, a to přispělo k identifikaci rizikových skupin, k odhalování násilí a následné pomoci obětem. V důsledku identifikace tohoto syndromu byla také ustanovena povinnost odhalené týrání dítěte nahlásit příslušným úřadům.

2. 4. 3 Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte (child abuse and neglect – CAN)

Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte byl definován na již zmiňované pražské *Třetí evropské konferenci o zneužívaných a zanedbávaných dětech*. Na této konferenci byl tento syndrom definován poprvé v historii, pražská konference patří tedy právem k mezníkům v boji za práva ohrožených dětí. Definici tohoto syndromu pak v roce 1992 přijala Zdravotnická komise Rady Evropy.⁴⁶ *Syndrom CAN* lze charakterizovat jako necitlivost a bezohlednost k dítěti, jeho podřízení nebo využití k uspokojení potřeb dospělého, které se v konkrétní podobě projevuje jako zanedbávání, fyzické či psychické týrání nebo sexuální zneužívání. Špatné zacházení s dítětem může být způsobeno buď aktivním ubližováním nebo nedostatečnou péčí, kdy dítě trpí zanedbáváním důležitých životních potřeb. Takovéto jednání s dítětem lze chápat jako zneužití fyzické síly nebo psychické nadřazenosti a moci dospělého nad podřízeným a závislým dítětem.⁴⁷

2. 4. 4 Syndrom sexuálně zneužívaného dítěte (child sexual abuse – CSA)

Syndrom sexuálně zneužívaného dítěte byl identifikován jako poslední a je mu nyní v odborných kruzích věnována velká pozornost (v americké psychiatrické diagnostice se jako diagnóza objevuje už od roku 1986).⁴⁸ Důvodem ke zvýšené pozornosti je narůstající počet případů zneužívání a také vznik jeho nových forem, především komerčního zneužívání, jak již bylo popsáno výše.⁴⁹

⁴⁵ WEISS, Petr (a kol.), *Sexuální zneužívání dětí*, Praha: Grada Publishing, s. 159

⁴⁶ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 14

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál, 2004³, s. 593

⁴⁸ www.tyrane-deti.cz (30. 1. 2006)

⁴⁹ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 14

2. 5 Definice sexuálního zneužívání

2. 5. 1 Bezdotyková a dotyková forma sexuálního zneužívání

Definici sexuálního zneužívání zveřejnila Zdravotnická komise Rady Evropy v roce 1992 v tomto znění:⁵⁰ „Sexuální zneužití je nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoliv, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník nebo cizí osoba. Sexuální zneužívání se dělí na dotykové a bezdotykové...“ Definice dále tyto dvě různé formy zneužívání, tedy dotykovou a bezdotykovou, charakterizuje. Všeobecně se odborníci shodují v názoru, že cítí-li se dítě z důvodu jakéhokoli sexuálního chování nebo chování, které má sexuální podtext, nepříjemně, dá se hovořit o sexuálním zneužívání.⁵¹

Do bezdotykové formy zneužívání se zahrnují aktivity, při kterých nedochází k tělesnému kontaktu. Patří sem např. setkání s exhibicionistou, účast na sexuálních aktivitách bez fyzického kontaktu, jako je vystavování dítěte pornografickým materiálům v jakékoli formě, dále obscénní telefonní hovory, přinucení dítěte ke svlečení a jeho fotografování, natáčení na video apod.

O dotykové formě zneužívání mluvíme tehdy, dochází-li k pohlavnímu kontaktu, včetně laskání prsou a pohlavních orgánů, k pohlavnímu styku, a to i orálnímu nebo análnímu.

Odborníci dále rozlišují tři stupně závažnosti sexuálního zneužívání. K velmi vážným formám sexuálního zneužívání patří orální sex a pohlavní styk (vaginální i anální). Do středně těžké formy sexuálního zneužívání spadá hlazení a líbání prsou, vzájemné dotýkání se genitálií, pronikání do ženských pohlavních orgánů a do análního otvoru prsty nebo předměty. K nejméně vážné formě zneužívání patří vzájemné vysvlékání se, líbání, pořizování fotografií dětí, které mají sexuální podtext, sexuální dotyky, hlazení, vynucená masturbace.⁵²

2. 5. 2 Sexuální obtěžování

Sexuální obtěžování⁵³ je pojem, který není snadné definovat. Obvykle bývá označován jako předstupeň sexuálního násilí a bývá řazen do bezdotykové formy zneužívání. Můžeme sem zahrnout všechny aktivity, které mohou mít sexuální podtext a jsou pro dítě

⁵⁰ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 20

⁵¹ MUFSON, Susan, KRANZ, Rachel, *O týrání a zneužívání*, Praha: Lidové noviny, 1996, s. 46

⁵² ŠRAMOVÁ, Blandína, *Domáce násilie páchané na deťoch a mládeži*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2004, s. 73–74

⁵³ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 87

nepříjemné a nelíbí se mu (může sem patřit např. i nepříjemné objímání a líbání příbuznými, dále nucení ke sledování pornografie apod.). Je-li dítě vystaveno obtěžování, nejsou následky tak vážně, jako je-li vystaveno přímo agresi, ovšem přesto je pro dítě důsledkem takového jednání přinejmenším krátkodobá ztráta nevinnosti, radosti a spontaneity.

Specifickou formou sexuálního obtěžování je obtěžování mezi vrstevníky. Nespadá sem samozřejmě erotická zvědavost předškolních dětí, která vede k obnažování a vzájemnému dotýkání a jejímž cílem je poznávání druhého pohlaví, ani nevinné dětské hry starších dětí napodobujících chování dospělých. Jedná se o případy, kdy je obtěžování spojeno s ponižováním a výsměchem vrstevníků, které může být zahrnuto také mezi projevy šikany.⁵⁴

K sexuálně zabarvenému šikanování dochází nejčastěji u pubescentů, postpubescentů a v období adolescence. Šikanování se sexuální tematikou nepatří mezi nejrozšířenější formy sexuálního obtěžování, avšak k jeho nárůstu dochází s rozvojem pornografie, která je ve stále větší míře dostupná i dětem. Ty pak mají chuť experimentovat i v této oblasti a mohou nutit své vrstevníky bez erotických zkušeností k napodobování zmíněných pornografických materiálů. Také děti, které se samy staly obětí sexuálního násilí, mohou pak svou bezmocnost řešit agresí vůči jiným dětem tím, že je samy nutí k ponižujícím sexuálním aktivitám.⁵⁵

2. 5. 3 Rituální zneužívání dětí

Specifickou formou je rituální zneužívání dětí, které může spadat jak do kategorie sexuálního obtěžování, tak do kategorie zneužívání. Jak uvádějí odborníci, jedná se o takové sexuálně zabarvené jednání s dítětem, které se děje ve spojení se zvláštními symboly, které mají okultní, magickou nebo nadpřirozenou charakteristiku a jsou součástí nějakého organizovaného společenství.⁵⁶

Při rituálním týrání a zneužívání se jeden pachatel nebo skupina pachatelů dopouští fyzického nebo psychického násilí nebo sexuálního zneužívání pod záminkou dosažení vyššího, nadpřirozeného cíle. Jaké následky na psychiku dítěte bude rituální zneužívání mít, zaleží na více faktorech, např. na způsobu týrání, věku dítěte, osobnosti dítěte, atmosféře spojené s týráním apod.⁵⁷

⁵⁴ KOLÁŘ, Michal, *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2005², s. 131

⁵⁵ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 88–89

⁵⁶ LA FONTAINE, Jean Sybil, Defining Organized Sexual Abuse, *Child Abuse Review*, 1993, roč. 10, č. 2, s. 223–231

⁵⁷ ŠRAMOVÁ, Blandína, *Domáce násilie páchané na deťoch a mládeži*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2004, s. 88

2. 5. 4 Münchhausenův syndrom v zastoupení

Mezi formy sexuálního obtěžování bývá řazen i Münchhausenův syndrom v zastoupení. Klasický Münchhausenův syndrom⁵⁸ spočívá v natolik přesvědčivém předstírání tělesných symptomů nebo poranění, že je dotčený člověk lékařsky vyšetřován a může dojít i k jeho hospitalizaci v nemocnici, příp. k chirurgickému zákroku. Důvodem pro předstírání nemoci nebo zranění je získání pozornosti nemocničního personálu. Od hypochondrie se Münchhausenův syndrom liší především tím, že člověk předstírá stále tutéž chorobu. Münchhausenův syndrom v zastoupení zahrnuje tytéž symptomy jako klasická forma tohoto syndromu, ale objevuje se u rodičů, kteří prostřednictvím neustálého vyšetřování a zbytečného léčení poškozují své dítě. V konkrétní podobě se syndrom projevuje tak, že rodiče zveličují nebo předstírají zdravotní potíže dítěte, mohou také dítě navádět k simulování nemoci nebo zranění.⁵⁹

V souvislosti se zneužíváním dětí se o syndromu hovoří přibližně od konce osmdesátých let minulého století.⁶⁰ Objevují se například případy, kdy matka falešně obviní vlastního nebo nevlastního otce své dcery ze sexuálního zneužití. Tyto situace vznikají především v souvislosti s rozvodem, kdy motivem je pro matku snaha získat dítě do své péče. V důsledku takového jednání je potom dítě vystavováno zcela zbytečně lékařskému vyšetřování, policejním výslechům apod. To je samo o sobě pro dítě velmi stresující a může je vážným způsobem poznamenat.⁶¹

2. 6 Signály upozorňující na možnost zneužití

Podle odborníků existují určité varovné signály, které upozorňují na možnost, že dítě, u něhož se tyto signály objevily, bylo sexuálně zneužito. Znalost těchto varovných známek je velice důležitá především pro rodiče, ale i pro ostatní dospělé osoby, které jsou s dítětem v kontaktu. Tato znalost představuje totiž možnost, že dospělý včas rozezná nebezpečí, kterému je dítě vystaveno, a bude moci dítěti podat pomocnou ruku. Znamky upozorňující na možnost zneužití bývají obvykle rozdělovány do dvou kategorií. Jedná se o specifické známky sexuálního násilí a nesespecifické známky sexuálního násilí.

⁵⁸ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena, *Psychologický slovník*, Praha: Portál, 2000, s. 583

⁵⁹ VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál, 2004³, s. 114

⁶⁰ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 90–91

⁶¹ SVOBODA, Mojmir, KREJČÍŘOVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, Praha: Portál, 2001, s. 720

2. 6. 1 Specifické a nespecifické známky sexuálního násilí

Mezi specifické známky se zahrnují různé fyzické příznaky, které jsou důsledkem spáchaného násilí, např. modřiny, odřeniny, otoky a záněty intimních partií, bolesti břicha a podbřišku apod. Do této kategorie dále spadá nestřídmá masturbace, předčasně zahájený sexuální život a promiskuita, noční pomočování nebo poruchy příjmu potravy. Většinu těchto příznaků mohou odhalit spíše rodiče, příp. zdravotníci (např. při pravidelných lékařských prohlídkách), ale některých si mohou všimnout i jiní dospělí, kteří jsou s dítětem v pravidelném kontaktu.

U nespecifických známek sexuálního násilí je nutno podotknout, že jsou společné pro všechny formy interpersonálního násilí, nemusí se tedy při výskytu těchto symptomů u dítěte jednat o problém zneužívání. Mezi tyto příznaky⁶² patří smutek, apatie, deprese, vztek, hněv, agresivní chování, lítostivost, plačtivost, různé obranné reakce, stranění se kamarádů, neochota nebo projevy strachu před návratem domů, útky z domova, zhoršující se školní prospěch nebo záškoláctví, všemožné tělesné potíže včetně poruch spánku, konzumace drog nebo jinak problémové chování. Je ovšem nutno znovu podotknout, že tyto příznaky sice mohou poukazovat na zneužití dítěte, zároveň ale mohou mít zcela jinou příčinu.

Ve školním prostředí mohou na možnost zneužívání poukazovat tyto projevy (ovšem i zde platí to, co bylo řečeno výše, že problematické chování může mít jiný důvod): projev dítěte je úzkostný, dítě je nepozorné, hyperaktivní nebo agresivní, u dítěte se objevuje destruktivní jednání, ve svých projevech je dítě převážně negativistické, ubližuje ostatním dětem, dítě se uzavírá do sebe, izoluje se od spolužáků, u dítěte se opakovaně objevují různé somatické potíže, jako bolesti břicha nebo hlavy, mohou se objevit i sebepoškozující tendence.⁶³

2. 6. 2 Pachatel sexuálního násilí

Odborníci pachatele sexuálně motivovaného násilí označují termínem sexuální agresor, a to i v případě, kdy si následků jeho jednání není dítě vědomo. V každém případě se totiž u jakékoli formy zneužívání jedná o agresi v nejširším slova smyslu, protože spáchaný čin dítěti ubližuje nebo ho poškozuje a není podstatné, zda si toto poškození dítě uvědomuje či nikoli. Charakteristika sexuálního agresora je jiná v případě, jedná-li se o zneužití dívky, a jiná v případě, jedná-li se o zneužití chlapce. V případě zneužití dívky jsou popisovány

⁶² ZÁVORA, Jiří, Výtvarný projev sexuálně zneužívaných dětí, *Děti a my*, 2005, roč. 35, č. 1, s. 58

⁶³ ŠRAMOVÁ, Blandína, *Domáce násilie páchané na deťoch a mládeži*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2004, s. 75

čtyři typy pachatelů. Nejčastěji popisovaným případem je incest mezi vlastním otcem a dcerou. V tomto případě nebývá v době prvního ataku dívky ještě šest let, příp. navštěvuje první stupeň základní školy. Tato forma zneužívání probíhá většinou opakovaně, a to po dobu několika let. Pohlavní styk mezi nevlastním otcem a dospívající dcerou jeho partnerky je popisován jako druhá nejčastější forma zneužití dívky. Ke zneužití dochází rovněž opakovaně, ale většinou trvá kratší dobu než v prvním případě. Třetí formou je zneužívání dívky osobou, kterou dívka zná. Může to být osoba z okruhu přátel rodiny, ze sousedství, ze školy apod. Čtvrtou formu zneužívání tvoří nucení dívek ke sledování pornografie a kontakt s exhibicionistou. V těchto případech je obvykle agresorem osoba dívky neznámá a jedná se o bezdotykovou formu zneužívání. Zatímco u zneužívání dívek je tedy ve většině případů agresor osobou, kterou dívka zná, u chlapců je tomu obráceně. Přibližně za dvě třetiny sexuální agrese vůči chlapcům je zodpovědná cizí osoba, za třetinu případů je zodpovědná osoba známá (např. vychovatel, učitel, vedoucí letního tábora apod.). Nejméně často je sexuálním agresorem člen rodiny. K sexuálnímu zneužití chlapců, na rozdíl od dívek, dochází nejčastěji při náhodném kontaktu a většinou se jedná o jednorázový skutek.⁶⁴ Je ovšem nutno říci, že výzkumy ukazují výrazný trend k nárůstu zneužívání chlapců pachatelem z rodiny, nejčastěji otcem nebo nevlastním otcem dítěte.⁶⁵ Sexuálně motivovaného násilí se nedopouštějí jen muži, pachatelkami bývají rovněž ženy, i když méně často (v odborných kruzích je většinou uváděn poměr mezi muži a ženami v rozmezí deset až dvacet mužských delikventů připadajících na jednu ženu).⁶⁶ Ženy zneužívají dvakrát častěji chlapce než dívky. Delikty spáchané ženami zůstávají však většinou skryté, velká část dětí poškozených ženami o své zkušenosti mlčí.⁶⁷

2. 6. 3 Specifika sexuálního zneužívání v rodině

Sexuální zneužívání můžeme rozdělit na extrafamiliární, kdy pachatel není členem rodiny a kdy je následkem ve většině případů jednorázové trauma, a na intrafamiliární, které má zcela odlišné charakteristiky a je z hlediska následků pro dítě závažnější. Zneužívání v rámci rodiny totiž neporušuje jen tabu sexuální nedotknutelnosti dítěte, ale i tabu nepřijatelnosti incestních vztahů. Děti postupně přijmou a respektují chování dospělých a incestní vztahy se tedy pro ně (alespoň na určitou dobu) stávají normou. Odborníci incest popisují jako sexuální zneužití uvnitř rodiny, které na dítěti páchá člen této rodiny. Patří sem nejen pohlavní styk, ale jakékoli jednání, jehož účelem je dítě

⁶⁴ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 29–34

⁶⁵ WEISS, Petr, ZVĚŘINA, Jaroslav, *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*, Praha: Portál, 2001, s. 118

⁶⁶ WEISS, Petr, *Sexuální deviace*, Praha: Portál, 2002, s. 105

⁶⁷ AUGUSTYN, Józef (ed.), *Hluboce zranění*, Kostelní vydrří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 12–13

sexuálně stimulovat nebo použít za účelem sexuálního vzrušení buď pachatele, nebo jiné osoby.⁶⁸

Intrafamiliární zneužívání má své typické příznaky. Aktérem je člověk, který je dítěti blízký a který by mu měl poskytovat bezpečí a ochranu. Dítě je tedy traumatizováno jednak nucením k sexuální aktivitě, která je mu nepříjemná a které se bojí, jednak je traumatizováno ztrátou pocitu jistoty a bezpečí v rodině. Zneužívání se většinou děje opakovaně, dítě se tedy musí s nepříjemnými zážitky vyrovnávat dlouhodobě a také terapie bývá později mnohem složitější. V rodině, kde je zneužíváno dítě, dochází k deformaci vztahů i mezi ostatními členy rodiny, především mezi dospělými partnery. Vzhledem k tomu, že ochrana dítěte závisí na přerušení kontaktů s aktérem násilí a s tím souvisí riziko rozpadu rodiny, může se rodina snažit zachovat svou integritu i za cenu obětování dítěte, které zůstává nadále vystaveno násilí. Pachatelem intrafamiliárního násilí bývá nejčastěji muž, ve většině případů vlastní nebo nevlastní otec dítěte. Průběh a řešení situace může zásadně ovlivnit přístup matky dítěte. K závažnějšímu poškození dojde v případech, kdy matka dítěti neuvěří, není schopná situaci řešit, nutí dítě k mlčenlivosti citovým vydíráním nebo dítě dokonce obviňuje, že je samo viníkem celé situace. Pro co nejúčinnější pomoc dítěti je důležité, aby mu matka dokázala poskytnout jednoznačnou ochranu, a to i za cenu konfliktu nebo rozpadu manželství. Pokud se matka postaví jednoznačně na stranu dítěte, zůstává dítěti zachován pocit zázemí a jistoty a spojení s matkou pro dítě představuje oporu, která je dobrým východiskem pro následné řešení celé situace.⁶⁹

2.7 Odborná pomoc

Jaké existují principy pomoci dítěti, které bylo vystaveno sexuálnímu násilí? Především je třeba si uvědomit, že takto postižené dítě se dostává do duševní krize. Obecně řečeno, duševní krize přichází, když se dítě setká s překážkou, kterou není schopno překonat vlastními silami. Většina krizí je důsledkem situací, které jsou všeobecně považovány za nečekané a bolestné. Jak uvádí odborná literatura, za takovou situaci může být považováno např. úmrtí blízké osoby, vážné rodinné problémy, závažná nemoc, násilí v rodině i mimo ni apod. A samozřejmě patří mezi tyto závažné situace i pohlavní zneužívání.⁷⁰

Jaké bude mít krize u postiženého dítěte projevy, to se odvíjí od rodinného zázemí dítěte. Je-li rodina dítěte funkční, krize nebude mít zřejmě tak závažný průběh jako

⁶⁸ WIRTZ, Ursula, *Vražda duše: incest a jeho terapie*, Praha: Portál 2005, s. 15

⁶⁹ VÁGNEROVÁ, Marie, *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*, Praha: Karolinum, 2005, s. 277–278

⁷⁰ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 51

v případě, je-li rodina dysfunkční. Velmi důležitý je postoj člověka, kterému se dítě se svým problémem svěřilo. I pomoc okolí, které je o problému informováno, je významná.

Pomoc při řešení případu zneužívání nebo podezření na něj může poskytnout nejbližší krizové centrum. Jeho pracovníci mají potřebné znalosti a zkušenosti a zároveň vědí, jak při řešení případu jednat dostatečně citlivě. Řešení situace je tím účinnější, čím dříve se s ním začne. První pomocí je krizová intervence, jejímž cílem je zabránit dalšímu ohrožení dítěte.⁷¹

2. 7. 1 Krizová intervence

V *Psychologickém slovníku*⁷² je krizová intervence definována jako pomoc v krizové situaci, která je zaměřena na aktuální problém a jejímž cílem je uklidnit klienta a stabilizovat jeho stav. Krizová intervence může probíhat telefonickou cestou nebo v přímém kontaktu s klientem.

Konkrétní postup krizové intervence u zneužitého dítěte je plně v rukou odborníků. Celého procesu se účastní pediatr, psycholog, psychiatr, terapeut, sociální pracovník, právník, vyšetřovatel, pedagog, vychovatel a sexuolog. V případě sexuálního zneužívání dítěte je zákonem stanoveno povinné hlášení každého vážného podezření na trestný čin tohoto charakteru.⁷³ Podstatná je spolupráce s rodinou dítěte. Jiný je přístup v situaci, kdy je pachatelem člen rodiny, jiný, jde-li o pachatele cizího. V obou případech platí zásada, že nejdůležitější je okamžitě zajistit bezpečnost dítěte tak, aby se sexuální násilí nemohlo opakovat. V případě, kdy je pachatelem člen rodiny, platí ještě zásada, že je třeba učinit maximální opatření proti narušení rodinného systému.⁷⁴ Pozitivní je skutečnost, že v poslední době vznikají stále nová zařízení, která jsou na krizovou pomoc přímo zaměřena.⁷⁵

2. 7. 2 Trestněprávní, protektivní a terapeutická forma intervence

Konkrétní způsoby intervence mohou být různé, ale obecně je možné hovořit o třech formách krizové intervence. Jedná se o trestněprávní formu intervence, protektivní formu intervence a terapeutickou formu intervence. Je nutné vědět, že tyto tři formy nenavazují jedna na druhou, ale naopak musí být vhodně kombinovány, tak aby řešení problému bylo co nejúčinnější a aby jednotlivé kroky nebyly vzájemně v rozporu. Některé kroky

⁷¹ VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál, 2004³, s. 631

⁷² HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena, *Psychologický slovník*, Praha: Portál, 2000, s. 239

⁷³ SVOBODA, Mojmír, KREJČÍŘOVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, Praha: Portál, 2001, s. 721

⁷⁴ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 55

⁷⁵ VODÁČKOVÁ, Daniela (a kol.), *Krizová intervence*, Praha: Portál, 2002, s. 469

intervence se týkají pouze situace, kdy pachatelem násilí je člen rodiny postiženého dítěte, některé se týkají i situace, kdy pachatelem násilí je člověk mimo rodinu postiženého dítěte. Zvolení vhodného přístupu je zcela v rukou odborníků.⁷⁶

Úkolem trestněprávní formy intervence je zajistit, aby pachatel, který svým činem porušil zákon, byl potrestán. To je samozřejmé a nutné. Je ovšem na místě počítat s tím, že potrestání pachatele může paradoxně nápravu problému a úpravu vztahů v rodině zneužitého dítěte zkomplikovat. Konkrétním příkladem může být situace, kdy pachatelem byl otec dítěte. V rodině tak může vzniknout pocit, že děti přicházejí o svého otce, matka přichází o partnera a celá rodina je vystavena ponižujícímu zážitku veřejného odhalení tak nepříjemného faktu, jako je sexuální násilí v rodině. V důsledku toho pak mohou v členech rodiny narůstat pocity rozladěnosti, zklamání, studu a hněvu. I s těmito negativními důsledky je třeba počítat a pracovat.

Protektivní forma intervence má zajistit ochranu a bezpečí dítěte. Pokud trvá nebezpečí, že se násilí může opakovat, je třeba odejmout dítě z rodiny a předat je do péče některé vhodné instituci. I toto v sobě skrývá negativní důsledky. Zneužitě dítě může mít pocit, že je za své chování trestáno, zároveň je zbaveno citového zázemí rodiny a je nuceno zvykat si na nové prostředí a nové lidi, což je samo o sobě pro dítě traumatizující. Je-li to možné, mělo by dítě zůstat v domácím prostředí. V takovém případě ovšem musí být odstraněny všechny stresující faktory, aby se dítě cítilo bezpečně a získalo důvěru v možnost zlepšení situace.⁷⁷ Výzkumy ukázaly, že 80 % dětí postižených zneužíváním, které byly schopny vyjádřit svůj názor, si přálo zůstat v domácím prostředí.⁷⁸

Terapeutická forma intervence zahrnuje terapeutickou práci s celou rodinou (tedy i s pachatelem násilí, je-li členem rodiny). Cílem této intervence je sanace vzájemných vztahů v rodině a také to, aby pachatel násilí pochopil, jak vážným způsobem svému dítěti ublížil. U zneužitého dítěte by naopak měla vést terapie k tomu, aby dítě dokázalo rodiči, který se násilí dopustil, odpustit, s rodičem komunikovat a vést v budoucnosti plnohodnotný život.

V případě, kdy šlo o jednorázové zneužití dospívajícího dítěte, většinou stačí krátkodobá terapie, která je zaměřena na zvládnutí traumatického zážitku. Pokud dítě s pachatelem tzv. spolupracovalo, tedy se nebránilo, nebo šlo o zneužívání dlouhodobé, bude pravděpodobně nutná terapie delší.⁷⁹

⁷⁶ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 55–56

⁷⁷ VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál, 2004³, s. 632

⁷⁸ HORT, Vladimír (a kol.), *Dětská a adolescentní psychiatrie*, Praha: Portál, 2000, s. 397

⁷⁹ SVOBODA, Mojmir, KREJČÍŘOVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, Praha: Portál, 2001, s. 721

2. 7. 3 Lékařská péče

Lékařská péče je zaměřena na léčbu bezprostředních následků zneužití, a to především na ošetření zevních i vnitřních tělesných poranění a zjištění možnosti pohlavní infekce. Jako podpůrná léčba slouží farmakoterapie, tedy léčba pomocí léků,⁸⁰ např. pro potlačení úzkosti nebo pro vyřešení problémů s nespavostí. Podávání uklidňujících prostředků by však mělo sloužit pouze pro překlenutí nejhoršího období, nemělo by být aplikováno dlouhodobě.

V případě zneužití nebo podezření na něj jsou dívky vyšetřovány na oddělení dětské gynekologie a chlapci na oddělení urologie. Není-li jistota ohledně zdraví sexuálního agresora, probíhá také vyšetření na zjištění pohlavně přenosných chorob. U starších dívek se provádí rovněž test na zjištění případného těhotenství.

Při vyšetřování dítěte je důležité, aby lékař dítěti projevil dostatek respektu a aby vyšetřování nebylo pro dítě ponižující. Je vhodné, aby v ordinaci byla přítomna vedle dítěte a vyšetřujícího lékaře ještě další osoba, např. zdravotní sestra nebo na přání dítěte osoba jemu blízká. Lékař by měl předem dítě informovat o vyšetření, které bude následovat. Na závěr vyšetření je lékař povinen sdělit dítěti úměrně jeho věku informace, které se ho dotýkají v souvislosti s vyšetřením, a také by ho měl informovat o dalším postupu léčby.⁸¹

2. 7. 4 Psychoterapie

Hlavní součástí terapeutické formy intervence a zároveň hlavním prostředkem nápravy následků zneužívání je psychoterapie. Jejím hlavním cílem je přijetí traumatu, jeho kognitivní zpracování a zvládnutí emočního zatížení. Dítě by mělo získat rovnováhu a vyrovnaný vztah k prožité události. Důležitá je otevřená komunikace, dítě by mělo mít možnost projevit své pocity a odreagovat je. Dítě musí vnímat pocit porozumění, citové opory a jistoty.⁸² Je možné využít individuální psychoterapii nebo skupinovou psychoterapii. Individuální psychoterapie využívá hlavně nedirektivní techniky, terapii hrou a terapii pomocí vytvoření příběhu, který pomůže dítěti porozumět problému a odreagovat napětí. Někdy bývá užívána i hypnóza. Součástí psychoterapie je i nácvik nových způsobů chování, které mohou zlepšit sociální pozici zneužívaného dítěte.⁸³ Skupinová psychoterapie, které se účastní více dětí postižených stejným zážitkem, dává

⁸⁰ VOKURKA, Martin, HUGO, Jan (a kol.), *Velký lékařský slovník*, Praha: Maxdorf, 2005⁵, s. 266

⁸¹ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 90–91

⁸² VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál, 2004³, s. 631–632

⁸³ WEISS, Petr, *Sexuální deviace*, Praha: Portál, 1999, s. 176–177

prostor pro sdílení podobných problémů a pocitů a zároveň dodává zúčastněným dětem emoční podporu.⁸⁴

Pro zvolení vhodné formy terapie je nutné vědět, zda se jednalo o jednorázové nebo dlouhodobé zneužívání a byl-li pachatelem člověk cizí nebo někdo z blízkého okolí dítěte. Specifická bude terapie v případě, kdy dítě trpí nějakou smyslovou vadou, tělesným či mentálním postižením.

Průběh léčby může velmi ovlivnit okolí dítěte, a to pozitivně i negativně. Reakce okolí by měla být nekritizující a přijímající. Také je třeba vyvarovat se zlehčování, moralizování nebo hledání okamžitého řešení.

2. 7. 5 Dětské linky důvěry

Jednou z možností krizové intervence⁸⁵ jsou dětské linky důvěry, které mohou ohrožené děti využít. Pokud dítě na linku důvěry zavolá, je velmi podstatné dát mu najevo, že se může svěřit s jakýmkoliv problémem, že může hovořit o čemkoli. Toto vytvoření důvěry a navázání vztahu s dítětem je velmi podstatné. Zkušenost zneužití totiž většinou provází stud, strach a pocit viny a pro dítě je velmi těžké se s prožitou zkušeností svěřit. Mnoho dětí, které se staly obětí sexuálního obtěžování nebo zneužití, vypovídá, že se setkaly s negativní nebo dokonce odmítavou reakcí, když se pokusily se svým trápením svěřit někomu ze svého okolí. Často narazily na zděšení, zpochybňování nebo dokonce obvinění ze lži, často také na fascinaci a zvědavost. Proto je nutné pro dítě, které se rozhodlo se svým problémem svěřit, vytvořit atmosféru podpory, přijetí a respektu.

Pro telefonickou krizovou intervenci existuje několik zásad a doporučení. Především je velmi důležité vytvořit a udržet s dítětem kontakt a nenaléhat, aby prozradilo svou totožnost (to by mohlo v prvních chvílích dítě odradit).⁸⁶ Je dobré dítě ujistit, že se rozhodlo správně, když zavolalo na linku důvěry a že rozhodně není viníkem vzniklé situace. Dítěti může pomoci zmínka o tom, že není samo, kdo se potýká s podobným problémem. Varianty následné pomoci je dobré nabízet dítěti nepřímou a postupně, také je vhodné nabídnout mu více možností (návštěvu odborníka, další telefonický kontakt apod.). Krizový pracovník musí mít stále na mysli, že jeho úkolem není problém vyřešit, ale navázat a udržet kontakt a pokusit se najít další adekvátní krok v procesu řešení. Měl by se snažit zjistit, komu dítě ve svém okolí důvěřuje. Může to být rodič, starší sourozenec, teta, babička, dědeček, sousedka, učitelka apod. U starších dětí to může být i kamarád. Ve chvíli, kdy se podaří přivést dítě k tomu, že takového člověka zná, může následovat

⁸⁴ VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál, 2004³, s. 632

⁸⁵ VODÁČKOVÁ, Daniela (a kol.), *Krizová intervence*, Praha: Portál, 2002, s. 462–468

⁸⁶ MUFSON, Susan, KRANZ, Rachel, *O týrání a zneužívání*, Praha: Lidové noviny, 1996, s. 116

nabídka, aby se dítě tomuto člověku se svým problémem svěřilo. Tato osoba pak může dítě doprovodit do některé vhodné instituce, která bude pokračovat v řešení problému. Všechny tyto postupné kroky je třeba dítěti nabízet pomalu, šetrně a trpělivě. V některých případech je k tomu třeba více telefonátů, jediný kontakt nemusí vždy stačit.

Na linku důvěry může zavolat i někdo z okolí oběti, například rodič, sourozenec, jiný příbuzný, kamarád, učitel apod. V takovém případě je rovněž důležité ocenit fakt, že dotyčný zatelefonoval. Je třeba ho ujistit, že volá na správné místo, a v první fázi je důležité věnovat se jeho pocítům a potřebám, protože takový člověk bývá často rozrušený a bezradný. Teprve následně je vhodné věnovat se konkrétnímu problému a doporučit adekvátní postup řešení. Důležité je také odvrátit volajícího od destruktivního nebo zkratového jednání, jehož cílem by mohlo být řešení v afektu nebo pomsta zaměřená proti pachateli násilí.⁸⁷

2. 7. 6 Zapojení rodiny do odborné pomoci

Obecně pro krizovou intervenci u sexuálně zneužitého dítěte platí zásada, že je nezbytné pozvat k řešení celou rodinu dítěte, hovořit s ní o situaci, o možnostech postupu terapie a o případné sociální a terapeutické pomoci celé rodině. Rodina potom spolupracuje na řešení problému s odborníky, kteří byli jmenováni na začátku této kapitoly.⁸⁸ Posouzení rodinného zázemí a kvality vztahů v rodině, ve které dítě žije, je vždy povinnou součástí psychologického vyšetření. Čím je dítě mladší, tím je závislejší na svých rodičích, o to je tedy kontakt s nimi důležitější.⁸⁹ Základem pro účinnou a kvalitní spolupráci je důvěra rodiny k lékaři, psychologovi či jinému odborníkovi, který se situací zabývá, stejně jako důvěra ve způsob zvolené léčby a terapie. Zde může ovšem nastat problém, protože rodina, ve které bylo zneužíváno dítě, bývá velmi často dysfunkční a nemusí být ochotna spolupracovat. K diagnostice a léčebnému ovlivňování rodiny pak slouží rodinná psychosomatika a psychoterapie rodiny.⁹⁰ Existuje-li naděje na zachování rodiny (samozřejmě bez nebezpečí dalšího ohrožení dítěte), bývá obvykle namísto dlouhodobé systematické psychoterapeutické vedení. Nejčastěji dochází k paralelní psychoterapii jak rodičů, tak dítěte samotného, lze volit buď kombinaci individuální terapie dítěte s individuální terapií rodičů nebo skupinovou terapií rodičů, příp. také s terapií rodinnou.⁹¹

⁸⁷ VODÁČKOVÁ, Daniela (a kol.), *Krizová intervence*, Praha: Portál, 2002, s. 464–465

⁸⁸ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 55

⁸⁹ SVOBODA, Mojmir, KREJČÍROVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, Praha: Portál, 2001, s. 721–722

⁹⁰ VYMĚTAL, Jan, *Lékařská psychologie*, Praha: Portál, 2003, s. 109

⁹¹ SVOBODA, Mojmir, KREJČÍROVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, Praha: Portál, 2001, s. 721

2. 8 Následky sexuálního zneužívání

V jaké formě a intenzitě se následky sexuálního zneužívání objeví, záleží na celé řadě faktorů. Důležitá je především povaha samotné události (především to, jak ji samo dítě vnímá a kognitivně a emočně hodnotí), dále délka trvání zneužívání, věk a vývojová úroveň dítěte a jeho individuální zranitelnost (zde hraje roli osobnost dítěte, jeho temperament, inteligence, sociální dovednosti). Následky podstatně ovlivňuje také sociální opora v rodině i v širším sociálním prostředí. Následky budou také větší tam, kde pachatelem byl člověk dítěti blízký, kde došlo k použití násilí a kde se dítě setkala s nedůvěrou nebo s odmítavou reakcí, když se pokusilo se svým problémem svěřit.⁹²

Američtí vědci z *National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion* zveřejnili výsledky svých výzkumů,⁹³ ze kterých vyplývá, že následky pohlavního zneužívání v dětství jsou u dívek i u chlapců podobné. Dále zjistili, že zneužívání je velmi často spojeno s nepříznivými rodinnými faktory, jako je týrání či závislost rodičů na drogách nebo alkoholu.

2. 8. 1 Dlouhodobé a krátkodobé následky

Mezi dlouhodobé následky můžeme zařadit tzv. pocit stigmatizace u zneužitého dítěte. Dítě se cítí jiné, než jsou ostatní, cítí se méněcenné, cítí se být určeno k tomu být obětí. Dalším dlouhodobým následkem je ztráta důvěry k okolí. Ta se projevuje zejména u dětí, které byly zneužívány blízkou osobou, a u dětí, které se setkaly s odmítavou reakcí, když se pokusily někomu svěřit. Mezi dlouhodobé následky se řadí i trvalý pocit bezmocnosti. Vážným dlouhodobým následkem je tzv. traumatická sexualizace chování. U dítěte se mohou objevovat zvýrazněné sexuální projevy, např. nadměrná masturbace, nadměrný zájem o sexualitu apod. Zneužití v dětství může vést také k časnějšímu počátku aktivního sexuálního života.

V dospívání a v dospělosti se potom následky zneužívání mohou projevit ve formě zvýšeného nebezpečí drogové závislosti nebo alkoholismu. Existuje i zvýšené riziko sebevražedného nebo promiskuitního chování. Objevit se mohou i psychiatrické poruchy, jako jsou deprese, hraniční porucha osobnosti nebo poruchy příjmu potravy,⁹⁴ jak již bylo řečeno v úvodu této práce v kapitole o závažnosti probírané tematiky. Obecně lze říci, že lidé, kteří prošli zážitkem sexuálního zneužívání v dětství, hůře navazují a vytvářejí

⁹² SVOBODA, Mojmir, KREJČÍŘOVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, Praha: Portál, 2001, s. 694–696

⁹³ Následky pohlavního zneužívání, *Psychologie dnes*, 2005, roč. 11, č. 9, s. 7

⁹⁴ WEISS, Petr, *Sexuální deviace*, Praha: Portál, 1999, s. 87

emoční vztahy k ostatním lidem. Jedna ze studií⁹⁵ dokonce uvádí, že ženy v dětství sexuálně zneužívané mají v dospělosti větší potřebu lékařské péče (častěji např. trpí obezitou nebo různými chronickými onemocněními).

K dlouhodobým následkům patří i trvalý strach, nadměrná ostražitost a pocit ztráty kontroly nad vlastním životem. Uváděny jsou i specifické potíže mateřství a rodičovství. Problémem bývá pro matku v dětství zneužívanou nutnost „intimních“ dotyků při péči o malé dítě. Tyto dotyky mohou vést ke znovuprožívání vlastního zneužití, příp. ke strachu, zda se matka sama zneužití svého dítěte nedopouští.⁹⁶

Mezi krátkodobé následky patří zejména posttraumatická stresová porucha, o které bude řeč níže. Velmi často se objevuje také disociativní posttraumatická amnézie,⁹⁷ která se projevuje tím, že dochází k částečné ztrátě paměti, jež se vztahuje k traumatizující události. Asi polovina lidí, kteří byli v dětství zneužití, uvádí, že na nějakou určitou dobu na událost zneužití „zapomněli“. Může také dojít k emoční disociaci,⁹⁸ která je spojena s jakýmsi odstupem od vlastního těla, přičemž vzpomínky na traumatizující událost mohou být zachovány, ale bez emočního doprovodu.

Jako následky zneužívání, ať již dlouhodobé nebo krátkodobé, se mohou projevovat také různé emoční poruchy, jako je úzkost, deprese, sociální otažitost, somatické potíže, častý pláč, poruchy usínání nebo zhoršení školních výsledků.

Také hluboké pocity viny se objevují u obětí sexuálního zneužívání velmi často. V určité míře pak tyto pocity přetrvávají až do dospělosti, kdy se však projevují více jako zlost, ovšem pochybnosti o tom, zda ke zneužívání dítě samo nepřispělo nebo ho nezavinilo, mohou přetrvávat. Dlouhodobě přetrvává sklon k hledání vlastní viny a k sebepoškozování.⁹⁹

2. 8. 2 Posttraumatická stresová porucha

Jak již bylo zmíněno, mezi následky zneužívání lze zahrnout i posttraumatickou stresovou poruchu. V odborné literatuře¹⁰⁰ je posttraumatická stresová porucha popsána jako duševní porucha, která vzniká jako opožděná a déletrvající odpověď na silnou stresovou událost. Objevují se typické a neodbytné epizody prožité události (živé vzpomínky, sny, noční můry), vyhýbání se situacím připomínajícím událost, trvalé

⁹⁵ SVOBODA, Mojmír, KREJČÍŘOVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, Praha: Portál, 2001, s. 720

⁹⁶ Tamtéž, s. 720

⁹⁷ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena, *Psychologický slovník*, Praha: Portál, 2000, s. 35

⁹⁸ VOKURKA, Martin, HUGO, Jan (a kol.), *Velký lékařský slovník*, Praha: Maxdorf, 2005⁵, s. 197

⁹⁹ SVOBODA, Mojmír, KREJČÍŘOVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, Praha: Portál, 2001, s. 719–720

¹⁰⁰ VOKURKA, Martin, HUGO, Jan (a kol.), *Velký lékařský slovník*, Praha: Maxdorf, 2005⁵, s. 727

příznaky zvýšené dráždivosti, jako jsou poruchy spánku a poruchy koncentrace nebo podrážděnost. Tyto stavy obvykle provází citová otupělost, pocity lhostejnosti a neschopnost prožívat radost. Příznaky se projevují od několika týdnů až po několik měsíců. Průběh je kolísavý. Pouze u malé části pacientů může nastat chronický průběh, ve většině případů se pacienti dříve či později uzdraví.¹⁰¹

Děti, které se vyrovnávají s traumatem, procházejí čtyřmi fázemi. První fází je vyplakání, které je bezprostřední reakcí na prožitou událost, kdy si dítě ještě plně neuvědomuje její význam ani důsledky. Následně přichází fáze popření, která se dá nazvat také obrannou reakcí. Jde o vytěsnění traumatického zážitku, který dítě ještě není schopné přijmout. Třetí fází je fáze tzv. intruze, kdy se dítěti prožité události znovu vracejí do vědomí, například ve formě vtíravých myšlenek nebo děsivých snů. Dítě si s plnou vahou svůj traumatizující zážitek uvědomuje, znovu jej prožívá a začíná na něj reagovat. Čtvrtou, tedy poslední fází, je fáze zpracování. V této fázi jde o zvládnutí traumatické zkušenosti. V tomto období je nutná emoční opora někoho jiného, kdo dítěti pomůže traumatickou událost zpracovat.¹⁰²

Pro překonání posttraumatické stresové poruchy slouží farmakologická léčba a psychoterapie. Ve chvíli, kdy se porucha objeví, by se mělo nejdříve postupovat podle zásad krizové intervence. Úkolem následné farmakologické léčby je zmírnit akutní příznaky, např. úzkost nebo poruchy spánku. Zároveň nastupuje psychoterapeutická práce jak s dítětem, tak s jeho rodinou. Pro terapii dětí je základem osobní kontakt a rozhovor. Přístup k dítěti musí být velmi citlivý a musí respektovat individuální stav a reakce dítěte. Základem terapie je nové zpracování traumatického zážitku. To v sobě zahrnuje vybavení si tohoto zážitku a následně práci s představami a emocemi, které toto znovuprožívání v dítěti vyvolává. Jedním z nejosvědčenějších přístupů při řešení posttraumatické stresové poruchy u dětí je práce s kresbou a hrou.¹⁰³

2. 8. 3 Sekundární viktimizace a systémové týrání

Problémem, který úzce souvisí s vyšetřováním případu zneužití dítěte, je tzv. sekundární viktimizace neboli druhotné zraňování. Odborná literatura¹⁰⁴ vysvětluje tento pojem tak, že oběti trestného činu nejsou dostatečně chráněny před nepříznivými účinky necitlivé zdravotní péče, vyšetřování trestného činu i jeho soudního projednávání. Tímto prochází i dítě, které musí opakovaně vyprávět své zážitky, často se setkává s nedůvěrou,

¹⁰¹ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 77–80

¹⁰² VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál, 2004³, s. 442–443

¹⁰³ VIZINOVÁ, Daniela, PREISS, Marek, *Psychické trauma a jeho terapie*, Praha: Portál, 1999, s. 78–90

¹⁰⁴ MATOUŠEK, Oldřich, *Slovník sociální práce*, Praha: Portál, 2003, s. 131

nepochopením, dokonce je obviňováno, že si vše vymyslelo nebo že si celou situaci samo zavinilo. Často musí dítě absolvovat opakovaný nebo protahovaný výslech, u soudu někdy dokonce výslech za přítomnosti pachatele činu. O to, aby dítě bylo co nejméně zraňováno, se musí snažit všichni zúčastnění, kteří se na vyšetřování a řešení celé situace podílejí. Především by se měli vcítit do situace dítěte, které je zraněné a bezbranné. Také je nutné brát v úvahu, že v případě vyšetřování či řešení situace mohou být necitlivým přístupem zraňovány i další osoby, např. jeden z rodičů dítěte, byl-li agresorem rodič druhý.

S pojmem sekundární viktimizace souvisí i pojem systémové týrání. Zdravotnická komise Rady Evropy definuje systémové týrání jako špatné nebo nedbalé zacházení s dítětem, ke kterému dochází v institucích, které byly paradoxně založeny na ochranu dítěte. Může k němu docházet např. v případech, kdy je dítě umístěno do dětského domova, nebo v případech, kdy terapeut či sociální pracovník neprojevují dostatečné sociální citění.¹⁰⁵

2. 8. 4 Syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití (Child sexual abuse accommodation syndrome)

Syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití popsal v roce 1983 americký lékař Ronald C. Summit.¹⁰⁶ Syndrom zahrnuje těchto pět kategorií: utajování, bezmocnost, přizpůsobení se, opožděné odhalení a odvolání výpovědi. Syndrom se týká případu, kdy zneužívajícím je někdo z rodiny, nejčastěji rodič dítěte.

Příčinou utajování je závislost dítěte na dospělé osobě, která dítě zneužívá. Tato osoba nutí dítě k mlčení vyhrožováním nebo citovým vydíráním, velmi často se také snaží vzbudit v dítěti pocit „společného tajemství“, o kterém dítě nesmí nikomu říci. K mlčení dítěte přispívají také jeho pocity zmatku, rozpaky a pocity vlastní špatnosti. Dítě často mlčí také proto, že se stydí, obává se reakce okolí, bojí se, že mu nikdo neuvěří a že bude označeno za viníka vzniklé situace.

Bezmocnost vyplývá z nerovnocenného vztahu mezi dítětem a zneužívající osobou. Dítě je zklamané, že mu ubližuje právě osoba velmi blízká, kterou má rádo a které důvěřuje. Často se tedy dítě při prvním zážitku zneužití vůbec nedokáže bránit nebo ohradit, protože neumí přijmout myšlenku, že člověk tak blízký by mohl dělat něco špatného. Dítě později svou pasivitu vnímá jako vlastní selhání a tento pocit ještě prohlubuje jeho bezradnost.¹⁰⁷

¹⁰⁵ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 56–57

¹⁰⁶ ŠRAMOVÁ, Blandína, *Domáce násilie páchané na deťoch a mládeži*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2004, s. 79

¹⁰⁷ MUFSON, Susan, KRANZ, Rachel, *O týrání a zneužívání*, Praha: Lidové noviny, 1996, s. 46

Prizpůsobení se sexuálnímu zneužívání znamená pro dítě způsob, jak situaci zneužívání přijmout, vyrovnat se s ní a přežít ji. Rozvíjí se tehdy, když dítě oznámení o zneužívání odkládá. Dítě přičítá vinu samo sobě, myslí si, že jej dospělý nemá rád a snaží se tedy získat jeho lásku zpět. Domnívá se, že se mu to nejlépe podaří, bude-li poslušné. Toho často pachatel násilí využívá a podsouvá dítěti přesvědčení, že hodné bude tehdy, vyhoví-li všem jeho požadavkům a bude-li o nich mlčet. Prizpůsobení se může být příčinou rozvoje delikventního chování u dítěte, např. agresivity, sebepoškozování nebo drogové závislosti.

Opožděné, nepřesvědčivé a konfliktní odhalení je spojeno s problematickou situací v rodině. Důvodem k rozhodnutí dítěte násilí odhalit není sexuální násilí samotné, ale jiný problém v rodině, např. rozvod rodičů, zpřísněná domácí pravidla, přísnější tresty. Dítě se většinou odhodlá promluvit o zneužívání v období dospívání, kdy se osamostatňuje a je schopné vnímat pachatele násilí v pravém světle. Toto opožděné odhalení s sebou nese vážné negativní důsledky. Velmi často bývá dítě zpochybňováno, setkává se s nedůvěrou a s otázkami typu, proč tak dlouho o celé záležitosti mlčelo.

Poslední fází je potom odvolání výpovědi. Dítě se tím, že promluví, dostává pod tlak vývoje událostí, setkává se s nedůvěrou, pachateli násilí hrozí vězení, rodinné vztahy jsou narušeny, musí absolvovat opakované výslechy, stává se senzací pro své okolí. Často také hrozí nebezpečí, že bude předáno do ústavu sociální péče. V této situaci pak často dochází k tomu, že dítě svou výpověď odvolá a tvrdí, že si vše vymyslelo.

Jak předcházet *syndromu prizpůsobení sexuálnímu zneužití*? Je důležité správně naslouchat, co, jak, kdy, kde a komu dítě sděluje. Je nutné respektovat všechno, co dítě říká, a samozřejmě respektovat dítě samotné. Nezpochybňovat je, ani neponižovat. Snažit se pochopit rodinnou situaci dítěte a všechny jeho blízké vztahy. Vyšetřování události by pak mělo být rychlé, pružné, taktické a co nejméně pro dítě frustrující. V co největší míře by měla být chráněna anonymita dítěte, o jeho problému by mělo vědět co nejméně lidí. Důležité je získat pro dítě podporu jeho rodiny. Důležitý je také tzv. etický kompromis, tedy rozhodnutí, zůstane-li dítě v rodině nebo bude-li umístěno do ústavu sociální péče, jak bude probíhat vyšetřování pachatele násilí apod. Velmi podstatná a rozhodující je potom podpora matky dítěte.

Pro snížení pravděpodobnosti, že se objeví nežádoucí důsledky sexuálního zneužívání, ať už se jedná o sekundární viktimizaci, systémové týrání nebo odvolání výpovědi, je velmi podstatné, aby období mezi prvním oznámením události a zahájením terapie bylo co nejkratší, aby se podařilo získat ke spolupráci rodinu dítěte, aby kontakty s právníky, policií, sociálními pracovníky a vůbec všemi zúčastněnými byly pro dítě co nejšetrnější.¹⁰⁸

¹⁰⁸ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 67–69

2. 9 Závěr k vymezení problematiky sexuálního zneužívání

Na několika stranách samozřejmě není možné zachytit celou charakteristiku tak složitého a rozsáhlého problému, jakým zneužívání dětí bezesporu je. Nepochybně by se dalo toto téma rozebrat mnohem důkladněji, ovšem to není účelem této práce a spadá to plně do kompetence odborníků. Toto nastínění problému má spíše posloužit jako východisko k další části práce, která už by se měla týkat konkrétních možností, jak k tak složitému problému, jakým zneužívání dětí je, přistupovat. Jak je možné postiženým dětem pomoci, jaké formy prevence existují, jak je vhodné reagovat, máme-li podezření, že některé dítě je v ohrožení, že bylo, je nebo může být zneužito. Další důležitá otázka je, jakým způsobem je možné na daný problém reagovat v rámci pastorační činnosti.

3. POMOC A PREVENCE OBECNĚ I V PASTORACI

Vzhledem k tomu, jak velkým a komplikovaným problémem zneužívání dětí je, těžko se dá hovořit o pomoci zneužívaným dětem v pastoraci odděleně od obecných forem řešení problému. Proto je v této kapitole pastorační hledisko uváděno v souvislosti s obecnými způsoby prevence a pomoci. Nejvhodnějším přístupem pastorujícího je totiž právě spojit pomoc motivovanou křesťanskou láskou s co nejvyšší mírou znalostí obecných principů řešení. Pastorující sám těžko může problém zneužívaného dítěte nebo dítěte zneužíváním ohroženého vyřešit, může se však vhodnou spoluprací s odborníky na řešení tohoto problému podílet. Může se podílet přinejmenším tak, že bude mít dostatek informací, které mu umožní zprostředkovat dítěti, resp. jeho rodině vhodnou pomoc a podporu profesionálů.

3. 1 Postoje veřejnosti k problematice sexuálního zneužívání

3. 1. 1 Obecné postoje veřejnosti

Všechny formy násilí páchaného na dětech jsou veřejností jednoznačně odsuzovány. Protože děti jsou bezbranné, závislé na druhých a většinou neschopné samy si pomoci, je jakékoli násilí zaměřené vůči nim veřejností vnímáno s mnohem větším rozhořčením, než násilí páchané na lidech dospělých, kteří mají větší šanci sami se bránit. Přestože je však postoj veřejnosti k násilí na dětech veskrze negativní, je také většinou poměrně pasivní. A právě na tento problém, tedy na pasivitu vůči násilí na dětech se snaží reagovat kampaň *Stop násilí na dětech*, kterou vyhlásila Nadace Naše dítě.¹⁰⁹ Jedním z cílů této celorepublikové kampaně je snaha o změnu tohoto pasivního postoje. V čem vlastně tkví příčina této pasivity?¹¹⁰ Z velké části je to snaha vyhnout se eventuálním nepříjemnostem. Z této snahy potom vychází tendence nemíchat se do záležitostí cizích rodin a raději neupozorňovat na podezření, že v rodině je něco v nepořádku a že by případně mohlo být v rodině dítě ohroženo násilím. Nemusí jít vždy o strach nebo o alibismus. Podobné situace bývají velmi citlivé a pro vnějšího pozorovatele nečitelné, nemusí si být tedy svým podezřením jistý a může mít obavu, aby pouhým nepodloženým podezřením dítě nebo celou rodinu zbytečně nepoškodil.

Dalším poměrně problematickým postojem veřejnosti může být negativní sociální hodnocení nejen pachatele násilí, ale i matky dítěte, pokud se jednalo o násilí v rámci

¹⁰⁹ BAUDYŠOVÁ, Zuzana, *Stop násilí na dětech, Rodina a škola*, 2005, roč. 52, č. 9, s. 2

¹¹⁰ VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál, 2004³, s. 630–631

rodiny. Matka dítěte je často považována za spoluviníka nebo za člověka méněcenného, který nedokázal splnit základní mateřské poslání, tedy zajistit bezpečí vlastního dítěte. Situace v dysfunkční rodině je však mnohem složitější a nelze ji zhodnotit bez důkladné znalosti všech okolností a problémů, které jsou příčinou defektního jednání jednoho nebo více členů rodiny.

Laická veřejnost také těžko chápe, že pro dítě může být za určitých okolností lepší, aby zůstalo v rodině, ve které mu bylo ubližováno, než aby bylo odebráno a svěřeno do péče příslušného sociálního zařízení. Přitom snahou odborníků je právě to, aby dítě pokud možno ve vlastní rodině mohlo zůstat, samozřejmě za předpokladu, že existuje jistota, že se násilí již nebude opakovat. Dítě je na svou rodinu vázáno, a přestože ztratilo důvěru k lidem právě kvůli špatným zkušenostem z vlastní rodiny, paradoxně má o to větší nedůvěru k lidem cizím.¹¹¹

Ani postoj okolí k oběti, tedy ke zneužitému dítěti nemusí být vždy nejvhodnější. Zneužitá dítě získává určité stigma, které je může provázet velmi dlouhou dobu. Situace je samozřejmě složitější na vesnici nebo na malém městě, ve velkých městech jsou děti chráněny určitou anonymitou, kterou život ve velkoměstě přináší. Stejným stigmatem je samozřejmě poznamenána celá rodina dítěte, která se tak dostává do určité sociální izolace. Zneužitá dítě bývá veřejností většinou hodnoceno ambivalentně.¹¹² Na jednu stranu lidé dítě litují, na druhou stranu se od něj distancují. Dítě je zneuctěné, poznamenané, zbavené dětské nevinnosti, divné. Odborníci uvádějí, že málokterý rodič připustí, aby se jeho dítě kamarádilo s dítětem, které prošlo zážitkem sexuálního zneužívání ve vlastní rodině. To samozřejmě vyplývá z obavy, aby dítě kontaktem se zneužívaným kamarádem samo neutrpělo, na druhou stranu je zde vidět snaha distancovat se od něčeho, co je nepřijatelné a v očích společnosti nepřijatelné.

3. 1. 2 Postoj při pastorační péči

Z obecně křesťanského postoje, který ze svého středu nemá vylučovat nikoho, vyplývá, že přístup ke komukoliv, kdo se jakýmkoliv způsobem dostal do kontaktu se sexuálním násilím (ať už se jedná o oběť, pachatele nebo člověka v případě jinak zainteresovaného), by neměl být poznamenán předsudky, odmítáním nebo utíkáním od problému k všeobecným frázím, které nepřinášejí řešení, ani podporu.

¹¹¹ HORT, Vladimír (a kol.), *Dětská a adolescentní psychiatrie*, Praha: Portál, 2000, s. 397

¹¹² VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál, 2004³, s. 630–631

Vnímáme-li pastorační práci v širším slova smyslu,¹¹³ pak hovoříme o takovém jednání s člověkem, při kterém ho vnímáme a respektujeme v jeho jedinečnosti, a snažíme se mu pomáhat v jakýchkoli jeho obtížích a problémech. Tyto problémy se mu pak snažíme pomoci zvládnout nebo se snažíme ho při zvládání těchto problémů doprovázet (to vše samozřejmě s ohledem na možnost rozvoje jeho křesťanské víry, jejíž nabídka však nesmí sloužit jako laciné řešení nebo východisko předkládané člověku, který se ocitl v nesnázích).

Právě citovaná příručka Pastoračního střediska, která se zabývá pastorační péčí v méně obvyklých situacích, popisuje tyto situace jako mezní, obtížné nebo zátěžové, které se vyskytují u křesťanů i u nekřesťanů. Při pastorační práci se zde jedná většinou o péči o jednotlivého člověka, který se ocitl ve složité situaci, příp. o péči o menší skupinu, např. o rodinu.

Setkáme-li se tedy při pastorační práci s dítětem, které bylo zneužito, jedná se právě o tuto méně obvyklou situaci, která má svá specifika a kde jedním z hlavních úkolů je doprovázení nejen dítěte, ale i celé jeho rodiny. Cílem tohoto doprovázení je pomoc při zvládání aktuální složité situace. Samozřejmě nesmí být opominuta odborná péče, problém zneužívání nemůže být vyřešen pouze při pastorační práci, ale naopak jedině ve spolupráci s odborníky, kteří mohou nabídnout kvalifikovanou pomoc.

Jak tedy může pomoci zneužitému dítěti a jeho rodině člověk, který je v pozici pastorační práce? Jak již bylo řečeno, může nabídnout pomoc a podporu v obtížné životní situaci, může se snažit pomoci svým zájmem, nasloucháním, reálným přístupem ke konkrétnímu problému i k budoucnosti, může pomoci už jen svou přítomností, ve které dítě může vnímat přijetí a pochopení, které v dané situaci a ve svém zranění velmi potřebuje. Klíčové je zde slovo doprovázení. Toto slovo totiž vylučuje lhostejnost nebo manipulaci. Ten, kdo doprovází, respektuje autenticitu a originalitu doprovázeného a nabízí doprovázenému úctu, ať ho nachází v jakékoliv životní situaci.¹¹⁴ A právě úcta je něco, co zneužitě dítě velmi potřebuje zažívat, protože prožitou negativní zkušeností výrazně utrpěla jeho vlastní sebeúcta. Prvotním a základním motivem pastorační práce je předání křesťanské víry. Zároveň je ale nutné respektovat individuální cestu víry každého člověka. Nemůžeme tedy člověka, kterého doprovázíme, vnímat jen jako někoho, komu otevřeme dimenzi víry, ale musíme ho vnímat jako někoho, kdo v první řadě potřebuje naši podporu, náš zájem a naše porozumění. A toto vše by měl pastorační pracovník zraněnému dítěti nabídnout.

¹¹³ OPATRŇY, Aleš, *Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část I.*, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001³, s. 4

¹¹⁴ OPATRŇY, Aleš, *Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část II.*, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001, s. 9–10

3. 2 Vhodná reakce při podezření na zneužití

Jak postupovat, máme-li podezření, že některé dítě bylo sexuálně zneužito nebo je dokonce vystaveno tomuto násilí opakovaně, příp. se nachází v prostředí, kdy toto nebezpečí hrozí? Je samozřejmě třeba postupovat uvážlivě, vždyť ne každé podezření se zakládá na skutečnosti. Jeví-li se však podezření jako reálné, je třeba postupovat pokud možno rychle a zároveň citlivě (a to jak k dítěti, tak k jeho rodině).

3. 2. 1 Oznamovací povinnost

Jak již bylo řečeno v kapitole o postojích veřejnosti, platí, že nikdo by neměl zůstat pasivní nebo lhostejný, bude-li mít podezření, že na jakémkoli dítěti je páčáno násilí. Pro všechny členy naší společnosti existuje oznamovací povinnost, pokud se hodnověrným způsobem dozvedí o spáchání trestného činu, kterým je i zneužívání dětí. Tato oznamovací povinnost je upravena v § 168 trestního zákona.¹¹⁵ Trestní zákon za děti považuje osoby mladší patnácti let. Oznámení je možné podat policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci. Nejsme-li si jisti, že došlo ke spáchání trestného činu, máme možnost naše podezření oznámit do protokolu na oddělení sociálně-právní ochrany dětí.¹¹⁶ Vždy je lepší i nejasný případ raději ohlásit, než si později vyčítat nedostatek rozhodnosti.¹¹⁷ Oznamovací povinnost platí pro každého, je tedy nutné podle této zásady postupovat i v případě, kdy problém zjistíme v rámci pastorační činnosti.

3. 2. 2 Postup v roli vyučujícího

Může nastat také situace, kdy se o zneužívaném dítěti dozví učitel (např. náboženství, hovoříme-li o prostředí pastorační). Pracovníci škol a školských zařízení jsou v kontaktu s dětmi pravidelně a často a mají tedy možnost případy týrání, zneužívání nebo zanedbávání odhalit poměrně snadno. Mohou si všimnout specifických nebo nespecifických známek ukazujících na možnost zneužívání, jak o nich byla řeč výše. V těchto případech by měl pedagog, který podezření na zneužití získá, spolupracovat se sociálními pracovníky a s vedením školy a celá záležitost se potom řeší na oddělení sociálně-právní ochrany dětí podle spádové oblasti, kde se škola nebo školské zařízení nachází.¹¹⁸

Úmluva o právech dítěte, která je součástí právního řádu České republiky, ukládá školám povinnost spolupracovat na odhalování případů zneužívání a zanedbávání dětí a

¹¹⁵ *Trestní zákon*, Sbirka zákonů č. 140/1961. Částka 65

¹¹⁶ www.tyrane-deti.cz (30. 1. 2006)

¹¹⁷ ELLIOT, Michele, *Jak ochránit své dítě*, Praha: Portál, 2000³, s. 70

¹¹⁸ www.tyrane-deti.cz (30. 1. 2006)

takto ohroženým dětem pomáhat. Každá škola by měla mít připravený postup pro případ podezření na zneužívání dítěte a zároveň by v každém pedagogickém sboru měla být určena osoba zodpovědná za koordinaci kroků v rámci školy a za spolupráci s ostatními institucemi.

Úloha učitele je velmi podstatná a může hrát klíčovou roli při odhalení případu zneužívání dítěte. Odborníci uvádějí čtyři klíčové aspekty role učitelů ve vztahu k ohroženým dětem, kterými jsou naslouchání, zjištění problému, postoupení případu k prošetření a pomoc.¹¹⁹ Pojmem naslouchání je zde myšleno to, že učitel musí být přístupný, nesmí žáka odsuzovat, naopak by se měl snažit mu situaci usnadnit, protože pro dítě může být velmi těžké se s nepříjemnou záležitostí nejen svěřit, ale vůbec jí porozumět. Zjištění problému závisí především na tom, jak bude učitel pozorný ke známkám stresu a změnám v chování žáka, jak byly popsány v kapitole o specifických a nespecifických známkách zneužívání. Postoupení případu k prošetření potom závisí na postupu, který daná škola na ochranu dětí uplatňuje. Poslední fází je pomoc, která by měla zahrnovat projevení podpory dítěti a snahu pomoci mu se s celou záležitostí co nejlépe a co nejdříve vyrovnat.

3. 2. 3 Postoj České biskupské konference

Rada *Iustitia et Pax* při České biskupské konferenci vydala dne 15. 10. 2003 prohlášení,¹²⁰ které vyzývá k účinné pomoci obětem trestné činnosti. V tomto prohlášení rada *Iustitia et Pax* zdůrazňuje, že kromě nebezpečí, že se člověk stane obětí trestného činu, existuje zároveň nebezpečí, že postižený člověk zůstane po spáchaném činu sám, bez větších projevů účasti a pomoci ze strany spoluobčanů. A právě na toto ohrožení se snaží prohlášení reagovat. Je zde pozitivně hodnocen fakt, že v České republice vznikla řada neziskových organizací, které se snaží obětem trestné činnosti pomáhat. Může se jednat o pomoc sociálního charakteru, ale také o pomoc psychologickou či zdravotní. Tyto organizace ovšem mohou poskytnout pomoc většinou jen dočasně. Prohlášení tedy vyzývá všechny občany, aby pomáhali svou vnímavostí, vstřícností, ale i věcnou pomocí všude tam, kde je to třeba. A zároveň vyzývá k tomu, aby lidé nebyli lhostejní, mají-li podezření na spáchané násilí, a upozorňovali na situace, kdy je potřeba pomoci. Mezi jinými jsou zde jako nejohroženější jmenovány právě děti, které svou bezbranností a závislostí na dospělých patří mezi nejpotřebnější.

¹¹⁹ KYRIACOU, Chris, *Řešení výchovných problémů ve škole*, Praha: Portál, 2005, s. 106–107

¹²⁰ *Oběti trestné činnosti – A jak jim pomoci?*, www.tisk.cirkev.cz (30. 1. 2006)

3. 2. 4 Postup v roli pastorujícího

Setká-li se pastorující s dítětem, které je nebo bylo vystaveno sexuálnímu násilí, platí pro něj, stejně jako pro všechny ostatní, oznamovací povinnost. Ale nejen to. Pastorující je ve velmi choulostivé situaci, protože svým přístupem může na jedné straně velmi pomoci, především svým chápajícím a podporujícím postojem, na druhé straně by mohl nevhodnou nebo neadekvátní reakcí zkomplikovat dítěti či jeho rodině cestu k církvi nebo k samotné víře. Je zde ale nutné říci, že je-li pastorující otevřený vedení Ducha svatého a snaží se podle svých možností a schopností být člověkem na svém místě, který vnímá lidi sobě svěřené s otevřeným srdcem, pak je velmi nepravděpodobné, že by nebyl uchráněn přehmatů tak zásadních, že by se mohly stát dokonce překážkou na cestě k Bohu lidem jemu svěřeným. Každá služba v církvi, tedy i pastorační činnost vychází jednak z Božího povolání, jednak z přijetí darů Ducha svatého, které k této službě uschopňují.¹²¹ Pro pastorujícího (je-li křesťanem katolíkem) je tedy nejlepší oporou pro každé jeho rozhodnutí nejen otevřenost vůči vedení Ducha svatého a modlitba, ale v první řadě také přijetí iniciačních svátostí, tedy svátosti křtu, biřmování a eucharistie.

Obrátí-li se na pastorujícího přímo postižené dítě se žádostí o pomoc, je důležité, aby pastorující nepodlehł rozpakům, které v něm může otevřené sdělení o problému dotýkajícím se oblasti sexuality vyvolat. Pastorující by neměl mít strach zaujmout postoj a neměl by se snažit problém co nejrychleji vyřešit nějakou všeobecnou odpovědí. Taková reakce by mohla být pro dítě velkým zklamáním, protože nejspíš muselo překonat velký strach a stud, než se k tomuto sdělení odhodlalo. Pastorující by neměl mít strach s dítětem otevřeně hovořit, zároveň by ovšem měl potlačit veškerou zvědavost, měl by projevit velkou míru intuice, citu pro situaci a bolest dítěte a samozřejmě by měl být diskrétní.¹²²

Těžko hledat nějaký recept aplikovatelný na jakoukoli situaci univerzálně. Vždyť každá situace má svá specifika, jejími aktéry jsou jiní lidé, tvoří ji jiné okolnosti. Je tedy vždy na zvážení pastorujícího, pro jaké řešení situace se rozhodne. Jistě nebude chybou, obrátí-li se pastorující o radu na někoho z odborníků, který může navrhnout nejlepší a nejúčinnější způsob řešení. Zde se nabízí např. možnost využití linek důvěry nebo krizových center, o kterých již byla řeč a které jsou dostupné prakticky všude a všem.

V situaci, kdy se jedná o zneužívání dítěte, je zásah odborníků nutný téměř vždy. Pastorující může zprostředkovat zneužívanému dítěti či jeho rodině kontakt s těmi, kteří mohou převzít konkrétní řešení situace. Pastorující může být tím, kdo doporučí nabízející

¹²¹ OPATRŇÝ, Aleš, *Pastorace v postmoderní společnosti*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 107

¹²² AUGUSTYN, Józef (ed.), *Vedení Bohem*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 61–62

se řešení, kdo se bude snažit nejpříjemnější řešení hledat a bude pomáhat tato řešení realizovat. I zde je nutné, aby pastorující postupoval velmi uvážlivě, vždyť dítěti nebo rodině nemusí být doporučení návštěvy odborníka milé, může vyvolávat dojem, že pastorující přesahuje své kompetence, příp. že se snaží zbavit „nepříjemného případu“, s jehož řešením si sám neví rady.¹²³ Zde platí, že pastorující by samozřejmě měl zůstat s dítětem či s jeho rodinou v kontaktu a snažit se všechny zúčastněné podporovat, doprovázet a povzbuzovat.

Co se týče otázky duchovního vedení či doprovázení, uvádí ve své knize věnované praxi duchovního vedení J. Augustyn,¹²⁴ že duchovní vedení je nezbytné u těch dospívajících lidí, kteří trpí v oblasti sexuality hlubšími problémy a zraněními. Zároveň upozorňuje na to, že doprovázející by měl rozpoznat hranici, kdy je doprovázený natolik zraněn, že už mu nelze v rámci pastorační nabídnout psychologicky kompetentní pomoc. V takovém případě je samozřejmě nutná odborná terapie. Zároveň s terapií by mělo duchovní vedení dále pokračovat, protože stejně jako pastorační nemůže vyřešit problém zneužívaného dítěte, tak terapie nemůže zastoupit duchovní pomoc, která je pro postiženého, je-li věřícím člověkem, nezbytná.

3. 2. 5 Jak postupovat při podezření na zneužití – konkrétní rady

Odborníci uvádějí konkrétní rady pro učitele a rodiče,¹²⁵ jak se zachovat při podezření, že některé dítě je zneužíváno. Tato doporučení jsou všeobecně platná pro všechny dospělé a jsou tedy využitelná i pro pastorujícího:

- Je důležité zachovat klid. Dítě potřebuje opatrný a otevřený přístup, potřebuje zažívat důvěru.
- Při podezření není nutné hlásit vše příslušným úřadům ihned, tento krok může přijít později. Nejdůležitější jsou potřeby dítěte.
- Je vhodné sestavit si seznam indicií ukazujících na zneužívání a snažit se je analyzovat. Rovněž je důležité analyzovat vlastní pocity a pochybnosti.
- Žádoucí je spojit se s odborníkem a s ním podezření prokonzultovat (nejvhodnější zřejmě bude dětský psycholog, je ale rovněž možné využít služeb linky důvěry nebo krizového centra). Zde by se také měl domluvit další postup.
- S dítětem je třeba stále udržovat kontakt. Povzbuzovat ho, aby dokázalo hovořit o svých pocitech a problémech. Je třeba ujistit ho o všestranné podpoře.

¹²³ OPATRŇY, Aleš, *Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část I.*, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001³, s. 11–12

¹²⁴ AUGUSTYN, Józef (ed.), *Vedení Bohem*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 64

¹²⁵ TÄUBNER, Vladimír, *Nejstřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí*, Praha: Trizonia, 1996, s. 87–88

- Je důležité dát dítěti otevřeně najevo, že o problematice sexuálního násilí je možné hovořit bez zábran.
- Důležité je zjistit, komu dítě důvěřuje a od koho může očekávat podporu. Pro dítě je důležité, aby si uvědomilo, že kolem sebe má lidi, kterým je možno důvěřovat.
- Dalším krokem by měl být kontakt s rodičem, ovšem pouze pokud panuje jistota, že dítě nezneužívá právě rodič. Pokud není pachatel z rodiny dítěte, je vhodné podezření na zneužívání s rodiči taktně probrat a zprostředkovat jim kontakt na odborníky.
- Panuje-li vážné podezření, že pachatelem je osoba z rodiny dítěte, je třeba spojit se s vhodnou institucí zajišťující ochranu dětí (i zde je možno využít linku důvěry nebo krizové centrum, samozřejmě také oddělení sociálně-právní ochrany dětí).
- Je třeba vyřešit otázku podání trestního oznámení (na základě oznamovací povinnosti). I tuto otázku je však lépe nejprve projednat s příslušnými úřady a naplánovat vhodný postup (aby byl k dítěti co nejšetrnější).
- Pokud bude zneužívání skutečně potvrzeno a odhaleno, je dobré zůstat pokud možno nadále s dítětem v kontaktu a podporovat ho.

3. 2. 6 Jak jednat se zneužitým dítětem – konkrétní rady

Odborníci také doporučují rodičům, učitelům a dalším zainteresovaným dospělým vhodné terapeutické principy práce se zneužívaným dítětem (opět jsou využitelné i pro pastorujícího):¹²⁶

- Pro dítě je třeba vytvořit klidnou a ničím nerušenou atmosféru k přátelskému popovídání.
- Při rozhovoru s dítětem je dobré snížit se doslova na jeho úroveň – tedy si k němu sednout na zem nebo si kleknout k jeho židli.
- Dítě by nemělo být pod tlakem, že musí udržet tajemství, je třeba ho ujistit, že může mluvit o čemkoli. Je dobré zjistit, jestli pachatel dítěti vyhrožoval.
- Podstatné je dítě opakovaně ujišťovat, že na spáchaném činu nenese žádnou vinu, veškerá vina je na straně pachatele. Ovšem je dobré odsuzovat spíše chování pachatele, než jeho osobnost, dítě k němu může i přes spáchané násilí stále cítit náklonnost (zvláště je-li pachatelem člověk dítěti blízký).
- Je nutné mluvit řečí, které dítě rozumí, např. používat pojmy, které používá i dítě. Stále je třeba sledovat, zda dítě všemu, co bylo řečeno, rozumí.

¹²⁶ TÄUBNER, Vladimír, *Nejstřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí*, Praha: Trizonia, 1996, s. 89–90

- Důležité je mluvit s dítětem co nejcitlivěji. Pokud dítě mluvit nechce, nemělo by být nuceno.
- Není dobré hodnotit to, co dítě říká, emocionálními reakcemi typu: „To je strašné!“
- Dítěti se nesmí slibovat nic, co nelze dodržet. Dítě může například dospělého žádat, aby o celé věci nikomu neříkal. V takovém případě je dobré dítě ujistit, že o všem, co se bude dále dít, bude dítě vědět jako první, že se nic nebude řešit za jeho zády.
- Je dobré chválit dítě za jeho důvěru, za to, že našlo odvalu a přišlo se svěřit. Vždy je dobré dítě ujistovat, že může přijít kdykoli, že našlo pomocníka a člověka, který mu nabízí podporu, pomoc a přátelství.

3. 3 Rizikové faktory zvyšující možnost zneužití

Nebezpečím zneužití nejsou ohroženy všechny děti stejně. Existují určité aspekty, které riziko sexuálního zneužití zvyšují. O těchto aspektech je dobré vědět, protože jejich znalost otevírá možnost k účinnější pomoci i prevenci.

3. 3. 1 Nedostatečná sexuální výchova

Jedním z faktorů, který může negativně ovlivnit reakci dítěte při setkání s jakoukoli formou sexuálního násilí nebo obtěžování, je nedostatečná sexuální výchova.¹²⁷ Podle mínění odborníků by první informace z této oblasti mělo dítě dostat již v předškolním věku.¹²⁸ V tomto ohledu je velmi důležitý způsob výchovy v rodině. Pokud je tabu jakákoli zmínka dotýkající se sexuality a dítě nedostane základní informace (samozřejmě přiměřené svému věku), bude velmi pravděpodobně mnohem více zaskočené a bezradné při kontaktu s jakoukoli formou sexuálního obtěžování než dítě, které v tomto směru již nějaké informace získalo.¹²⁹

Sexuální výchova ve škole může být v určitých případech také podstatná a do určité míry může nahradit případné nedostatky v sexuální výchově ze strany rodiny. Vždyť pro mnohé rodiče může být například velmi obtížné o intimních záležitostech s dětmi hovořit. Zde ovšem může pro křesťanské rodiče nastat dilema, zda sexuální výchova ve škole není v rozporu s jejich přesvědčením a s jejich představou, jak by měla sexuální výchova jejich dítěte probíhat. O této otázce více v kapitole věnované přímo sexuální výchově.

¹²⁷ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 45–46

¹²⁸ SMOLÍKOVÁ, Kateřina, HAJNOVÁ, Růžena, *Než se dítě zeptá. Program sexuální výchovy dětí předškolního věku*, Praha: Portál, 1997, s. 10–11

¹²⁹ HALFAROVÁ, Hana, *Fakta a mýty o ochraně dětí*. In: *Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí : sborník z konference East-West*, Praha: MPSV, 1997, nestr.

3. 3. 2 Nefunkční rodina, obecný výchovný přístup, postižené děti

Zvýšené riziko možnosti zneužití nepřináší pouze nedostatečná sexuální výchova, ale může k němu přispět i celkové klima v rodině dítěte. Pokud dítě nevyrůstá v láskyplném prostředí, snadněji podlehně naléhání někoho, kdo se v něm snaží probudit pocit, že mu na něm záleží, že je má rád. A toto se může pachateli snadno podařit, nemá-li dítě citové zázemí ve své rodině.¹³⁰ Zejména v případech, kdy pachatel rodinné prostředí dítěte zná, může tohoto faktu, tedy předsvědčení dítěte, že není dostatečně milováno, snadno zneužít.

Dítě, které vyrůstá v nepříznivých rodinných poměrech, v chladném nebo nepřátelském prostředí, hledá zájem a náklonnost jinde a je tedy ve větší míře vystaveno riziku stát se obětí zneužití.¹³¹ V nefunkční rodině existuje také nebezpečí, že dítě není pod dostatečným dohledem rodičů a je tedy více vystaveno negativnímu působení okolí, tedy např. i možnosti sexuálního zneužití.¹³²

Vyšší pravděpodobnost sexuálního zneužití je u dítěte, které má nízké sebehodnocení a které si nedůvěřuje, je proto nutné pěstovat v dětech dostatečné sebevědomí a vědomí vlastní hodnoty. Rodiče by neměli vést děti k absolutní podřízenosti dospělým, pachatel násilí totiž potom snadno může strach z autority dospělého u dítěte využít.

Také děti, které jsou svěřovány k hlídání neznámé a nedostatečně prověřené osobě, jsou vystaveny vyššímu riziku zneužití. Zvýšené riziko existuje také v případech, kdy dlouhodobě není v rodině fyzicky přítomna matka dítěte, např. je na častých služebních cestách apod.

Nebezpečí zneužití je vyšší také u dětí s postižením. Řada studií ukazuje, že mentálně retardované děti nebo děti s kombinovaným postižením jsou předmětem sexuálního násilí v rodině i mimo ni častěji, než děti zdravé.¹³³

3. 4 Prevence sexuálního násilí

Na základě popsaných rizikových faktorů lze popsat způsoby prevence sexuálního zneužívání. U postižených dětí, příp. u dětí vyrůstajících v dysfunkční rodině, je prevence složitá, ovšem zcela jistě je možné považovat tyto děti za potencionálně ohrožené a věnovat jim tedy více pozornosti a snažit se vnímat jejich aktuální situaci. Obecné principy prevence se potom samozřejmě týkají i těchto dětí.

¹³⁰ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 45–46

¹³¹ BROWNE, Kevin D., ELLIOT, Michele, KILCOYNE, Jennifer, *Sexuální zneužití dětí: co nám říkají pachatelé*. In: *Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí : sborník z konference East-West*, Praha: MPSV, 1997, nestr.

¹³² TÁUBNER, Vladimír, *Nejstřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí*, Praha: Trizonia, 1996, s. 24

¹³³ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 19

3. 4. 1 Harmonické rodinné prostředí a výchova ke zdravé sebedůvěře

Děti, které vědí, že jsou milovány, jsou před možností podlehnoutí sexuálnímu agresorovi více chráněné. Je důležité, aby rodiče dávali dětem najevo, že je mají rádi, a měli by také posilovat jejich pozitivní sebepojetí. Jak dokazují studie,¹³⁴ pachatelé častěji vyhledávají děti nemilované a s nízkým sebevědomím, protože právě tyto děti jsou pro ně snadnější kořistí, zatímco asertivní a sebevědomé děti je odrazují. Jestliže bude dítě prožívat zcela normální a skutečné projevy lásky, naučí se je rozlišovat od projevů předstíraných a falešných.

Pocit zdravé sebedůvěry je jedním z nejcennějších vkladů, které rodiče mohou svým dětem do života dát. A v souvislosti s tématem této práce je pocit zdravé sebedůvěry i jednou z forem prevence zneužití.

Sebedůvěra je základním pozitivním postojem člověka vůči sobě a v dítěti je třeba tento postoj rozvíjet, aby samo sebe vnímalo jako bytost kompetentní, jedinečnou a cennou, hodnou lásky i schopnou milovat. Budování sebedůvěry je především záležitostí lásky, protože ke zdravému rozvoji potřebuje každý člověk láskyplné ovzduší.¹³⁵ Není jednoduché na několika řádcích shrnout, jak konkrétně rozvoj sebedůvěry u dítěte podporovat, ale alespoň některé základní principy je možné zmínit.

Hlavní je samozřejmě přístup rodičů k dětem, měl by být otevřený, pravdivý a přijímající, rodiče by měli umět naslouchat a respektovat potřeby a přání svých dětí. Měli by svým dětem důvěřovat, být jim nablízku, ale zároveň respektovat jejich svobodu. Důležité je chválit děti za dosažené úspěchy, ale podporovat je i v případě neúspěchů a tyto neúspěchy nijak záporně nehodnotit. Neměli by vyslovovat přehnaná očekávání a klást na děti příliš velké nároky. Měli by děti podporovat v tom, aby pomáhaly druhým, aby se uměly dělit. Děti by měly mít prostor k iniciativě, měly by mít možnost rozvíjet své zájmy a záliby. Rodiče by také měli svým dětem pomáhat, aby se naučily zpracovávat své emoce a prožitky. Děti by měly být podporovány a povzbuzovány, měly by se naučit pozitivnímu přístupu k sobě samým.

Hlavní je, aby si rodiče stále uvědomovali, že jsou pro své děti těmi největšími vzory a že zřejmě nikdo jiný neovlivní život jejich dětí tak výrazně, jako oni sami.¹³⁶

¹³⁴ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 45–46

¹³⁵ BERNE, Patricia H., SAVARY, Louis M., *Jak nevychovat dítě s pocitem méněcennosti*, Praha: Portál, 2003², s. 8

¹³⁶ Tamtéž, s. 15–20, 58–63

3. 4. 2 Učit děti, jak se mají chránit

Dítě by mělo být povzbuzováno, aby se nebálo vyjadřovat své pocity, nemělo by mít strach svěřit se s jakýmkoli problémem. Je také nutné poučit dítě o jeho právech, o tom, že nemusí strpět dotyky, které mu nejsou příjemné, že nemusí dělat věci, které mu připadají zvláštní a které se mu nelíbí.¹³⁷ Je třeba podpořit dítě v tom, že nemusí poslouchat všechny dospělé a plnit jejich požadavky, že může říci ne, pokud se bude cítit ohroženo. Je třeba dítě ujistit, že mu taková neposlušnost nebude vytykána, ale že se setká s potřebnou podporou. Je také dobré s dětmi „umění říkat ne“ procvičovat, vždyť pro některé děti je velmi těžké dospělým jakýmkoli způsobem odporovat. Také je dobré dětem zdůraznit, že v některých případech není nutné dodržovat tajemství. Pachatelé násilí u dětí právě velmi často apelují na nutnost společné tajemství uchovat. Dospělí, kteří se dopouštějí zneužívání, se velmi často snaží získat děti nějakými výhodami nebo dárky.¹³⁸ Je tedy dobré s dětmi probrat rozdíly mezi dárky a úplatky. Je-li např. dárek vázán na udržení tajemství nebo na nějakou protislužbu, je lépe takový dárek rozhodně odmítnout. Je také třeba upozornit dítě na možnost, že se jej cizí dospělý bude snažit splést nějakou lží nebo trikem (např. bude tvrdit, že maminka jej nemůže vyzvednout ze školy, protože onemocněla). V takovém případě je třeba s dítětem probrat možnosti reakce na informace tohoto druhu (např. sjednat nějaké heslo, které budou znát jen rodiče a dítě a které bude pro tyto nouzové situace možné využít). Vhodné není striktní rozdělování lidí na „dobré“ a „zlé“. Dítě potom může nabýt dojmu, že pouze zlý člověk mu může ublížit, zatímco ten, který se jeví jako dobrý, žádné nebezpečí nepředstavuje. Samozřejmě se nesmí zapomínat na obecné zásady bezpečnosti, které by děti měly znát, jako je neotvírat cizím lidem, nikam s nimi neodcházet, nic od nich nepřijímat.¹³⁹

3. 4. 3 Informovanost dítěte a bezpečný internet

Z předchozích kapitol je zřejmé, že harmonické rodinné prostředí a přiměřený způsob výchovy, nejen v otázkách týkajících se přímo sexuality riziko sexuálního zneužití dítěte výrazně snižují.

Z řady výzkumů ovšem vyplývá,¹⁴⁰ že snad nejúčinnější ochranou před sexuálním zneužitím je dostatečná informovanost dítěte, která úzce souvisí s vhodnou sexuální výchovou. Informované dítě včas rozpozná záměry útočníka a je také lépe vybaveno k tomu, aby se dokázalo ubránit. S informovaností souvisí nácvik určitých dovedností,

¹³⁷ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 84–85

¹³⁸ PŠENÍČKA, Oldřich, *Sexuální výchova v rodině*, Hradec Králové: Hnutí Rodina, 1995², 154–155

¹³⁹ ELLIOT, Michele, *Jak ochránit své dítě*, Praha: Portál, 2000³, s. 16–26

¹⁴⁰ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 46

kteře mohou dítěti ve složité situaci pomoci (jak zareagovat na hrozící nebezpečí, jak utéci, jak se bránit, na koho se obrátit se žádostí o pomoc, komu se svěřit...).

Potřeba informovanosti se ve stále větší míře týká také internetu. Vzhledem k tomu, že stále více případů sexuálního zneužívání souvisí právě s internetem (především díky anonymitě, kterou internetová síť přináší) a protože stále více dětí má k internetu přístup, je třeba reagovat i na nebezpečí, které s sebou tento vývoj přináší. Vždyť internet vytváří ideální prostor pro rozvoj komerčního sexuálního zneužívání dětí a pro šíření dětské pornografie. Na tento trend reagovala v loňském roce Nadace Naše dítě, která vypracovala projekt nazvaný *Bezpečný internet pro děti – desatero pro desetileté školáky*.¹⁴¹ Text desatera bezpečnosti pro školáky je otištěn na samolepkách, které jsou rozesílány do všech základních škol v České republice. Jsou zde uvedeny důležité rady pro děti, aby např. po internetu neposílaly své fotografie, nedomlouvaly si schůzky (bez vědomí rodičů), aby neodpovídaly na neslušné, vulgární a hrubé e-maily.¹⁴²

3. 4. 4 Důležitost sexuální výchovy

Hovoříme-li o prevenci sexuálního násilí na dětech, je především nutné hovořit o vhodné sexuální výchově. Ta je totiž nejlepší a nejdůležitější prevencí jakéhokoli sexuálního násilí. Není ovšem jen prevencí, může pomoci i v případech, kdy ke zneužití již došlo. Může zabránit opakování násilí a tím prohlubování poškození dítěte, které je jeho obětí. Samozřejmě je nutné, aby sexuální výchova měla vhodnou formu, aby nebyla v rozporu s přesvědčením rodičů dítěte a aby byla dítěti předkládána způsobem adekvátním jeho věku a poznání.

3. 4. 5 Preventivní programy

Profesionálové působící v sociální sféře vidí jako jednu z cest v oblasti prevence zavádění tzv. preventivních programů.¹⁴³ Preventivní programy jsou zaměřeny buď na ty, kteří se nikdy špatného zacházení s dětmi nedopustili (práce s touto cílovou skupinou bývá označována jako primární prevence), nebo na ty, u nichž se předpokládá zvýšené riziko špatného zacházení s dětmi (zde hovoříme o sekundární prevenci). Mezi oblastí, kterých by se měly preventivní programy dotýkat, patří osobnostní výbava rodičů, jejich výchovné strategie, ekonomické a materiální podmínky života rodiny, podpůrné síť rodiny, dostupnost zdravotnických a sociálních služeb apod. Preventivní programy však nejsou

¹⁴¹ www.nasedite.cz (27. 2. 2006)

¹⁴² Internet je dobrý přítel, ale představuje i hrozbu, *Děti a my*, 2005, roč. 35, č. 4, s. 11

¹⁴³ MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla (eds.), *Sociální práce v praxi*, Praha: Portál, 2005, s. 37–38

zaměřeny jen na rodiče, ale mohou se týkat i učitelů, lékařů, sociálních pracovníků a jiných profesionálů, kteří se mohou dostat do kontaktu s rodinou, ve které existuje riziko ohrožení dítěte. Všichni tito lidé by měli umět rozpoznat příznaky rodinné dysfunkce. Také by měli být schopni navrhnout optimální způsob řešení situace. Jako předzvěst týrání a zneužívání bývá označováno např. přehnaně tvrdé trestání dětí, častý křik na děti, nepřiměřeně ostrá kritika vůči dětem apod. Preventivní programy mohou být zaměřeny i na děti samotné. Děti by měly umět rozpoznat hranici mezi vhodným a nevhodným chováním, a to i ze strany rodičů (toto je nutné především v dysfunkčních rodinách). Děti by se také v rámci preventivních programů měly dozvědět, na koho se v případě nebezpečí obrátit a u koho hledat pomoc. Nejvhodnějším prostředím pro pořádání preventivních programů pro děti je škola. Preventivní programy by měly být zaměřeny i na širokou veřejnost. Všichni lidé by měli být informováni o tom, že k týrání a zneužívání dětí dochází ve stále větší míře. Lidé by měli být vybízeni k tomu, aby dokázali překonat svou pasivitu a snažili se v případě potřeby ohroženým dětem pomoci. Také by všichni měli mít dostatek informací ohledně konkrétní pomoci, např. na kterou instituci se v případě potřeby obrátit. Prevenci, jejíž cílovou skupinou je široká veřejnost, je nejlepší provádět prostřednictvím médií, protože ta mají dosah na největší počet lidí.

3. 4. 6 Podpora prevence při pastorační činnosti

Je možné nějakým způsobem podporovat prevenci zneužívání dětí při pastorační činnosti? Vyjdeme-li z definice o pastorači v širším slova smyslu, jak již byla zmiňována,¹⁴⁴ pak může pastorující velmi pomoci svým otevřeným přístupem. Měl by být tím, kdo dokáže naslouchat, kdo je otevřený a není zatížen předsudky, kdo se nebrání mluvit o jakkoli citlivém tématu (a všechny otázky týkající se sexuality samozřejmě velmi citlivé jsou), měl by být informovaný, umět doporučit rodičům, na kterou vhodnou instituci se obrátit, chtějí-li se poradit ohledně sexuální výchovy svých dětí apod. Pastorující by měl mít základní informace o nabízených možnostech v rámci křesťanského prostředí, kde existuje jistota, že nabízená pomoc a prevence nebude v rozporu s křesťanským učením a nebude tedy pro rodiče příčinou obav, zmatků nebo zatížení svědomí.

Na důležitost sexuální výchovy upozorňuje ve své knize i teolog J. Augustyn.¹⁴⁵ Je-li problematika sexuality při výchově opomíjena a rozvíjí se od dětství spíše nahodile (příležitostnými zkušenostmi a prožitky nebo na základě zavádějících informací), dochází k tomu, že mladý člověk odhaluje oblast své sexuality tajně, se strachem a s velkým

¹⁴⁴ OPATRŇY, Aleš, *Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část I.*, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001³, s. 4

¹⁴⁵ AUGUSTYN, Józef (ed.), *Vedení Bohem*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 61–62

pocitem viny, což může vést k rozvoji nezdravého postoje k vlastní sexualitě. Augustyn se domnívá, že chybí-li rodinné zázemí nebo dobří vychovatelé, může i duchovní vedení v této oblasti sehrát důležitou roli, protože může nedostatky rodinné nebo školní výchovy doplňovat. K tomu jsou samozřejmě pro duchovního průvodce nutné určité předpoklady, jako je zralý a transparentní vztah k záležitostem sexuality, dále dobrá znalost všech spojitostí mezi sexualitou a emocionálně duchovním rozměrem člověka, také je při rozhovoru o sexuálních záležitostech nutná mimořádná intuice, cit pro situaci a diskrétnost.

Pastorující by také měl mít přehled o základech bezpečnosti a ochrany dětí, o kterých může v případě potřeby děti informovat. Pastorující musí být připraven, že může být konfrontován se situací, ke které se bude muset adekvátně vyjádřit nebo ji řešit a která se může týkat právě témat, jako je sexuální výchova nebo výchova obecně, jako je bezpečnost nebo ohrožení dítěte apod. A vždy by měl být pastorující připraven podat těm, kteří se na něj obrátí o pomoc či radu, pomocnou ruku.

Toto vše je velmi důležité o to více, uvědomíme-li si, že jednou z nejrozšířenějších forem pastoračního působení je pastorační rozhovor. Co je vlastně pastorační rozhovor? Jak je uvedeno v již citované publikaci Pastoračního střediska,¹⁴⁶ nemusí se za všech okolností jednat o rozhovor o náboženských otázkách. Je to rozhovor, který se odvíjí od aktuální situace toho, komu je poskytována pastorační péče. Cílem tohoto rozhovoru není vyřešit konkrétní problém, cílem je dát člověku najevo, že není ve svých těžkostech sám, že je tu někdo, kdo se o něj zajímá, kdo se snaží pochopit jeho situaci, kdo s ním cítí a je ochoten být mu nablízku. Pastorační rozhovor můžeme vnímat na dvou úrovních. První rovínou je prostá lidská solidarita, druhou pak snaha předat zkušenost o tom, že tím, kdo může skutečně pomoci, je Bůh. I když se pastorační rozhovor odvíjí pouze v první dimenzi, rozhodně není zbytečný nebo méně hodnotný. V rámci pastoračního rozhovoru může tedy velmi jednoduše dojít i k debatě o výše zmiňovaných otázkách týkajících se jakýmkoli způsobem zneužívání dětí nebo prevence tohoto jednání.

Pro úspěšné vedení pastoračního rozhovoru jsou nezbytné určité osobní předpoklady. Ve stručnosti je lze shrnout pod pojem komunikační dovednosti, které jsou základem pro navázání fungujícího vztahu. Mezi základní složky komunikačních dovedností patří fyzická přítomnost, která už sama o sobě může být pro druhého povzbuzením, druhou složkou je umění naslouchat, třetí empatie a čtvrtou pak schopnost prožitky druhého analyzovat.¹⁴⁷ Je zřejmé, že právě komunikační dovednosti mohou být pro pastorujícího

¹⁴⁶ OPATRŇY, Aleš, *Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část I.*, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001³, s. 7

¹⁴⁷ KOPŘIVA, Karel, *Lidský vztah jako součást profese*, Praha: Portál, 2000⁴, s. 112–118

velikou výhodou především v situaci, kdy bude řešit témata, která jsou už svým charakterem citlivá a problematická a ke kterým zneužívání dětí a vše, co se tohoto problému týká, jistě patří.

Pastorující musí být připraven na to, že se na něj budou obracet lidé nejen v otázkách víry, ale i lidé v tísní praktického života.¹⁴⁸ To vyplývá i z toho, že církve se snaží pomáhat lidem sociálně handicapovaným a slabým, lidem, kteří se ocitli v nouzi. A mezi lidmi v nouzi rozhodně patří děti ohrožené zneužíváním a jejich rodiny. Pastorující by tedy měl být připraven. A měl by být připraven i na to, že bude muset při své činnosti řešit obtížná dilemata. Na jedné straně totiž může stát potřeba ochránit bezpečnost dítěte před negativně determinujícím prostředím (např. před asociální rodinou), na druhé straně však může stát požadavek na nezrazení důvěry člověka, který se pouze potřeboval svěřit apod. I tato dilemata práce v pastorační činnosti přináší.

3. 5 Sexuální výchova

3. 5. 1 Význam sexuální výchovy

Nejúčinnější prevencí možnosti sexuálního zneužití je podle názoru odborníků vhodná sexuální výchova.¹⁴⁹ Sexualita hraje velice důležitou roli při utváření identity každého člověka, má významný vliv na sebehodnocení, na interpersonální vztahy a samozřejmě na vztah k sobě samému. Význam sexuality pro rozvoj osobnosti každého člověka je zřejmý, přesto je to téma, které se někdy jeví jako velmi problematické.

3. 5. 2 Různost pohledů na sexuální výchovu

Sexualita je hluboce intimní součástí lidského života a každá rodina se k této oblasti staví specificky. Postoj k sexualitě ovlivňuje rodinná tradice, názorové a hodnotové klima rodiny, náboženské přesvědčení členů rodiny apod. To, jak je sexuální výchova prezentována dětem ve školách, může být často v rozporu s postoji rodičů dítěte, může být v rozporu s jejich hodnotovou orientací, kterou se svým dětem snaží vštěpovat, může být v rozporu s jejich náboženským přesvědčením. V poslední době je tématem mnoha diskusí a sporů právě otázka sexuální výchovy prováděné na školách.

¹⁴⁸ NOVOSAD, Libor, *Základy speciálního poradenství*, Praha: Portál, 2000, s. 131

¹⁴⁹ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 82

3. 5. 3 Pohled morální teologie na sexuální výchovu

Mezi úkoly každého křesťana patří mimo jiné rozvoj sebe sama v roli příjemce Božích darů. K tomuto úkolu patří i pěstování humánní sexuality jako velmi důležité součásti lidského života. Jedním z úkolů církve je pomáhat lidem dobře se orientovat ve všech sférách života. Církev se tedy snaží nabídnout i pohled na problematiku sexuální výchovy. Protože je člověk bytostí tělesnou, duševní, rozumovou, citovou, individuální i sociální, zápasí celý život o harmonizaci svého já. A žádná ze stránek jeho já by neměla být v otázkách jeho sexuality ošizená. Právě tím pak člověk dociluje humanizace své sexuality, kterou nelze zaměňovat za sexualitu živočišnou.¹⁵⁰ Církev je přesvědčena, že vhodné prostředí, které povede k rozvoji zdravé sexuality, je rodina a že i sexuální výchova by měla být dětem předkládána v tomto prostředí. Jaké jsou důvody pro toto přesvědčení? Sexuální výchova vyžaduje přizpůsobení se stupni osobnostního vývoje dítěte. Také vyžaduje citlivost a takt vůči intimní sféře, která se před dítětem otevírá. Základním požadavkem je předložit dítěti sexuální život jako něco, co může a má být ušlechtilé, naplněné respektem vůči vlastnímu tělu i vůči druhému člověku. Sexuální život má být prostředkem lásky. Jan Pavel II. nabízí výstižný obraz sexuality jako řeči těla.¹⁵¹ Tato řeč by měla být kultivovaná, obohacující a povznášející a měla by být předkládána úměrně věku a pravdivě. Přivést dítě k porozumění vlastní sexualitě vyžaduje umění zapůsobit v pravý čas a také umění orientovat se v otázkách dítěte, třeba i nevyslovených. A právě v tomto směru předkládá morální teologie své argumenty pro aplikování sexuální výchovy v rodinách. Prvním argumentem je fakt, že nejzasvěcenějšími svědky světa dítěte jsou jeho rodiče, druhým je fakt, že kolektiv dětí ve školní třídě se nutně vyvíjí různým tempem, ne všechny děti jsou ve stejnou dobu na shodném stupni vývoje. Jako další argument proti výuce sexuální výchovy na školách církev uvádí, že ne všichni učitelé mohou být vhodnými uvaděči do tak intimní sféry, jako je právě lidská sexualita. Samozřejmě i církev si uvědomuje, že ani rodiče nemusí být na úlohu vychovatelů v oblasti sexuální výchovy dobře připraveni. Řešení těchto případů vidí církev v nabídkách kvalitní pomoci, kterou si rodiče mohou zvolit svobodně a individuálně podle svého přesvědčení. Dokument Papežské rady pro rodinu¹⁵² zdůrazňuje, že sexuální výchova je základním právem a povinností rodičů, zatímco ostatním lidem je vyhrazena pouze role podpůrná. Teolog J. Skoblík v závěru svého článku o sexuální výchově¹⁵³ uvádí: „O sexuální výchově na

¹⁵⁰ SKOBLÍK, Jiří, *O sexuální výchově, zejména dětí*, www.ktf.cuni.cz (30. 1. 2006)

¹⁵¹ JAN PAVEL II., *Teologie těla: katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu*, Praha: Paulínky, 2005, s. 470–472

¹⁵² *Lidská sexualita: pravda a význam*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, www.kebrle.cz, s. 33 (30. 1. 2006)

¹⁵³ SKOBLÍK, Jiří, *O sexuální výchově, zejména dětí*, www.ktf.cuni.cz (30. 1. 2006)

každém stupni platí: slovo církve má spíše formu hortativu než imperativu, povzbuzení k ušlechtilému sexu, ne nekompromisního nařízení. Vždyť se jedná o dobro člověka a krásu lidského života. Necht' jsou v zorném poli vychovatelů i vychovávaných Boží záměry, inspirující jakýmsi prosakováním do duše.“

3. 5. 4 Charakteristika sexuální výchovy

Jak lze vlastně charakterizovat sexuální výchovu? Podle odborníků se jedná o výchovu k odpovědnému partnerství, manželství a rodičovství v tom smyslu, že jde především o výchovu k sociálním vztahům, k vztahům mezi lidmi, založenou na citlivosti, úctě a odpovědnosti ve vztahu k druhým lidem. Prvotním cílem sexuální výchovy je vytvářet a postupně budovat ve vědomí dítěte stále bohatší síť zdravých, poučených a odpovědných vztahů a postojů k sexualitě, takových, které mu v dospělosti umožní žít plně a spokojeně v partnerském vztahu, v manželství a v rodině.¹⁵⁴ V souvislosti s tématem této práce je ovšem velmi podstatný i druhotný cíl sexuální výchovy, kterým je prevence před sexuálními zneužitím.

Konkrétně lze mezi základní tematické okruhy sexuální výchovy zařadit tato témata: vznik života a narození dítěte, vztahy mezi mužem a ženou, rozdíly mezi pohlavími (po stránce tělesné, psychické i sociální), citové a sociální vztahy mezi lidmi (kamarádství, přátelství, vztahy v rodině), soukromí člověka a přirozený stud, péče o vlastní tělo a jeho hygienu. A samozřejmě sem také patří upozornění dítěte na možnost nebezpečí ze strany druhých lidí (tedy týrání, sexuální obtěžování a zneužívání).¹⁵⁵

Podle odborníků by první informace z oblasti sexuální výchovy mělo dítě získat už v předškolním věku, protože základy vztahu člověka k sexualitě, jeho sexuální prožívání a sexuálně motivované chování se vytváří už od nejtútlejšího dětství. Předškolní věk je velmi důležité období. Podle vývojové psychologie¹⁵⁶ se všechny poznatky a návyky, které dítě v tomto období získá, uplatňují a zhodnocují daleko později v jeho životě. Obecně platí, že s poučováním dítěte v oblasti sexuality by se mělo začít v době, kdy je dítě natolik vyspělé, že je schopné na toto téma samo hovořit (např. se ptá na rozdíly mezi mužem a ženou, na narození dítěte) a kdy je schopno chápat odpovědi na své otázky.¹⁵⁷

¹⁵⁴ SMOLÍKOVÁ, Kateřina, HAJNOVÁ, Růžena, *Než se dítě zeptá. Program sexuální výchovy dětí předškolního věku*, Praha: Portál, 1997, s. 8–9

¹⁵⁵ RAŠKOVÁ, Miluše, *Pohledy na sexuální výchovu dětí*, *Informatorium*, 2004, roč. 11, č. 5, s. 12–14

¹⁵⁶ VÁGNEROVÁ, Marie, *Vývojová psychologie*, Praha: Portál, 2000, 132–133

¹⁵⁷ SMOLÍKOVÁ, Kateřina, HAJNOVÁ, Růžena, *Než se dítě zeptá. Program sexuální výchovy dětí předškolního věku*, Praha: Portál, 1997, s. 10

3. 5. 5 Rovina citová, sociální a rozumová v sexuální výchově

Správně pojímaná sexuální výchova by měla probíhat ve třech rovinách. Od sexuální výchovy je neoddělitelná rovina citových vztahů. Ta je výchozí pro všechno další, proto je nejdůležitější a nezbytná a je základem každé správné sexuální výchovy. Citlivost a citovost, které jsou dítěti předávány od nejtěplejšího věku, se později promítnou v kvalitě jeho citového a sexuálního života. Vztah dítěte k sexualitě a kvalita tohoto vztahu v dospělosti je podstatně ovlivňována láskou, s jakou je dítě přijímáno a s jakou je o ně pečováno, stejně tak i tím, jak samo svoje city vnímá, prožívá a projevuje. Bohaté citové zázemí a dobré sociální vztahy v rodině jsou pro dítě největším vkladem do budoucna. Tato citová rovina vytváří přirozený základ pro rovinu sociální.¹⁵⁸

Vedle citových prožitků si dítě vytváří svůj vztah k sexualitě také na základě naučených sociálních zkušeností. Ty dítě získává pomocí vzorů a modelů, které ho obklopují. Dítě tyto vzory přirozeně přijímá a napodobuje. Dítě v předškolním věku se chová stejně jako jeho okolí, protože sociální učení v tomto období působí silněji než záměrná výchova, poučování a vysvětlování.

V rovině rozumové získává dítě při sexuální výchově konkrétní poučení a informace. Jedná se o poznatky, znalosti a praktiky, které se dítě učí a které si postupně osvojuje. Pro dítě je vysvětlení všeho, co souvisí s lidskou sexualitou, velmi důležité, protože to dítěti pomáhá správně se orientovat v okolním prostředí a porozumět světu, který ho obklopuje.¹⁵⁹ Dítě by se mělo v tomto období dozvědět i to, že mohou existovat určitá ohrožení, na které by mělo být připraveno. Jedním z nich je právě možnost ohrožení sexuálním násilím.

3. 5. 6 Sexuální výchova jako prevence před sexuálním násilím

Jak již bylo výše uvedeno, častěji se obětí zneužití stávají děti, které nejsou dostatečně obeznámeny s hrozícím nebezpečím. Dítě, které je informované, většinou dříve rozpozná záměry útočnicka a je také schopné přiměřeně zareagovat. Odborníci se shodují v názoru,¹⁶⁰ že nestačí jednorázová informace, ale že je vhodnější vracet se k tématu několikrát, vždy s ohledem na věk dítěte a aktuální problémy, které tento věk přináší. Bylo řečeno, že nejvhodnější je začít s prvními informacemi už u předškolních dětí. To se samozřejmě týká i prevence sexuálního násilí. Vždyť tímto nebezpečím jsou ohroženy i děti předškolní. V tomto věku je také poučení nejúčinnější, zároveň je nutné mít na mysli, že předškolní

¹⁵⁸ MATĚJČEK, Zdeněk, *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, Praha: Portál 2000³, s. 90–92

¹⁵⁹ SMOLÍKOVÁ, Kateřina, HAJNOVÁ, Růžena, *Než se dítě zeptá. Program sexuální výchovy dětí předškolního věku*, Praha: Portál, 1997, s. 9

¹⁶⁰ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 83–85

děti rychle zapomínají, i z toho důvodu je nezbytné informace z oblasti sexuální výchovy předkládat dítěti opakovaně.

Důležitá je rovněž forma sexuální výchovy. Většina odborníků je toho názoru, že vždy by měli být do sexuální výchovy dětí zapojeni jejich rodiče, a to i v případech, kdy k sexuální výchově dochází mimo prostředí rodiny např. ve speciální programech nebo k tomu specializovaných institucích. Důležité je, aby program sexuální výchovy byl přiměřený a účinný. Děti by se měly dozvědět vše, co dokáží pochopit a přijmout.

Správný preventivní program by měl obsahovat nejen poučení o rizicích, ale i nácvik dovedností a návyků, které mohou děti před těmito riziky ochránit. Je nutné informovat děti o tom, co znamenají určité dotyky, je nutné je upozornit, že největší nebezpečí pro ně může představovat osamělý člověk, děti by se měly naučit, že se nemají pouštět do hovoru s cizími lidmi, měly by být připraveny na to, že je někdo může lákat na pornografické časopisy nebo videokazety, měly by se naučit opatrnosti (např. v přijímání dárek apod.). Děti by se měly vyhýbat opuštěným místům, měly by chodit raději ve skupinách než samy, měly by být opatrné např. na toaletách, když se tam objeví podezřelý člověk. Děti by se měly naučit v ohrožujících situacích křičet a utíkat a nebát se zaklepat na nejbližší dveře, ocitnou-li se v ohrožení. Děti by také měly vědět, že v případě ohrožení mohou používat výmluvy, aby od sebe vzdálily nebezpečí. Děti by se také měly dozvědět, že kdykoliv, když se cítí ohroženy, mohou zatelefonovat na linku důvěry, kde se jim budou snažit pomoci.¹⁶¹

Děti by se měly v rámci prevence sexuálního násilí naučit tyto zásady:¹⁶²

- Dítě je pánem svého těla.
- Děti by měly umět identifikovat privátní části svého těla.
- Děti se mohou dotýkat svých privátních míst, ale v soukromí.
- Privátních míst dětí se mohou dotýkat také lékaři, zdravotní sestry a rodiče, když jde o zdraví nebo hygienu.
- Jiným dospělým nelze tyto dotyky dovolit, zvláště ne tehdy, pokud by měly být tyto dotyky tajemstvím mezi dospělým a dítětem.
- Děti nesmějí být nuceny dotýkat se privátních míst jiných lidí.
- Pokud se někdo dotýká privátních míst dítěte, zvláště-je li starší než dítě, je to vždy vina toho člověka, nikdy to není vina dítěte.

¹⁶¹ TÄUBNER, Vladimír, *Nejstřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí*, Praha: Trizonia, 1996, s. 75–76

¹⁶² VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 85–86

3. 5. 7 Negativní důsledky preventivní sexuální výchovy

Nebylo by správné nezmínit, že sexuální výchova zaměřená na prevenci zneužití může přinášet také určité negativní důsledky.¹⁶³ Pokud se děti naučí křičet a bránit útočícímu dospělému, může to v některých případech vyvolat u útočníka zvýšenou agresivitu. Informace o možnosti ohrožení násilím ze strany dospělých mohou u dětí vyvolat obavy a nedůvěru k dospělým obecně. Ta je však většinou krátkodobá a v konečném důsledku dokonce pozitivní, protože děti se díky přijetí této informace stávají ostražitějšími. Děti mohou také krátkodobě prožívat zvýšený pocit ohrožení a strachu. Studie však ukázaly, že negativní důsledky jsou ve srovnání s významem a účinností prevence minimální.

3. 5. 8 Sexuální výchova podle Papežské rady pro rodinu

V roce 1995 vydala Papežská rada pro rodinu dokument *Lidská sexualita: pravda a význam*,¹⁶⁴ ve kterém předkládá katolickým rodičům svou koncepci vhodné sexuální výchovy. Dokument se snaží reagovat na poměrně složitou situaci současnosti, kdy společenské poměry a doba kladou nároky na včasnou informovanost dětí i v oblasti sexuální výchovy, na druhé straně rodiče často nejsou schopni patřičné odpovědi dětem zprostředkovat. Přitom však velmi často nejsou srozměni s koncepcí sexuální výchovy předkládanou na školách. A právě na bezradnost katolických rodičů, kteří se snaží najít vhodný způsob výchovy svých dětí právě v této citlivé oblasti, se snaží dokument reagovat. Snahou tohoto dokumentu je poskytnout rodičům orientaci a návrhy v oblasti sexuální výchovy dětí, a to především v období dospívání a adolescence.

Dokument hodnotí lidskou sexualitu jako jednoznačné dobro. Člověk je povolán k lásce a k darování sebe sama a právě sexualita je nedílnou a podstatnou součástí konkrétní schopnosti milovat. Sexualita je základní složkou osobnosti. Je jednou z forem jejího bytí, projevování se a sdílení. Sexualita charakterizuje ženu a muže po stránce tělesné, psychické i duchovní a poznamenává každý jejich projev. Zároveň dokument upozorňuje na nutnost vnímat sexualitu jako Boží dar, který je zároveň východiskem pro darování sebe sama druhému člověku (a samozřejmě také pro přijímání tohoto daru ze strany druhého). Za základní projev zdravého vztahu mezi mužem a ženou považuje dokument manželství a otevřenost pro předávání daru života dětem. Dokument také zdůrazňuje hodnoty, jako je panenství, sebeovládání a čistota (a to i v souvislosti s partnerskou láskou).

¹⁶³ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 85–86

¹⁶⁴ *Lidská sexualita: pravda a význam*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, www.kebrle.cz, s. 4–5 (30. 1. 2006)

3. 5. 9 Zásady sexuální výchovy předkládané v dokumentu *Lidská sexualita: pravda a význam*

Tématu této diplomové práce se konkrétně týkají návrhy, jak by měla probíhat správná sexuální výchova dětí v křesťanských rodinách. Dokument zdůrazňuje nezastupitelnou úlohu rodičů v oblasti výchovy obecně, i konkrétně v oblasti výchovy sexuální. Zároveň je zde řečeno, že rodičům mohou pomáhat i jiní vychovatelé, nemohou však rodiče v tomto úkolu plně zastoupit. Dokument cituje dopis rodinám *Gratissimam sane* Jana Pavla II. z roku 1994: „Rodiče jsou první a hlavní vychovatelé svých dětí a jim náleží základní kompetence také na tomto poli: jsou vychovateli, protože jsou rodiči. Sdílejí své výchovné poslání s dalšími osobami a institucemi, jako církev a stát, které však stále musí správně dodržovat princip subsidiarity. Z něj vyplývá oprávněnost a dokonce povinnost poskytovat rodině pomoc, ale silnější právo rodiny a její skutečné možnosti pro něj představují vnitřní a nepřekonatelnou hranici. Proto se princip subsidiarity staví do služby rodičovské lásky, a tak vychází vstříc dobru rodiny. Rodiče totiž nejsou schopni sami uspokojit všechny požadavky celého výchovného procesu, zvláště s ohledem na vyučování a na rozsáhlý sektor socializace. Subsidiarita tak doplňuje otcovskou a mateřskou lásku a potvrzuje její základní rysy, protože všichni ostatní účastníci výchovné práce mohou jednat jménem rodičů jen s jejich souhlasem, a v některých případech dokonce jen s jejich pověřením.“¹⁶⁵ Dokument se při zdůrazňování nezastupitelné úlohy rodičů v sexuální výchově opírá o text encykliky *Familiaris consortio*¹⁶⁶ a také o *Chartu práv rodiny*,¹⁶⁷ vydanou Apoštolským stolcem v roce 1983.

Jaké jsou obecné zásady sexuální výchovy podle Papežské rady pro rodinu? Dokument uvádí zásady čtyři. Na prvním místě je řečeno, že každé dítě, jelikož je jedinečnou a individuální osobou, musí být vychováváno individuálně. Jako nejvhodnější forma poučení o otázkách pohlavního života je zde uveden osobní rozhovor mezi rodičem a dítětem. Jako druhou zásadu dokument uvádí, že součástí všech výkladů o sexuálním životě musí být mravní rozměr. Za třetí je zde uvedeno, že výchova k čistotě a vhodné informace o sexualitě musí být poskytovány v širším kontextu výchovy k lásce. Poslední uvedenou zásadou potom je, že rodiče mají podávat dětem informace z oblasti sexuální výchovy s velkou citlivostí, ale jasným a srozumitelným způsobem a ve vhodnou dobu.¹⁶⁸

¹⁶⁵ *Lidská sexualita: pravda a význam*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, www.kebrle.cz, s. 11–12 (30. 1. 2006)

¹⁶⁶ JAN PAVEL II., *Familiaris consortio*, Praha: Zvon, 1996, s. 44

¹⁶⁷ www.rodice.wz.cz (9. 3. 2006)

¹⁶⁸ *Lidská sexualita: pravda a význam*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, www.kebrle.cz, s. 23–25 (30. 1. 2006)

3. 5. 10 Pohled dokumentu *Lidská sexualita: pravda a význam* na zneužívání

Dokument se také zmiňuje o nebezpečí sexuálního zneužívání dětí. Tato problematika je zmíněna v článku 85 dokumentu.¹⁶⁹ Je zde uvedeno, že rodiče musí chránit své děti před tímto nebezpečím, což znamená především vést je k slušnému, ale rezervovanému chování vůči cizím osobám. Kromě toho jsou rodiče povinni poskytnout dětem přiměřené sexuální poučení, ovšem aniž by se zacházelo do detailů a jednotlivostí, které by mohly děti uvést do zmatku nebo je vyděsit. V závěru dokumentu je zmíněno, že rodiče mají právo odvolat účast dětí na sexuální výchově mimo domov, pokud je tato výchova v rozporu se zásadami rodičů. To koresponduje i s obsahem papežského listu *Familiaris consortio*,¹⁷⁰ který zmiňuje právo rodičů odmítnout účast dětí v kurzech sexuální výchovy, např. ve škole, které odporují náboženským a morálním zásadám rodičů.

3. 5. 11 Závěr k dokumentu *Lidská sexualita: pravda a význam*

Je zcela na místě, aby rodiče měli jasný přehled o tom, jakou formou probíhá sexuální výchova jejich dětí, a je také jejich právem, aby mohli tuto výchovu ovlivňovat i v případě, že probíhá mimo rámec rodiny. V dokumentu *Lidská sexualita: pravda a význam* je ovšem také zdůrazněno, že rozhodnutí rodičů zamezit sexuální výchově jejich dítěte v nežádoucím prostředí nesmí být důvodem pro diskriminaci dítěte. A toto je velmi důležité. Všichni rodiče by měli důkladně zvážit, co je pro jejich děti skutečně škodlivé, zda opravdu mohou své děti uchránit jakéhokoli kontaktu s informacemi řekněme z morálního hlediska ne zcela přijatelnými, zda není lepší cestou s dětmi otevřeně hovořit, rozebírat s nimi jejich otázky, předkládat jim jiné pohledy na získané informace, vhodně kombinovat sexuální výchovu v prostředí rodiny i v prostředí školy. Důležité je, aby se děti z křesťanských rodin nedostávaly do nevýhodného postavení vůči svým spolužákům třeba právě tím, že nejsou informovány vůbec nebo jsou jim předkládány informace zkreslující a zjednodušující. Prof. Matějček, nedávno zesnulý přední český odborník v oboru vývojové psychologie, dětské psychologie, diagnostiky a psychické deprivace v jedné ze svých publikací¹⁷¹ uvádí, že jestliže se dítěti dostalo všeho dobrého na úrovni vztahů a na úrovni modelů chování, pak je jen velmi málo pravděpodobné, že by se mohlo „zkazit“ poučením, kterého by se mu dostalo ve škole. Právě naopak. V těchto případech padne školní poučení na úrodnou půdu. Takovéto děti (a později mladiství nebo mladí dospělí) mohou pak být svým způsobem vzorem těm dětem ve třídě (nebo později ve skupině mladistvých), jež

¹⁶⁹ *Lidská sexualita: pravda a význam*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, www.kebrle.cz, s. 26 (30. 1. 2006)

¹⁷⁰ JAN PAVEL II., *Familiaris consortio*, Praha: Zvon, 1996, s. 47–48

¹⁷¹ MATĚJČEK, Zdeněk, *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, Praha: Portál, 2000³, s. 94

nepotkalo štěstí dobré sexuální výchovy v rodině. Prof. Matějček svá slova shrnuje výzvou, abychom se nebáli vhodné sexuální výchovy, která začíná výchovou citovou a do ní také nakonec ústí.

3. 5. 12 Jak přistupovat k sexuální výchově při pastoraci?

Vzhledem k tomu, že hlavní těžiště sexuální výchovy by mělo být v rodinách, a jak již bylo mnohokrát zdůrazněno, úkolem pastorače je doprovázení lidí mimo jiné při řešení běžných problémů, které život přináší, může se pastorující dostat do situace, kdy bude třeba podpořit tápajícího rodiče, který hledá správný přístup k otázce vhodné sexuální výchovy svého dítěte. Pastorující samozřejmě nemůže tento problém za rodiče vyřešit (zvláště když řešení rozhodně není jednoznačné a je vždy zcela individuální), může však rodiče podporovat v hledání odpovědí, může jej povzbuzovat v jeho nejistotě, může doporučit pomoc někoho zkušeného, kdo podobným hledáním také procházel, může doporučit vhodnou literaturu, může doporučit pomoc některé instituce zabývající se otázkami sexuální výchovy, může být k dispozici jako naslouchající.

3. 6 Obecný výchovný princip jako prevence – dva konkrétní příklady

V rámci prevence jsme hovořili nejen o sexuální výchově dětí, ale o obecném výchovném principu vůbec. A hovoříme-li o výchově obecně, pak je jistě vhodné zmínit konkrétní výchovné systémy, které sice mohou být na první pohled zcela rozdílné, přesto mohou oba sloužit jako inspirace při hledání vhodného způsobu pojetí výchovy. Důležité je, že oba tyto principy vyhovují křesťanským požadavkům na správnou rodinnou výchovu. První uvedený systém je dokonce na křesťanských zásadách postaven.

3. 6. 1 Preventivní výchovný systém Dona Boska

Don Bosco, významná osobnost na poli duchovním i pedagogickém uvádí jako východisko svého výchovného systému vedle vhodné kvalifikace také rozum, náboženské přesvědčení a laskavost.¹⁷² Co tím Jan Bosco míní? Především chtěl zdůraznit, že z každého, kdo se snaží jakýmkoli způsobem vychovávat, musí vyzařovat zájem o druhého, laskavost a dobrota. Podle Boska¹⁷³ vede toto pojetí k tomu, že svěřené děti nebo mládež budou respektovat osobu svého vychovatele a bude pro ně mravně nepřijatelné dopouštět se špatných činů. Jan Bosco se opírá o slova sv. Pavla: „Láska je

¹⁷² BOSCO, Giovanni, *Pravidla pro domy společnosti sv. Františka Saleského*, Moravská Ostrava: vl. nákladem, 1936, nestr.

¹⁷³ FONTANA, Umberto, *Člověk a zasvěcení*, Praha: Portál, 1992, s. 60

trpělivá, laskavá, nezávidí, láska se nevychloubá a není domýšlivá. Láska nejedná nečestně, nehledá svůj prospěch, nedá se vydráždit, nepočítá křivdy. Nemá radost ze špatnosti, ale vždycky se raduje z pravdy. Ať se děje cokoliv, láska vydrží, láska věří, láska má naději, láska vytrvá.“¹⁷⁴ A právě proto, že v základu Boskova preventivního systému stojí víra, může tuto metodu s úspěchem a plně uplatňovat pouze křesťan. Preventivní systém se opírá o mravní sílu, která působí na nitro a otevírá člověka Božímu slovu. Tento mravní vliv mají podle Boska v první řadě rodiče na své děti, ale i kněz na sobě svěřené věřící nebo zákonně ustanovené autority na své podřízené. Zásadou tohoto systému je mluvit k srdci dítěte nebo mladého člověka. Mluvit jako přítel. Řeč srdce je mnohem přesvědčivější a účinnější než řeč moci nebo řeč prospěchu.¹⁷⁵ A pokud doprovází řeč srdce rozum, pak je úspěšný výsledek téměř jistý. A opět se Don Bosco opírá o slova Písma: „Proto ji přemluvím, uvedu ji na poušť, budu jí promlouvat k srdci.“¹⁷⁶

Jan Bosko uvádí, že na myšlenku preventivního systému jej přivedlo studium Písma. V Žalmu 48 je psáno: „Tento Bůh je Bůh náš navěky a navždy; on sám nás povede věčně.“¹⁷⁷ Boží chování vůči vyvolenému národu bylo do všech důsledků počínáním preventivního systému, protože se opíralo o rozum, o trpělivou laskavost a otcovskou účast. A právě těmito rysy Božího působení se nechal Bosco inspirovat. Prvními adresáty učení Jana Boska jsou salesiáni, ovšem preventivní systém je možné aplikovat jako obecný výchovný princip vůbec. Ve *Stanovách Salesiánů Dona Boska* je uvedeno, že vychovatele mezi mládež posílá sám Bůh, který je „láska sama“. Vychovatel by měl být otevřený a srdečný, vždy by měl být ochotný udělat první krok a každého přijmout s dobrotou, úctou a trpělivostí. Jeho přívětivost se projevuje jako láska otce, bratra a přítele, schopného vzbudit v druhém přátelský vztah. Praxe preventivního systému vyžaduje tento základní postoj: mít porozumění pro mladé a snahu být jim nablízku.¹⁷⁸

V preventivním systému jsou obsaženy hluboké pedagogické podněty. Ten, kdo vychovává, nesmí mít vůči sobě svěřeným mladým lidem výhrady a nesmí být zaujatý. Takový postoj totiž vede ke ztrátě důvěry mladého člověka, k jeho uzavřenosti a ostražitosti. Naopak je důležité, aby vychovávající projevovat své sympatie, přátelský vztah k druhému a byl vždy ochotný otevřeně komunikovat.

Bosco klade důraz na motivaci. Motivace je vnitřní pohnutkou k činnosti, jednání nebo vztahu. Každá osoba usiluje v podstatě o to, aby uspokojila svoje potřeby. Aby se jí to

¹⁷⁴ 1Kor 13,4–7

¹⁷⁵ FONTANA, Umberto, *Člověk a zasvěcení*, Praha: Portál, 1992, s. 61

¹⁷⁶ Oz 2,16

¹⁷⁷ Ž 48,15

¹⁷⁸ FONTANA, Umberto, *Člověk a zasvěcení*, Praha: Portál, 1992, s. 64

podářilo, rozhoduje se pro určité vhodné způsoby činnosti. Dovede do nich vložit všechny své síly. O tom, zda osoba bude něco chtít nebo ne, se rozhoduje v nitru. A základem tohoto rozhodnutí je motivace, nikoli pocit povinnosti nebo strachu před trestem. Don Bosco propagoval myšlenku, že s výchovou se nemůžeme začít dříve, dokud nebylo získáno srdce dítěte, jinými slovy: dokud nebyly odstraněny všechny obranné postoje a dokud dítě nezískalo motivaci k tomu, aby nabízený způsob výchovy vnímalo jako správný. Aby daný způsob výchovy vnímalo jako hodnotu, která ho dobře připraví na budoucnost.

Pokud dítě přijme tento postoj, je zde otevřená cesta k tomu, aby rozvíjelo své schopnosti a pracovalo na sobě. Je přírodním zákonem, že každé bytí má v sobě předpoklady růstu, a pokud se tyto předpoklady podpoří přiměřenými podmínkami, pak je přirozené, že výsledkem bude celostní zralost. A preventivní systém vytváří nejvhodnější podmínky růstu tomu, kdo nedovede zatím všechno zvládnout vlastními silami. Rodič nebo vychovatel by měl podporovat všestranný růst dítěte, měl by dítě podpírat a pomáhat mu, a pokud bude muset napomínat, tak laskavou formou.¹⁷⁹

Úsilí o vytvoření srdečného vztahu není samoúčelné. Toto úsilí musí zapojit do činnosti rozum a musí dovést jednotlivce na takový stupeň, že se dovede orientovat sám jak po stránce lidské, tak po stránce křesťanské. Důraz je kladen na všestranný rozvoj člověka, na umění otevírat se pravdě a osvojovat si odpovědnou svobodu. Jde o pozitivní proces, skrze který se jedinec učí využívat vlastních sil a učí se opouštět své obranné mechanismy. Obrannými mechanismy¹⁸⁰ jsou myšleny prostředky (např. vytěsnění nebo popření), kterými se lidské Já brání před nepříjemnými pocity, stavy a úzkostmi, které mohou přicházet z vnějšího světa, z pudové oblasti nebo ze svědomí. Pozitivní proces všestranného a zdravého rozvoje pak vede k tomu, že se člověk naučí plánovat a realizovat vlastní budoucnost.

Preventivní systém je založen na křesťanských základech. V pojetí pedagogiky Dona Boska má každý lidský čin směřovat k Bohu. Sám Bosco upozorňuje na to, že základem jeho systému je náboženství. Podstatou Boskovy pedagogiky bylo ukazovat cestu k Bohu a přivádět lidi k němu. Ovšem toto se projevovalo konkrétními skutky, jejichž cílem bylo pomáhat lidsky žít dětem, které pocházely z těch nejchudších vrstev obyvatelstva a samy by měly jen velmi malou šanci, aby mohly vést kvalitní a spokojený život. Jan Bosco se snažil zajistit sobě svěřeným dětem možnost vzdělání a získání vhodného zaměstnání, a to vše se zaměřením na Boha. Tento přístup koresponduje i s učením Druhého vatikánského koncilu: „Rozumová přirozenost lidské osoby se však zdokonaluje a má zdokonalovat

¹⁷⁹ FONTANA, Umberto, *Člověk a zasvěcení*, Praha: Portál, 1992, s. 64–69

¹⁸⁰ FREUD, Anna, *Já a obranné mechanismy*, Praha: Portál, 2006, s. 35–36

moudrostí, která lidskou mysl jemně přitahuje k hledání a milování pravdy a dobra. Prostoupí-li člověka, přivádí ho prostřednictvím věcí viditelného světa k neviditelnému.¹⁸¹

Preventivní systém je možné vnímat nejen jako výchovný systém, ale jako způsob bytí vůbec, jako styl života, skrze který se vychovávající snaží jednak sám přijímat zdravé a přirozené postoje k životu, jednak se snaží toto pojetí zprostředkovat těm, kteří jsou mu svěřeni.

Vzhledem k tomu, že preventivní systém vznikl v 19. století (sv. Jan Bosco žil v letech 1815–1888), je třeba k němu přistupovat nikoli jako ke statickému systému, ale vnímat jej jako podnětný a živý výchovný princip, s nímž je třeba pracovat s vynalézavostí a tvořivostí a snažit se jej aplikovat na potřeby současné doby a společnosti a konfrontovat jej s poznatky dnešní speciální pedagogiky a vývojové psychologie.

Je myšlenka preventivního systému Jana Boska nosná i dnes? Je možné problémům předcházet a nikoli je jen potírat? Pokud má Boskův preventivní systém fungovat i v dnešní době, je nezbytné převzít jeho náboženský obzor. Výchova v duchu tohoto systému totiž musí být nesena silným ideálem. Preventivní systém sází na to, co je pozitivní, na dobro, které je člověku dáno jako dar a volba pro život. Preventivní systém se snaží v člověku probudit vůli ke konání dobra, snaží se jej stimulovat k pozitivnímu a autentickému způsobu seberealizace.¹⁸²

Ovšem právě proto, že v sobě preventivní systém Dona Boska nese lidské prvky nepochybné hodnoty, má jistě co nabídnout i současnému pojetí výchovy, a nemusí jít pouze o výchovu křesťanskou.¹⁸³ Je nepochybné, že preventivní systém Dona Boska je kulturním, pedagogickým a výchovným dědictvím církevní i laické pedagogické kultury.

3. 6. 2 Srovnání preventivního výchovného systému Dona Boska s rogersovskou psychoterapií

Preventivní systém Dona Boska vidí jako základní východisko správné výchovy navázání srdečného vztahu s dítětem. Tento vztah musí být laskavý, ohleduplný, respektující a rozumný. A toto pojetí je zcela ve shodě s rogersovským přístupem k dětem i dospělým.

Tento směr, jehož zakladatelem je významný psychoterapeut dvacátého století Carl R. Rogers (žil v letech 1902–1987), je jedním z nejrozšířenějších psychoterapeutických směrů

¹⁸¹ *Dokumenty II. vatikánského koncilu. Gaudium et Spes*, Praha: Zvon, 1995, s. 194

¹⁸² BOSCO, Teresio, NANNI, Carlo, *Dej mi duše. Salesiánská tradice*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 141–142

¹⁸³ Tamtéž, s. 167

současnosti. Rogersovský psychotherapeutický přístup dosahuje konstruktivních změn v osobnosti a projevech člověka, ať již dospělého nebo dítěte tím, že jej bez výhrad a vstřícně akceptuje, projevuje se vůči němu vysoce empaticky a autenticky. Touto vztahovou nabídkou vytváří prostor, který podporuje osobnostní růst a umožňuje překonání vnitřních rozporů díky pravdivějšímu porozumění sobě a subjektivně významným vztahům. Rogersovská psychoterapie je psychoterapií dialogickou, vztahovou a odkrývající. Rogersovský přístup považuje druhého člověka za bytost pozitivní, svobodnou, odpovědnou za své činy i za svůj život. Velký důraz je kladen na meziosobní vztahy, protože člověk se stává člověkem, tedy osvojuje si lidství a současně utváří sám sebe, díky životu s druhými. Rogersovský přístup je vlastně založen na působení pomocí vztahu, jehož charakteristika odpovídá těm nejlepším tradicím duchovního vývoje lidských společenství. V pojetí rogersovského přístupu se vytváří psychotherapeutický vztah tím, že druhého bezvýhradně přijmeme, usilujeme o co nejpřesnější empatické porozumění jeho osobnímu světu a zároveň jsme ve vztahu sami sebou, tedy nestylizujeme se. Není zde místo pro manipulaci, protože druhý pro nás není věcí, ale jedinečnou osobností.¹⁸⁴

Srovnáme-li tedy rogersovskou psychoterapii a preventivní systém Dona Boska, můžeme říci, že oba tyto modely přístupu k člověku, přestože se dotýkají jiných oblastí života, stojí na stejných základech.

3. 6. 3 Sociální děloha

Vzhledem k tomu, že jedním ze způsobů prevence zneužívání je harmonické rodinné prostředí, které se ovšem stává stále vzácnějším (vzhledem k vysoké rozvodovosti a k současnému trendu, kterým je společné soužití bez uzavření manželství), je namístě uvést pojem tzv. sociální dělohy, který představuje originální ucelenou koncepci rodiny. Jako ideální pro vývoj dítěte vnímá tato koncepce klasický model rodiny, tedy muž – žena – dítě.

Autory této koncepce jsou psycholožka Ludmila Trapková a lékař-porodník Vladislav Chvála. Jak bylo uvedeno na konferenci *Perspektivy rodinné politiky v České republice*,¹⁸⁵ autoři ve své koncepci zavádějí vynikající metaforu ke zkoumání důležitosti a významu rodiny. Fungování rodiny totiž srovnávají s fungováním dělohy u savců. Autoři vycházejí z obecné zákonitosti živé hmoty, která má schopnost trvale udržovat hranici mezi vnitřním

¹⁸⁴ VYMĚTAL, Jan, REZKOVÁ, Vlasta, *Rogersovský přístup k dospělým a dětem*, Praha: Portál, 2001, s. 9–11

¹⁸⁵ ZEMAN, Josef, *Funkce rodiny v postindustriální společnosti a tvorba prorodinného klimatu ve veřejné sféře*, přednáška na konferenci *Perspektivy rodinné politiky v České republice*, pořádané Ministerstvem práce a sociálních věcí, Praha, 11.–12. 11. 2004. http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/stat_inst/zeman.html (9. 3. 2006)

a vnějším prostředím a reguluje komunikaci mezi těmito dvěma světy. Tento princip se uplatňuje také v mechanismech reprodukce organismů a právě děloha u savců představuje dokonalý orgán biologické reprodukce. U člověka kromě biologické dělohy existuje i podobně chráněný a funkční prostor, jakási sociální děloha, kterou je právě rodina. A tento prostor umožňuje lidskému mláděti socializovat se z biologické bytosti na člověka. Autoři koncepce se snaží pomocí metafory mezi biologickou a sociální dělohou zkoumat vlastnosti rodiny, které jsou nezbytné pro to, aby v ní proběhl sociální vývoj člověka směrem k nezávislé, emocionálně stabilní a tvořivé bytosti. Rodina je vnímána jako živý organismus, jenž má svůj přirozený životní cyklus, který se vyvíjí podle určitých zákonitostí.

Teorie se snaží dokázat, že přestože ubývá jasných argumentů ve prospěch rodiny jako nenahraditelného organismu (především proto, že se v současné době radikálně mění role mužů a žen a téměř čtvrtina ženské populace se rozhoduje žít jen se svými dětmi bez muže), je úplná rodina prostorem, jehož relativní uzavřenost je nutnou podmínkou pro zrání a výchovu dětí. Právě tím připomíná rodina dělohu, která je přirozeným prostředím pro vývoj zdravého dítěte.¹⁸⁶

Autoři teorie kladou důraz především na význam jazyka, protože právě jazyk je prostředkem utváření vztahů, a to nejen uvnitř rodiny. Jazyk je také médiem komunikace mezi bezpečným vnitřním světem rodiny, ve které probíhá spontánní proces zrání, a mezi vnějším neznámým světem, se kterým je třeba seznamovat se individuálním tempem a bezpečně. Jen tak může dítě dozrát v osobnost, která není narušena úzkostí z neznámého a která je tím pádem schopna osobnostního rozvoje.¹⁸⁷

Podle Chvály a Trapkové¹⁸⁸ představuje rodina ohraničený prostor, který má svou specifickou podobu. Nenajdeme dvě rodiny, které by byly úplně stejné. V každé rodině existuje jiná míra uzavřenosti vůči okolí a jiný způsob, jakým se rodina otevírá světu. Do některých rodin je např. možné kdykoliv přijít na návštěvu, bez velkého omezení se pohybovat po celém bytě apod. V jiných rodinách je naopak obtížné dostat se vůbec ke dveřím (má-li např. rodina dům v zahradě hlídané psem). Hranice si každá rodina nastavuje podle svých zkušeností se světem, podle vývojového stadia, ve kterém se nachází, podle kulturních zvyklostí okolí a podle svého osobitého komunikačního stylu.

¹⁸⁶ TRAPKOVÁ, Ludmila, CHVÁLA, Vladislav, *Rodinná terapie psychosomatických poruch*, Praha: Portál, 2004, s. 12

¹⁸⁷ ZEMAN, Josef, *Funkce rodiny v postindustriální společnosti a tvorba prorodinného klimatu ve veřejné sféře*, přednáška na konferenci Perspektivy rodinné politiky v České republice, pořádané Ministerstvem práce a sociálních věcí, Praha, 11.–12. 11. 2004. http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/stat_inst/zeman.html (9. 3. 2006)

¹⁸⁸ TRAPKOVÁ, Ludmila, CHVÁLA, Vladislav, *Rodinná terapie psychosomatických poruch*, Praha: Portál, 2004, s. 57–67

Jak souvisí toto vytváření hranic s jazykem? Přírozenou funkci jazyka si lze snad nejlépe uvědomit, ocitne-li se člověk v cizí zemi. Nezná-li člověk jazyk této země, postupně se jej učí, postupuje od gestikulace přes nejjednodušší komunikaci až k té složitější, kdy je již schopen hovořit o věcech osobnějších a abstraktnějších. Přesto se jen málokdo dokáže zmocnit jazyka v celé jeho hloubce tak, aby se občas nedostal do situace, kdy neporozumí nebo nebude schopen pochopit jemný odstín, který dává řečenému jiný význam.

Jazykovou bariéru vnímáme u rodin různojazyčných, vnímáme ji však také u rodin stejné národnosti? Na první pohled by se zdálo, že všechny rodiny jedné národnosti hovoří stejným jazykem. Přesto tomu tak není a každá rodina si vytváří svůj vlastní jazyk, kterým se bezpečně vymezuje vůči okolnímu světu a který vymezuje i vztahy uvnitř rodiny. Slova rodinného slovníku mají svou vlastní jedinečnou historii. Existují různá nářečí, z nichž partneři přinášejí do rodiny různá slova, v některých rodinách se používají zdrobněliny a přezdívky, v některých rodinách se běžně používají slova, která by byla v jiných rodinách považována za neslušná, pro intimní slova má každá rodina své specifické výrazy apod. Médiiem rodinného prostředí je tedy jazyk se všemi svými otevřenými i skrytými významy. A protože každý člen rodiny si vytváří své vlastní významy prožitých událostí, vyžaduje společné soužití výměnu informací o vnitřních stavech každého člena rodiny, vyžaduje komunikaci, která má vést ke sdílení a synchronizaci prožívaných událostí.

Autoři popisované teorie považují za důležité to, že svět kolem dítěte v rodině je utvářen dvěma odlišnými jazykovými mody, mužským a ženským, které se od sebe v mnoha ohledech liší. Dítě osciluje mezi intimitou vnitřního prostoru v rodině a překračováním hranic tohoto prostoru. Teorie hovoří o jazyku akceptujícím (směrem dovnitř) a jazyku vyžadujícím (směrem ven). Žena, která s dítětem komunikuje od samého počátku těhotenství, rozvíjí převážně (nikoli pouze) první charakteristiku jazyka, jazyk akceptující. Muž, jehož úkolem je chránit prostor kolem matky a dítěte zvenčí a je lépe vybaven orientovat se v nástrahách vnějšího světa, rozvíjí převážně (opět nikoli pouze) jazyk vymezující.

Jak se projevuje mužský jazykový modus v jazyce rodiny? Často se v řeči objevují výrazy, kterými ten, kdo je vyslovuje, o něčem rozhoduje, vymezuje určité hranice, rozděluje, něco prosazuje. Pro mužskou složku jazyka je také typická ironie, je zde patrný způsob vyjadřování, který příliš nepřipouští diskusi, který chce imponovat. Nositel mužského jazykového modu v rodině se snad dá nejlépe charakterizovat slovem bojovník.

Ženský jazykový modus se v jazyce rodiny projevuje ne zcela zřetelnou hranicí mezi tím, co je zamlčováno a co je vyslovováno. Ženská součást člověka je lépe schopna komunikovat na neverbální úrovni. Často se v řeči projevuje výrazný emoční doprovod.

Žena nenutí, nenaléhá, teprve ve chvíli, kdy ví, co chce, stává se její řeč naléhavou. Ženský jazykový modus ztělesňuje ženská náruč, kolébání a krmení.

Je samozřejmé, že ženský a mužský jazykový modus nemusí odpovídat biologickému pohlaví jeho nositele. Nositeli obou jazykových modů mohou být muž i žena. Pro děti je však výhodnější, když je u ženy výraznější ženský jazykový modus, u muže naopak mužský. Důležitá je vyváženost. Je-li v rodině nedostatek mužského jazykového modu, snižuje se odolnost dětí, jejich výkonnost, děti jsou choulostivější a s obtížemi se osamostatňují. Je-li v rodině nadbytek mužského jazykového modu, bývají děti emočně frustrované, napjaté a jsou na ně kladeny příliš velké nároky. Podle autorů teorie je podstatné, aby oba principy v rodině spolupracovaly ve prospěch dítěte.

V současné společnosti existuje rozličné uspořádání rodin. Stále častěji se objevují rodiny, kde otec zůstává doma s dětmi a matka vydělává peníze. Autoři teorie na základě svých klinických zkušeností tvrdí, že tento model není pro dítě (zvláště v raných fázích jeho života) zcela vhodný. Dítě totiž reaguje instinktivně na biologické znaky pohlaví rodiče a vnímá jako protimluv, když rodičem, který představuje ženský (akceptující) přístup je muž, a naopak, když rodičem s mužským (vymezujícím) principem je žena.

Ideální model je ten, kdy dítě má po celé dětství vedle sebe oba principy, tedy otcovský i mateřský, které se navzájem respektují.¹⁸⁹

Tato teorie jasně upřednostňuje klasický model rodiny, tedy muž – žena – dítě a staví se kriticky ke snahám záměrně vychovávat dítě pouze jedním rodičem nebo dvěma rodiči stejného pohlaví. To vše ve prospěch zdravého vývoje dítěte.

Tato psychologická teorie umožňuje účinnou psychoterapeutickou intervenci při poruchách chování dítěte nebo při poruchách fungování rodinného systému jako celku a je tedy aplikovatelná i v případě, kdy v rodině dojde k problému zneužívání, který je třeba řešit. Zároveň je tato teorie inspirací při úvahách o původu současné destrukce rodinného systému a při snahách nacházet řešení, jak tuto krizi řešit a docílit obnovení rodiny, která bude pro děti představovat harmonické a bezpečné prostředí.¹⁹⁰ Vždyť harmonické rodinné prostředí je jedním z nejúčinnějších způsobů prevence před nebezpečím sexuálního zneužití.¹⁹¹ Psycholog J. Zeman, který se specializuje na problematiku rodin, se ve shodě

¹⁸⁹ TRAPKOVÁ, Ludmila, CHVÁLA, Vladislav, *Rodinná terapie psychosomatických poruch*, Praha: Portál, 2004, s. 67–76

¹⁹⁰ ZEMAN, Josef, *Funkce rodiny v postindustriální společnosti a tvorba prorodinného klimatu ve veřejné sféře*, přednáška na konferenci Perspektivy rodinné politiky v České republice, pořádané Ministerstvem práce a sociálních věcí, Praha, 11.–12. 11. 2004. http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/stat_inst/zeman.html (9. 3. 2006)

¹⁹¹ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 45–46

s koncepcí sociální dělohy domnívá,¹⁹² že nenahraditelnou charakteristikou fungující rodiny je stabilita pozitivních vztahů, dvojpohlavnost rodičovského páru a existence sourozenců dětí. K tomu dodává, že ostatní výchovná prostředí mohou být úspěšná tehdy, snaží-li se takovouto rodinu úspěšně imitovat. Zeman se stejně jako Chvála a Trapková domnívá, že aktuální role mužů a žen mohou být sice proměnlivé, nesmí se však zaměňovat mužský a ženský princip v rodině. Jistě by stálo za úvahu, zda nehledat jednu z příčin zvýšeného nárůstu¹⁹³ sexuálního zneužívání dětí v nefungujícím rodinném systému.

3. 7 Pomoc zneužívaným dětem v České republice

V současné době existuje poměrně rozsáhlá síť organizací a nadací, jež se zabývají pomocí dětem, které se staly obětí sexuálního zneužívání nebo jsou tímto nebezpečím ohroženy. Pro člověka, který se v rámci své pastorační činnosti setká s problematikou zneužívání, může být užitečné, bude-li se v různorodé nabídce pomoci zneužívaným dětem orientovat. Bude pak snáze schopen doporučit vhodnou instituci, na kterou se bude moci dítě, rodič nebo jakkoli jinak zainteresovaný člověk obrátit. Podstatné je, že i křesťanské církve, včetně církve katolické, provozují v České republice linky důvěry a poradny, na které je také možné se obrátit.

3. 7. 1 Struktura psychosociální sítě pomoci

Vzhledem k tomu, že psychosociální síť pomoci občanům představuje poměrně složitý systém a pomoc zneužívaným dětem je součástí tohoto systému, je na místě alespoň rámcově strukturu psychosociální sítě popsat.¹⁹⁴ Psychosociální síť se nazývá propojení nejrůznějších subjektů, které nabízejí pomoc občanům v obtížných životních situacích. Součástí psychosociální sítě jsou i krizová centra a linky důvěry, jejichž pracovníci jsou způsobilí poskytnout pomoc dětem ohroženým sexuálním násilím.

Instituce, které mohou nabízet kvalifikovanou pomoc, se dají rozdělit do tří základních kategorií. Jedná se o sektor státní (veřejný), soukromý (podnikatelský) a neziskový. Do neziskového sektoru patří kromě nevládních organizací, nadací, nadačních fondů, obecně prospěšných společností i společnosti církevní a jejich účelové organizace.

¹⁹² ZEMAN, Josef, *Funkce rodiny v postindustriální společnosti a tvorba prorodinného klimatu ve veřejné sféře*, přednáška na konferenci Perspektivy rodinné politiky v České republice, pořádané Ministerstvem práce a sociálních věcí, Praha, 11.–12. 11. 2004. http://www.rodiny.cz/ncpr/rod_stat/stat_inst/zeman.html (9. 3. 2006)

¹⁹³ WEISS, Petr, ZVĚŘINA, Jaroslav, *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*, Praha: Portál, 2001, s. 19

¹⁹⁴ VODÁČKOVÁ, Daniela (a kol.), *Krizová intervence*, Praha: Portál, 2002, s. 500–515

Konkrétní subjekty pomoci se dají zjednodušeně rozdělit do čtyř skupin. Do první skupiny patří úřady a služby převážně sociální. Do této skupiny spadají obecní a městské úřady (s příslušnými odbory sociální péče), okresní úřady, úřady práce, okresní správa sociálního zabezpečení a dále pak různá zařízení poskytující sociální pomoc, jako jsou domovy důchodců, rodinné poradny, pečovatelské služby, azylové domy, ubytovny pro bezdomovce, zařízení pro drogově závislé apod. Pod výše jmenované úřady spadá také oddělení péče o rodinu (s oddělením sociálně-právní ochrany dětí), které mimo jiné řeší i problematiku dětí zanedbávaných, zneužívaných a týraných. Pracovníci oddělení péče o rodinu jsou povinni poskytovat sociálně-právní poradenství (dospělým i dětem) a zároveň jsou povinni zasahovat v případech, kdy hrozí dětem nebezpečí újmy. V takových případech provedou pracovníci objektivní šetření (v rodině, v místě bydliště dítěte, ve škole či jiném zařízení) a na základě získaných informací mohou pak podat návrh na zahájení soudního řízení. Pracovníci oddělení péče o rodinu jsou povinni provádět šetření i na základě anonymního udání. Jak již bylo výše uvedeno, má-li někdo podezření na zneužívání dítěte ve svém okolí, může tento fakt (i anonymně) oznámit právě na oddělení péče o rodinu, jehož zaměstnanci podniknou potřebné kroky k tomu, aby bylo případnému ohrožení dítěte zabráněno.

Do druhé skupiny tvořící součást sociální sítě spadají poradenská pracoviště, krizová centra a linky důvěry. Konkrétně se jedná o rodinné poradny, poradny pro náhradní rodinnou péči, občanské poradny, pedagogicko-psychologické poradny a krizová centra. Krizová centra mohou být buď ambulantní nebo mohou mít i lůžkovou část. Jsou zaměřena na psychosociální pomoc lidem v těžké životní situaci. Krizová centra jsou určena dospělým, mládeži i dětem. V optimálním případě mají krizová centra nepřetržitý provoz a pokud možno by měla být tato centra všem snadno dostupná. Krizová centra poskytují potřebným lidem primární psychiatricko-psychologickou intervenci v osobním kontaktu s krizovým pracovníkem, dále zajišťují telefonický kontakt prostřednictvím krizového telefonu nebo linky důvěry a některá krizová centra mohou nabídnout i krátkodobou hospitalizaci na krizovém lůžku, která trvá obvykle pět až sedm dní.

A právě krizová centra a linky důvěry jsou nejčastější kontaktní místa, na která se obracejí bezradné děti, jež se snaží vyřešit svou obtížnou situaci, a stejně tak se na tato místa obracejí dospělí, kteří se snaží dětem ohroženým sexuálním násilím pomoci. I pro pastoračního pracovníka jsou tato centra včetně linek důvěry důležitou pomocí. Může se sám, je-li bezradný, s pracovníky těchto center spojit a poradit, případně může linku důvěry dítěti doporučit nebo mu pomoci zatelefonovat s jistotou, že dítěti bude poskytnuta potřebná a kvalifikovaná pomoc a péče.

Třetí skupinu subjektů tvořících sociální síť pomoci tvoří služby spadající převážně do zdravotnické oblasti. Konkrétně sem patří různá zdravotnická zařízení, jako jsou nemocnice, sanatoria, léčebny, ordinace odborných lékařů, denní sanatoria, psychoterapeutická zařízení, agentury domácí péče, hospice, protialkoholní záchytné stanice, okresní hygienické stanice, kontaktní centra pro drogově závislé apod. I tato zařízení často provozují kontaktní a krizová centra a linky důvěry, o kterých byla řeč v předchozím odstavci. Důležitou složkou této části sociální sítě je také Záchranná služba a Všeobecná zdravotní pojišťovna.

Co se týče pomoci zneužívaným dětem, tak zařízení spadající do této kategorie se do pomoci zapojují převážně ve fázi, kdy již dochází k řešení problému v plné šíři a kdy se nejedná o první nejaktuálnější pomoc. Do řešení problému v této fázi vstupují odborníci, kteří zajišťují lékařskou a psychoterapeutickou pomoc postiženému dítěti (např. dětský lékař, dětský psychiatr, gynekolog, sexuolog nebo venerolog).

Čtvrtou a poslední skupinu sociální pomoci tvoří orgány justice, ochrany práv a pořádku. Patří sem Police České republiky, městská a obecní policie, soudy, advokátní kanceláře, státní zastupitelství, Kancelář prezidenta republiky, Veřejný ochránce práv (ombudsman) apod.

Do této kategorie se řadí také některé organizace, jako je např. Český helsinský výbor, který sleduje především zákonodárnou činnost, připomínkuje návrhy zákonů a předkládá alternativní návrhy, pokud souvisejí s ochranou lidských práv. Poskytuje také bezplatné právní poradenství občanům. Také občanské sdružení Bílý kruh bezpečí se řadí do této kategorie pomoci. Posláním tohoto sdružení je poskytovat bezplatné, odborné a diskrétní služby obětem trestné činnosti. Činí tak prostřednictvím poraden, ve kterých pracují převážně právníci, psychologové a lékaři. Kromě dvou posledně jmenovaných institucí, které mohou při řešení problematiky zneužívání pomoci, vstupují do řešení situací vyvolaných sexuálním násilím také policie, příslušné soudy a státní zastupitelství, které se zabývají trestně-právní stránkou věci.

Aktuální kontakty, ať už se jedná o adresy, telefony nebo e-mailové adresy je možné získat v krizových centrech. Tato centra si vytvářejí síť kontaktů, kterou průběžně aktualizují a rozšiřují. Tato síť by pokud možno měla pokrývat všechny potřeby občanů, kteří se ocitli v nouzi a měla by být těmto občanům nepřetržitě přístupná.¹⁹⁵

¹⁹⁵ VODÁČKOVÁ, Daniela (a kol.), *Krizová intervence*, Praha: Portál, 2002, s. 500–515

3. 7. 2 Důležité kontakty

Přehled kontaktních míst (krizových center a linek důvěry) včetně adres, telefonních čísel a e-mailových adres je uveden v Příloze II této diplomové práce. Nejdůležitější telefonní čísla,¹⁹⁶ na která je možné v případě potřeby telefonovat, jsou tato (úplný přehled – viz Příloha II):

- 158 (Policie ČR),
- 112 (tísňové volání z mobilního telefonu),
- 800 155 555 (Linka bezpečí),
- 224 221 137 (Fond ohrožených dětí),
- 241 484 149 (Linka důvěry Dětského krizového centra),
- 377 260 221, (Linka dětské pomoci), 603 444 192 (SMS),
- 272 736 263 (Růžová linka),
- 257 317 110 (Nonstop linka důvěry Bílého kruhu bezpečí),
- příslušný městský nebo obecní úřad (katalog obecních a městských úřadů v celé České republice je přístupný na webové adrese www.statnisprava.cz).

Křesťanským linkám důvěry, které tvoří nedílnou součást nabídky pomoci ohroženým dětem, je věnována následující kapitola.

3. 7. 3 Křesťanské linky důvěry

Vzhledem k tomu, že tato diplomová práce je zaměřena na pomoc, kterou lze nabídnout v rámci pastorační péče, je třeba upozornit na možnost využití křesťanských linek důvěry, kde lze očekávat poskytnutí kvalifikované pomoci, která bude zároveň inspirována skutečnou křesťanskou láskou.

Není snad od věci zmínit, že právě linky důvěry, včetně křesťanských představují vhodný prostor pro využití spolupráce dobrovolných pracovníků. Tato spolupráce může být výrazným přínosem právě pro podobně zaměřená pracoviště.¹⁹⁷ Samozřejmě je nutné, aby lidé vykonávající službu na těchto linkách měli patřičnou odbornou průpravu. Dobrovolná činnost sice nemůže nahradit práci profesionálů, může ovšem být její užitečnou a inspirativní alternativou. Jak uvádí odborná literatura,¹⁹⁸ jsou právě linky důvěry oblastí, kde je možno činnost dobrovolníků velmi dobře využít. V čem spočívá přínos dobrovolné činnosti oproti profesionální? Dobrovolníci mohou v sociální oblasti

¹⁹⁶ www.nasedite.cz (22. 3. 2006)

¹⁹⁷ TOŠNER, Jiří, SOZANSKÁ, Olga, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, Praha: Portál, 2002, s. 41

¹⁹⁸ MATOUŠEK, Oldřich (a kol.), *Metody a řízení sociální práce*, Praha: Portál, 2003, s. 61

zastat mnoho užitečné práce, a to zejména v bezprostředním kontaktu s klienty. Dobrovolníci totiž vnášejí do těchto kontaktů nadšení, vysokou angažovanost, neformálnost, pružnost a osobní přístup k těm, kterým se snaží pomáhat.

O významu dobrovolné angažovanosti se zmiňuje i posynodální apoštolský list Jana Pavla II. *Christifideles laici*¹⁹⁹ zabývající se povoláním a posláním laiků v církvi a ve světě. V listu jsou zmiňovány různé formy služby, jejichž základem musí být láska k bližnímu, a právě ta je zdrojem nadšení a hnacím motorem pro účinnou solidaritu projevující se aktivní činností. Pokud je základem dobrovolné angažovanosti skutečně nesobecká služba dobru lidí, a to hlavně těch nejpotřebnějších a také těch, kteří jsou opomíjeni sociálními službami, dá se považovat za důležitou formu apoštolátu, ve kterém přední úloha přísluší laikům.

A právě spolupráci dobrovolníků ve velké míře využívá i SOS centrum Diakonie.²⁰⁰ Jednou ze služeb, které v rámci SOS centra dobrovolníci vykonávají, je i služba na Lince důvěry. Kvalita Linky důvěry Diakonie je vysoce ceněna i odborníky, vždyť pracoviště této linky je držitelem bonusu kvality České asociace pracovníků linek důvěry. Linka funguje v pracovní dny od 9 do 22 hodin a je možno telefonovat na čísla 222 514 040 nebo 608 004 444 (mobilní telefon). Linka důvěry je určena pro občany, kteří se dostali z jakéhokoli důvodu do krize. Službu na Lince důvěry vykonávají pracovníci, kteří jsou pro tuto práci patřičně vyškoleni. Linka důvěry nabízí volajícímu možnost promluvit si o své situaci s vyškoleným člověkem, který bude zároveň umět naslouchat, nabízí pomoc při hledání nejvhodnějšího řešení tíživé situace, nabízí podporu při zvládnání a překonávání dané situace, nabízí podporu a porozumění a samozřejmě zaručuje poskytnutí ověřených informací a dalších potřebných kontaktů. Linka důvěry také volajícímu garantuje, že zůstane v anonymitě, bude-li si to přát. Další službou, kterou SOS centrum Diakonie nabízí, je Internetová linka důvěry s adresou linka.duvery@diakonieccc.cz. Kromě telefonického kontaktu nebo e-mailu je možné zvolit také osobní návštěvu v Denním krizovém centru, které je otevřeno ve všední dny od 9 do 19 hodin (více informací je uvedeno v Příloze II). Do Denního krizového centra lze přijít bez objednání a bez doporučení. Opět je zajištěna anonymita a vysoká kvalita poskytovaných služeb. Kromě aktuální pomoci může centrum nabídnout i následnou formu péče, a to i v jiném zařízení, podle specifické situace klienta. Posláním SOS centra Diakonie není jen řešení aktuální krizové situace, ale podstatný je i duchovní rozměr práce. Služby centra nejsou samozřejmě určeny jen věřícím klientům, ale všem, kteří potřebují pomoc. Činnost centra

¹⁹⁹ JAN PAVEL II., *Christifideles laici*, Praha: Zvon, 1990, s. 73–74

²⁰⁰ <http://skp.diakonieccc.cz> (20. 3. 2006)

je zaměřena také na ty, kteří prožili traumatickou událost, za níž lze bezpochyby označit i fakt zneužití, a kterou se pracovníci centra budou snažit pomoci postiženým překonat. SOS centrum Diakonie nabízí porozumění a veškerou možnou péči a podporu lidem, kteří se ocitli ve stavu krize, ať již psychické nebo duchovní.

Kromě krizové intervence a následné lékařské a psychoterapeutické péče čeká na člověka, který prožil zážitek zneužívání, nejspíš také dlouhá cesta k uzdravení vztahu k sobě samému, svému okolí, a je-li věřícím člověkem snad i k Bohu. A právě podporu a doprovázení na této nesnadné cestě je možné hledat i prostřednictvím křesťanských krizových center a linek důvěry. Opět může být nabídka křesťansky orientovaných krizových center a linek důvěry aktuální i pro nevěřící, vždyť tak zraňující zážitek, jako je zneužití, jistě u každého vyvolává veliké množství existenciálních otázek a může vést i k přemýšlení o duchovních souvislostech prožitých událostí.

Další z fungujících křesťanských linek důvěry je internetová služba s adresou help@vira.cz.²⁰¹ Tuto službu provozují spolupracovníci Pastoračního střediska a Misijního centra při Arcibiskupství pražském. Tato linka je zaměřena na otázky týkající se víry, křesťanství nebo smyslu života, může tedy být užitečná právě pro toho, kdo se snaží znovu nalézt vztah k sobě, svému okolí, k Bohu. Přestože tedy tato linka není zaměřena na řešení toho typu problémů, jako je např. zneužívání dětí, může být prvním kontaktním místem, odkud může být žadatel o pomoc nasměrován na příslušné odborníky. Nakonec i spolupráce s SOS centrem Diakonie je zřejmá, vždyť na webových stránkách linky je uvedeno, že dotazy pisatelů, které vyžadují odbornou pomoc psychologa, budou předány právě partnerské Lince důvěry, kterou provozuje SOS centrum Diakonie.

Další možností, kterou lze využít při hledání pomoci, jsou centra krizové pomoci, které provozuje Česká katolická charita. V současné době je těchto krizových center na různých místech České republiky dvanáct.²⁰² Oblastní charita Blansko (spadající pod Diecézní charitu Brno) provozuje také Charitní linku důvěry na tel. čísle 516 410 668. Jedná se o anonymní a nepřetržitou službu, která je určena dospělým i dětem v tísní na území celé republiky. Vyškolení pracovníci na této lince jsou připraveni poskytnout okamžitou telefonickou pomoc nebo zprostředkovat volajícímu následnou péči v krizovém nebo jiném speciálním centru.²⁰³

²⁰¹ <http://help.vira.cz> (20. 3. 2006)

²⁰² www.charita.cz (22. 3. 2006)

²⁰³ www.dchbrno.charita.cz/linka.php (27. 3. 2006)

3. 8 Vnitřní uzdravení

Jak již bylo vícekrát v této diplomové práci řečeno, v rámci pastorační péče není možné problém sexuálně zneužívaných dětí vyřešit bez pomoci odborníků. Co ale může církev v rámci své pastorační činnosti nabídnout, a co může být velkým přínosem a posledním krokem k uzdravení pro věřícího člověka, který jako dítě prošel zážitkem sexuálního zneužití, je vnitřní uzdravování.

Jak uvedl ve své přednášce *Duchovní vnitřní uzdravení*²⁰⁴ P. Raniero Cantalamessa, je lidské chování hluboce ovlivňováno nevědomím a prožitky z raného dětství. To jsou poznatky současné psychologie a psychiatrie. Duchovní uzdravení se může týkat jednak uzdravení z hříchu, jednak uzdravení z něčeho, co sice hříchem samo o sobě není, ale co s ním souvisí (buď jako jeho příčina nebo důsledek). Duchovní neboli vnitřní uzdravení ovšem může také znamenat uzdravení ze stavu nebo situace, které s hříchem nesouvisí, které však brání plnému rozvinutí života milosti. A právě tento posledně jmenovaný případ vnitřního uzdravení se týká tématu této práce.

Jak již bylo uvedeno v kapitole věnované následkům zneužívání, často až do dospělosti přetrvávají u člověka, který byl v dětství zneužit, hluboké pocity viny nebo hněvu, strachu a úzkosti. Vnitřní uzdravení má svůj původ ve slovech a činech Ježíše Krista: „Duch Hospodinův jest nade mnou; proto mne pomazal, abych přinesl chudým radostnou zvěst; poslal mne, abych vyhlásil zajatcům propuštění a slepým navrácení zraku, abych propustil zdeptané na svobodu, abych vyhlásil léto milosti Hospodinovy.“²⁰⁵

P. Elias Vella, který se službě vnitřního uzdravování dlouhodobě věnuje, hovoří o čtyřech dimenzích uzdravování.²⁰⁶ Je to dimenze fyzická, vnitřní neboli emoční, duchovní a dimenze osvobození. Tělesná, duševní a duchovní dimenze jsou u člověka natolik propojeny, že jedna ovlivňuje druhou.²⁰⁷ U člověka v dětství zneužívaného může např. narůstat hněv (tedy psychická záležitost), který se později může promítnout ve fyzické stránce (v podobě nějaké nemoci, např. žaludečních vředů) a dále se může dotýkat i dimenze duchovní (z hněvu může např. vzejít vnitřní vzpoura vůči Bohu). Na tomto případě Vella demonstruje propojení duševní, duchovní a fyzické stránky člověka, které je nutné při vnitřním uzdravování brát v úvahu. Sv. Pavel v prvním listě Soluňanům říká: „Sám Bůh pokoje nechť vás cele posvěti a zachová vašeho ducha, duši i tělo bez úrazu a

²⁰⁴ CANTALAMESSA, Raniero, *Duchovní vnitřní uzdravení*, přednáška na Mezinárodním kolokviu o vnitřním uzdravení, pořádaná organizací *International Catholic Charismatic Renewal Services*, www.vira.cz (30. 1. 2006)

²⁰⁵ Lk 4,18–19

²⁰⁶ VELLA, Elias, *Zakotvit svůj život v Bohu*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1999, s. 33

²⁰⁷ *Rozhovor s Eliášem Vellou o zraněních duše II.*, www.cho.cz (26. 3. 2006)

poskvrny do příchodu našeho Pána Ježíše Krista.²⁰⁸ Tato slova vystihují to, oč při vnitřním uzdravení jde: stát se opravdu celistvým člověkem v Ježíši Kristu, uzdravení musí zahrnovat fyzickou, psychickou i duchovní stránku věci.

Vella ve své knize uvádí případ dívky, která byla v dětství zneužita, v období dospívání se snažila tuto skutečnost ze svého života vytěsnit, snažila se na svůj zážitek zapomenout. Potlačení samozřejmě nepřineslo uzdravení, ale naopak další problémy a bloky (především v sexuálním životě). Proces uzdravování mohl začít teprve ve chvíli, kdy se mladé ženě podařilo sestoupit ke kořenům, tedy k onomu negativnímu momentu z dětství, který tak zásadně ovlivnil její život.²⁰⁹ A právě o to při vnitřním uzdravení jde: o uzdravení kořenů, o uzdravení negativního momentu v životě. Teprve ve chvíli, kdy se podaří najít kořen problému, může začít proces uzdravování. Vella zdůrazňuje, že pokud jsou kořeny bolesti hluboké, a mezi hluboké kořeny zranění zahrnuje i sexuální zneužívání v dětství, je nepochybně potřeba pomoc kněze, terapeuta nebo psychologa. Na potřebu spolupráce s poznatky jiných oborů, jako jsou například medicína nebo psychologie, upozorňuje i Cantalamessa.²¹⁰ Cesta uzdravení potom probíhá za jejich spolupráce, později může člověk na cestě k naprostému vnitřnímu uzdravení pokračovat sám.²¹¹

Vella projevy vnitřního zranění dělí do čtyř kategorií, jsou to: hněv, strach, vina a úzkost. Samozřejmě se při vnitřním zranění objevují i další negativní emoce, jako je smutek, osamělost apod., ty pak většinou mohou být zařazeny do jedné ze čtyř jmenovaných kategorií. Příčinu vzniku všech těchto zraněných emocí spatřuje Vella v nedostatku odpuštění. Může jít o nedostatek odpuštění vůči Bohu, vůči sobě samému nebo vůči jiným lidem. Jak uzdravit tyto zraněné emoce? Nebo lépe: kdo je tím, kdo uzdravuje? Odpověď je jednoznačná: Ježíš Kristus. Vella používá výraz kristoterapie.²¹² Ježíš Kristus je tím, kdo může jakkoli zraněného člověka uzdravit. Veškeré utrpení je totiž vykoupeno utrpením Ježíše. Jeho činem samozřejmě nezmizelo utrpení z lidského života, ale utrpení je nyní vykoupeno, není již destruktivní, ale skrze utrpení může člověk zrát, může růst.²¹³

²⁰⁸ 1 Sol 5,23

²⁰⁹ VELLA, Elias, *Zakotvit svůj život v Bohu*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1999, s. 37

²¹⁰ CANTALAMESSA, Raniero, *Duchovní vnitřní uzdravení*, přednáška na Mezinárodním kolokviu o vnitřním uzdravení, pořádaná organizací *International Catholic Charismatic Renewal Services*, www.vira.cz (30. 1. 2006)

²¹¹ *Rozhovor s Eliášem Vellou o zraněných duše I.*, www.cho.cz (26. 3. 2006)

²¹² VELLA, Elias, *Zakotvit svůj život v Bohu*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1999, s. 44

²¹³ Tamtéž, s. 47

Jaké jsou konkrétní prostředky vnitřního uzdravení? Cantalamessa²¹⁴ hovoří o prostředích nadpřirozených, o prostředcích víry. Těmi nejdůležitějšími jsou podle něho Boží slovo, Boží láska, Duch svatý a modlitba. Jednou z cest k vnitřnímu uzdravení je četba Božího slova, která už sama o sobě může podle Cantalamessy vést k vnitřnímu uzdravení, případně může být jedním z jeho nástrojů. Odkazuje na knihu Moudrosti, ve které se o Izraelitech uštknutých hadem na poušti píše toto: „Neuzdravily je léčivé byliny ani obklad, ale tvé slovo, Hospodine, které všechno hojí.“²¹⁵

Jako druhý způsob cesty vnitřního uzdravení je uvedena Boží láska. Co to znamená? V listě Římanům²¹⁶ sv. Pavel upozorňuje na to, jak velikou moc uzdravovat právě Boží láska má. Cantalamessa vidí ve slovech sv. Pavla následující doporučení: člověk by měl důsledně pátrat ve své minulosti a vytvořit si seznam všech negativních zkušeností (viz úzkost, nebezpečí, pronásledování atd. ve zmiňované části listu Římanům). Tyto zkušenosti má potom člověk nahlížet ve světle jistoty, že Bůh ho miluje takovým způsobem, že žádná z prožitých negativních zkušeností nemůže tento vztah lásky narušit. Někdy jsou ovšem zranění tak hluboká, že člověk nemůže přijmout ujištění o Boží lásce přímo, ale musí je prožít prostřednictvím lásky druhého člověka. Nástrojem, jak tuto lásku zraněnému člověku sdělit, je skutečně hluboký soucit a pochopení. Také většina skutků uzdravení, které konal Ježíš, je doprovázena výslovným sdělením o jeho soucitu. „Když vystoupil, uviděl velký zástup a bylo mu jich líto. I uzdravoval jejich nemocné.“²¹⁷

Jako třetí je uváděna možnost vnitřního uzdravení skrze Ducha svatého. Oporu pro toto tvrzení můžeme hledat opět v Písmu. „Moc Páně byla s ním, aby uzdravoval.“²¹⁸ „A každý ze zástupu se ho snažil dotknout, poněvadž z něho vycházela moc a uzdravovala všechny.“²¹⁹

Modlitba je posledním ze čtyř hlavních nástrojů uzdravení, které uvádí Cantalamessa. Právě skrze modlitbu se otevírá cesta k ostatním třem nástrojům uzdravení, tedy ke slovu Božímu, jeho lásce a k Duchu svatému. Modlitba je základní a nutnou podmínkou každého duchovního uzdravení, ať už se jedná o modlitbu osobní nebo ve společenství. Modlitba otvírá dveře k nadpřirozenu. Cantalamessa zvláště doporučuje modlitbu chval. Chvála osvobozuje, protože odpoutává pozornost člověka od jeho bolestí a směřuje jeho pozornost k Bohu.

²¹⁴ CANTALAMESSA, Raniero, *Duchovní vnitřní uzdravení*, přednáška na Mezinárodním kolokviu o vnitřním uzdravení, pořádaná organizací *International Catholic Charismatic Renewal Services*, www.vira.cz (30. 1. 2006)

²¹⁵ Mdr 16,12

²¹⁶ srov. Řím 8,31–39

²¹⁷ Mt 14,14

²¹⁸ Lk 5,17b

²¹⁹ Lk 6,19

Vella jako podstatnou součást vnitřního uzdravení uvádí osvobození.²²⁰ Jedná se o osvobození od útoků zlého ducha, který využívá slabost člověka a útočí právě na jeho zraněná místa, např. se snaží využít jeho hněv, strach nebo úzkost. Modlitbu osvobození ve jménu Ježíše Krista slouží kněz nebo se může nad zraněným člověkem modlit jiný křesťan, za své osvobození se může modlit i člověk sám.²²¹ Jako nejdůležitější moment, díky kterému může člověk prožít skutečné vnitřní uzdravení, označuje Vella odpuštění.²²²

Dá se shrnout, že pro člověka, který byl v dětství zraněn jakoukoli formou sexuálního násilí a který hledá vyrovnaný vztah k sobě, k Bohu a k ostatním lidem, bude právě vnitřní uzdravení nutným a důležitým krokem při hledání nového, kvalitního a radostného způsobu prožívání života a všech vztahů, které jsou součástí jeho osobního světa.

3. 9 Možná pomoc v rámci pastorační péče – shrnutí

Lze vůbec definovat nějaké obecně platné zásady, které by byly v rámci pastorační činnosti využitelné při řešení problematiky zneužívání? Může církev přispět k řešení tak vážného problému, jakým zneužívání dětí je? Vždyť každý takový případ je specifický a jeho řešení vyžaduje individuální přístup. Přesto je snad možné na základě toho, co bylo popsáno v této práci, některé obecně platné zásady pro pastoračně působícího křesťana formulovat.

- Je nutné mít na mysli, že případ jakékoli formy zneužívání nemůže být vyřešen bez činnosti oficiálních orgánů péče o dítě.
- V rámci konkrétní pomoci je možné obrátit se o radu na kvalifikované pracovníky na linkách důvěry nebo v krizových centrech a s nimi hledat adekvátní pomoc konkrétnímu ohroženému dítěti na základě aktuální situace.
- Pro rychlou a účinnou pomoc je dobré orientovat se v různorodé nabídce sociální sítě pomoci, vědět, kde hledat nejvhodnější odbornou pomoc a kde najít kontakty na příslušné instituce.
- Je vhodné, aby byl pastorující souběžně s řešením problému po odborné stránce ochoten postižené dítě, jeho rodiče i celou rodinu při tomto obtíženém a bolestivém procesu doprovázet svou podporou, povzbuzením, přítomností a modlitbou. Velice vhodnou formou pak je zřejmě pastorační rozhovor, jehož cílem není jen předání zkušenosti víry, ale také prostá lidská solidarita s trpícím člověkem.

²²⁰ *Rozhovor s Eliášem Vellou o zraněních duše II.*, www.cho.cz (26. 3. 2006)

²²¹ VELLA, Eliáš, *Zakotvit svůj život v Bohu*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1999, s. 93

²²² *Rozhovor s Eliášem Vellou o zraněních duše II.*, www.cho.cz (26. 3. 2006)

- Důležité je podporovat sebeúctu a vědomí vlastní hodnoty u dítěte, protože právě jejich nedostatkem zneužitá dítě výrazně trpí.
- V oblasti prevence je možné podporovat rodiče ke zdravé sexuální výchově jejich dětí, také je možné doporučit jim kontakt na příslušné odborníky z křesťanského prostředí (např. při dilematu, jak přistupovat k sexuální výchově dětí na školách).
- Důležitou službou, kterou může církev dítěti, dospívajícímu nebo dospělému, který prošel zážitkem zneužívání v dětství, nabídnout, je služba vnitřního uzdravování. Jako je nutná pomoc odborníků pro vyřešení a zvládnutí zážitku prožitého sexuálního násilí, tak může být i pomoc církve právě v duchovní oblasti výraznou podporou, která člověku poznamenanému tak vážným problémem, jakým zneužívání je, pomůže znovu nalézt cestu k harmonickému a vyrovnanému vztahu k sobě, k Bohu a ke svému okolí.

4. ZÁVĚR

V úvodu této diplomové práce bylo řečeno, že problematika sexuálního zneužívání patří mezi nejzávažnější problémy současné společnosti a naší doby. Ve srovnání s problémy nebo katastrofami celosvětového charakteru, které dramatickým způsobem postihují i dětskou populaci, ať už se jedná o válečné konflikty, nedostatky potravin a léků nebo různé druhy útlaku, se může tato problematika jevit jako okrajová nebo méně významná. Avšak opak je pravdou. Vzhledem k tomu, že případů sexuálního násilí přibývá, objevuje se v nových formách (např. šíření pornografie prostřednictvím internetu), a vzhledem k vážným důsledkům, které sexuální zneužívání přináší postiženým dětem (ať už v oblasti jejich budoucích partnerských vztahů nebo délce a obtížnosti překonávání traumatických zážitků), je třeba problematice zneužívání věnovat velikou pozornost. Tato pozornost by se měla zaměřit především na hledání vhodných preventivních i následných opatření. Rovněž je důležité klást důraz na informovanost široké veřejnosti, která by měla být k případům sexuálního násilí na dětech stále méně pasivní a lhostejná. Vždyť každý případ zneužití, kterému se včasnou a odpovědnou pomocí podaří zabránit, je nenahraditelným vkladem nejen pro zdravý vývoj a spokojený život dítěte, ale i pro vyvážené fungování celé společnosti.

Problematika zneužívaných dětí by se měla dotýkat všech citlivých lidí a všech poctivých křesťanů. Každý člověk musí být připraven na to, že může být v budoucnu konfrontován s případem zneužívaného dítěte a že bude nucen k tomuto případu zaujmout postoj. A k této konfrontaci může dojít i v rámci pastorační činnosti. Není tak obtížné představit si situaci, kdy se pastorujícímu přijde svěřit dítě se sdělením, že je zneužíváno, a bude právem očekávat nejen porozumění a účast, ale i aktivní pomoc. Samozřejmě není možné se předem na podobnou situaci připravit nebo ji předjímat. To, jaký zaujme pastorující postoj, je samozřejmě odvislé od konkrétní situace, od toho, jak dobře dítě a jeho rodinu zná, zda bude mít oprávněný důvod domnívat se, že ke zneužívání skutečně dochází a podobně. Každá situace je svým způsobem specifická a specifická musí být tedy i reakce na ni. Bude-li ovšem pastorující na možnost podobného případu teoreticky připraven, např. bude-li mít přehled o signálech upozorňujících na možnost, že je dítě zneužíváno, o faktorech zvyšujících zmiňované nebezpečí (ať už se budou týkat uspořádání rodinných poměrů nebo osobnostního profilu dítěte) a hlavně bude-li mít přehled o tom, jaké možnosti řešení se nabízejí a které instituce jsou kompetentní účinně pomoci, bude mít jistě lepší výchozí pozici ke správné a adekvátní reakci.

Snaha o přehledné a stručné zpracování problematiky zneužívání byla jedním z dílčích cílů této práce. Samozřejmě není možné tak rozsáhlé a členité téma zpracovat na několika desítkách stran vyčerpávajícím způsobem, to také nebylo úmyslem. Úmyslem bylo uspořádat podstatná fakta tak, aby posloužila k získání základní a pokud možno ucelené orientace v dané problematice. K těm nejzákladnějším tématům vymezujícím sexuální zneužívání patří přehled o základních mezinárodních dokumentech, přehled o tom, jak řeší problematiku zneužívání legislativa České republiky, definice sexuálního zneužívání včetně popisu jeho forem (ať již jde o dotykovou nebo bezdotykovou formu, příp. o určité zvláštní formy, jako je sexuální obtěžování nebo rituální zneužívání) či informace o specifických a nespecifických známkách sexuálního násilí. Důležité je rovněž rozlišovat intrafamiliární a extrafamiliární způsob zneužívání a znát specifika obou těchto způsobů. Rovněž charakteristika pachatele neboli sexuálního agresora je podstatná. Dalším významným tématem je potom odborná pomoc, ať už jde o krizovou intervenci včetně služeb linek důvěry nebo o následnou lékařskou a psychologickou pomoc. Do vymezení problematiky patří rovněž popis následků, kterými může zneužívané dítě trpět, zde je nutné rozlišovat dlouhodobé a krátkodobé následky a dále potom posttraumatickou stresovou poruchu nebo související doprovodné důsledky, jako je sekundární viktimizace, systémové týrání nebo syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu násilí.

Na základě vymezení problematiky zneužívání bylo potom možné charakterizovat formy pomoci a prevence. Vzhledem k tomu, jak velkým a komplikovaným problémem zneužívání dětí je, těžko se dá hovořit o pomoci zneužívaným dětem v pastorační oddělení od obecných forem řešení. Proto bylo také pastorační hledisko uváděno v souvislosti s těmito obecnými způsoby prevence a pomoci. A zde je možno podotknout, že pro pastorujícího je zřejmě nejvhodnějším přístupem spojit pomoc motivovanou křesťanskou láskou s co nejvyšší mírou znalostí obecných principů řešení. Co se týče konkrétní pomoci, je pro pastorujícího důležité, aby věděl, že existuje oznamovací povinnost, že se může obrátit na oddělení sociálně-právní ochrany dětí, na krizové centrum nebo zatelefonovat na linku důvěry, kde může prodiskutovat a nalézt nejvhodnější způsob řešení situace. Pastorující by se měl také pokud možno orientovat v oblastech prevence a v rámci své pastorační činnosti potom podporovat rodiče, aby otázku vhodné prevence neopomíjeli. Zde se jedná především o sexuální výchovu, která je odborníky označována za nejúčinnější preventivní opatření před nebezpečím zneužití. Ale ani znalost dalších opatření není na škodu, ať už jde o výchovu dětí ke zdravé sebedůvěře nebo o vytváření harmonického rodinného prostředí.

Co se týče sexuální výchovy, otevírá se zde pro pastorujícího poměrně široké pole působnosti. Může být žádán o radu rodiči, kteří si nevědí rady s otázkou sexuální výchovy svých dětí. Rodiče také mohou hledat vhodnou alternativu k sexuální výchově prováděné v rámci školní výuky nebo mohou řešit morální dilema, zda je tato forma sexuální výchovy pro jejich děti vhodná. Pastorující by měl umět nabídnout konkrétní pomoc, např. doporučit vhodného odborníka z křesťanského prostředí, doporučit vhodnou literaturu, měl by umět pomoci hledat rodičům na jejich otázky odpovědi. K tomu je nutné, aby znal postoj morální teologie k otázce sexuální výchovy, aby se alespoň rámcově orientoval v jejím obsahu a aby byl schopen předložit také oficiální postoj katolické církve k této otázce (ten je popsán např. v dokumentu *Lidská sexualita: pravda a význam*, který vydala Papežská rada pro rodinu). Vedle sexuální výchovy jakožto vhodného způsobu prevence jsou v této diplomové práci popsány také dva obecné výchovné principy, které mohou být inspirací pro křesťanské rodiče a které rovněž mohou splňovat požadavky vhodné prevence. Prvním způsobem je preventivní výchovný systém Dona Boska, tedy způsob tradiční, druhým pak je nový a poměrně revoluční princip tzv. sociální dělohy.

Vedle vymezení problematiky a vhodných způsobů pomoci a prevence bylo dalším cílem této práce zprehlednění různorodé péče poskytované zneužívaným nebo ohroženým dětem v České republice. V této části práce byla popsána struktura psychosociální sítě pomoci s důrazem na ty její prvky, které řeší právě problematiku zneužívaných dětí. Součástí této části jsou také kontakty, které je možné využít, ty nejdůležitější jsou uvedeny přímo v textu práce, souhrnný přehled pak podává Příloha II. Velmi důležitá je činnost křesťanských linek důvěry, která byla popsána rovněž v této části práce.

V závěru diplomové práce je potom popsána služba vnitřního uzdravování, která je důležitým vkladem, jímž může přispět k řešení tak vážného problému, jakým zneužívání dětí bezesporu je, sama církev.

A zde se už dostávám k úplnému závěru práce a jejímu hlavnímu cíli, kterým bylo navržení obecně platných zásad využitelných v rámci pastorační činnosti. Ty jsou shrnuty v poslední kapitole diplomové práce. Vedle již zmiňované služby vnitřního uzdravování, schopnosti spolupracovat při odborném řešení problému, nabídky pastoračního rozhovoru nebo podpory zdravé prevence včetně vhodné sexuální výchovy, by měla být hlavní zásadou především ochota pastorujícího doprovázet zraněné dítě i jeho rodinu na nelehké cestě překonání a uzdravení tak traumatizujícího zážitku, jakým je bolestivý a ponižující akt zneužívání. Pastorující by měl být schopen nabídnout svou přítomnost, porozumění, soucítění, podporu a samozřejmě v neposlední řadě i modlitbu.

Je třeba podotknout, že nebylo možné do rozsahu práce zahrnout všechna témata související s problematikou zneužívání, jedním z nich je například palčivý a aktuální problém zneužívání dětí duchovními. Tato komplikovaná problematika vyžadující hluboké pochopení a odborné posouzení problému byla zpracována v knize J. Augustina *Hluboce zranění*, která byla v této práci rovněž citována.

Na úplný závěr této práce bych se ráda inspirovala názory odborníků, kteří uvádějí,²²³ že každý případ sexuálního násilí na dítěti je zcela jedinečný a neopakovatelný, a to podstatné, čím můžeme zneužitému dítěti prospět, je ochota mu pomoci a důvěřovat mu a snaha doprovázet ho ve spletnosti jeho bolestí, pocitů a potřeb, aniž bychom ho zraňovali tím, že budeme spoléhat na nějaký osvědčený všeobecně aplikovatelný recept nebo radu. Jako je každý případ jedinečný a neopakovatelný, tak i každé řešení musí být neopakovatelné a jedinečné. Jen naše účast, podpora a důvěra ke zraněnému dítěti by měla být vždy ta největší.

²²³ VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, s. 9

5. PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY

Prameny

- CHMELÍK, Jan (a kol.), *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-739-6, Národní knihovna České republiky, Klementinum 190, Praha 1
- ŠRAMOVÁ, Blandína, *Domáce násilie páchané na deťoch a mládeži*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2004, ISBN 80-8050-750-3, Slovenská národná knižnica, Námestie J. C. Hronského 1, 036 01 Martin, Slovenská republika
- VANÍČKOVÁ, Eva (a kol.), *Sexuální násilí na dětech*, Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-286-6, Národní knihovna České republiky, Klementinum 190, Praha 1
- WEISS, Petr (a kol.), *Sexuální zneužívání dětí*, Praha: Grada Publishing, 2005, ISBN 80-247-0929-5, Národní knihovna České republiky, Klementinum 190, Praha 1

Literatura

- AUGUSTYN, Józef, *Vedení Bohem*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, překlad Jindra Hubková, ISBN 80-7192-759-7
- AUGUSTYN, Józef (ed.), *Hluboce zranění*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, překlad Jindra Hubková, ISBN 80-7192-804-6
- BAUDYŠOVÁ, Zuzana, Stop násilí na dětech, *Rodina a škola*, 2005, roč. 52, č. 9, s. 2, ISSN 0035-7766
- BERNE, Patricia H., SAVARY, Louis M., *Jak nevychovat dítě s pocitem méněcennosti*, Praha: Portál, 2003², překlad Zdeňka Dostálová, ISBN 80-7178-855-4
- Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Praha: Česká biblická společnost, 1995⁶, ekumenický překlad, ISBN 80-85810-08-5
- BOSCO, Giovanni, *Pravidla pro domy společnosti sv. Františka Saleského*, Moravská Ostrava: vl. nákladem, 1936, ISBN neuvedeno
- BOSCO, Teresio, NANNI, Carlo, *Dej mi duše. Salesiánská tradice*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, překlad Jaroslav Kopecký a Ladislav Heryán, ISBN 80-7192-882-8
- BROWNE, Kevin D., ELLIOT, Michele, KILCOYNE, Jennifer, Sexuální zneužití dětí: co nám říkají pachatelé. In: *Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí : sborník z konference East-West*, Praha: MPSV, 1997, ISBN 80-85529-31-9
- CANTALAMESSA, Raniero, *Duchovní vnitřní uzdravení*, přednáška na Mezinárodním kolokviu o vnitřním uzdravení, pořádaná organizací *International Catholic Charismatic Renewal Services*, www.vira.cz

- Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995, překlad pracovní skupina pod vedením Oto Mádra, ISBN 80-7113-089-3
- ELLIOT, Michele, *Jak ochránit své dítě*, Praha: Portál, 2000³, překlad Jiří Bumbálek, ISBN 80-7178-419-2
- FONTANA, Umberto, *Člověk a zasvěcení*, Praha: Portál, 1992, překlad Jaroslav Kopecký, ISBN 80-85282-36-4
- FREUD, Anna, *Já a obranné mechanismy*, Praha: Portál, 2006, překlad Petr Babka, ISBN 80-7367-084-4
- HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena, *Psychologický slovník*, Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-303-X
- HALFAROVÁ, Hana, Fakta a mýty o ochraně dětí. In: *Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí : sborník z konference East-West*, Praha: MPSV, 1997, ISBN 80-85529-31-9
- HORT, Vladimír (a kol.), *Dětská a adolescentní psychiatrie*, Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-472-9
- Internet je dobrý přítel, ale představuje i hrozbu, *Děti a my*, 2005, roč. 35, č. 4, s. 11, ISSN 0323-1879
- JAN PAVEL II., *Christifideles laici*, Praha, Zvon, 1990, překladatel neuveden, ISBN 80-7113-024-9
- JAN PAVEL II., *Familiaris consortio*, Praha: Zvon, 1996, překlad Terezie Brichtová, ISBN 80-7113-067-2
- JAN PAVEL II., *Teologie těla: katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu*, Praha: Paulínky, 2005, překladatel neuveden, ISBN 80-86025-99-3
- KOLÁŘ, Michal, *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2005², ISBN 80-7367-014-3
- KOPŘIVA, Karel, *Lidský vztah jako součást profese*, Praha: Portál, 2000⁴, ISBN 80-7178-429-X
- KRCH, František D., *Mentální anorexie*, Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-598-9
- KYRIACOU, Chris, *Řešení výchovných problémů ve škole*, Praha: Portál, 2005, překlad Dagmar Tomková, ISBN 80-7178-945-3
- LA FONTAINE, Jean Sybil, *Defining Organized Sexual Abuse*, *Child Abuse Review*, 1993, roč. 10, č. 2, s. 223–231, ISSN 0952-9136
- Lidská sexualita: pravda a význam*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, ISBN 80-7192-495-4
- MATĚJČEK, Zdeněk, *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, Praha: Portál, 2000³, ISBN 80-7178-494-X
- MATOUŠEK, Oldřich, *Slovník sociální práce*, Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-549-0

- MATOUŠEK, Oldřich (a kol.), *Metody a řízení sociální práce*, Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-548-2
- MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla (eds.), *Sociální práce v praxi*, Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-002-X
- MUFSON, Susan, KRANZ, Rachel, *O týrání a zneužívání*, Praha: Lidové noviny, 1996, překlad Eva Hauserová, ISBN 80-7106-194-8
- Následky pohlavního zneužívání, *Psychologie dnes*, 2005, roč. 11, č. 9, s. 7, ISSN 1212-9607
- NOVOSAD, Libor, *Základy speciálního poradenství*, Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-197-5
- Oběti trestné činnosti – A jak jim pomoci?*, www.tisk.cirkev.cz
- OPATRŇÝ, Aleš, *Pastorace v postmoderní společnosti*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, ISBN 80-7192-557-8
- OPATRŇÝ, Aleš, *Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část I.*, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001³, ISBN neuvedeno
- OPATRŇÝ, Aleš, *Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část II.*, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2001, ISBN neuvedeno
- PŠENIČKA, Oldřich, *Sexuální výchova v rodině*, Hradec Králové: Hnutí Rodina, 1995², ISBN 80-901524-3-0
- RAŠKOVÁ, Miluše, Pohledy na sexuální výchovu dětí, *Informatorium 3–8*, 2004, roč. 11, č. 5, ISSN 1210-7506
- RÖHR, Heinz-Peter, *Hraniční porucha osobnosti*, Praha: Portál, 2003, překlad Antonín Konečný, ISBN 80-7178-724-8
- Rozhovor s Eliasem Vellou o zraněních duše I.*, www.cho.cz
- Rozhovor s Eliasem Vellou o zraněních duše II.*, www.cho.cz
- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte*, Sbíрка zákonů č. 104/1991. Částka 22
- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících*, Sbíрка zákonů č. 209/1992. Částka 41
- SKOBLÍK, Jiří, *O sexuální výchově, zejména dětí*, www.ktf.cuni.cz
- SMOLÍKOVÁ, Kateřina, HAJNOVÁ, Růžena, *Než se dítě zeptá. Program sexuální výchovy dětí předškolního věku*, Praha: Portál, 1997, ISBN 80-7178-132-0
- SVOBODA, Mojmír, KREJČÍŘOVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, Praha: Portál, ISBN 80-7178-545-8

- TÄUBNER, Vladimír, *Nejstřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí*, Praha: Trizonia, 1996, ISBN 80-85573-72-5
- TOŠNER, Jiří, SOZANSKÁ, Olga, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-514-8
- TRAPKOVÁ, Ludmila, CHVÁLA, Vladislav, *Rodinná terapie psychosomatických poruch*, Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-889-9
- Trestní zákon*, Sbírka zákonů č. 140/1961. Částka 65
- Ústava České republiky ze dne 16. 12. 1992. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb. a 515/2002 Sb.*, www.psp.cz
- VÁGNEROVÁ, Marie, *Vývojová psychologie*, Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-308-0
- VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál, 2004³, ISBN 80-7178-802-3
- VÁGNEROVÁ, Marie, *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*, Praha: Karolinum, 2005, ISBN 80-246-1074-4
- VELLA, Elias, *Zakotvit svůj život v Bohu*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1999, překlad Věra Vodičková, ISBN 80-7266-028-4
- VIZINOVÁ, Daniela, PREISS, Marek, *Psychické trauma a jeho terapie*, Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-284-X
- VODÁČKOVÁ, Daniela (a kol.), *Krizová intervence*, Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-696-9
- VOKURKA, Martin, HUGO, Jan (a kol.), *Velký lékařský slovník*, Praha: Maxdorf, 2005⁵, ISBN 80-7345-058-5
- Vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech*, Sbírka zákonů č. 120/1976. Částka 23
- VYMĚTAL, Jan, REZKOVÁ, Vlasta, *Rogersovský přístup k dospělým a dětem*, Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-561-X
- VYMĚTAL, Jan, *Lékařská psychologie*, Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-740-X
- WEISS, Petr, *Sexuální deviace*, Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-634-9
- WEISS, Petr, ZVĚŘINA, Jaroslav, *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*, Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-558-X
- WIRTZ, Ursula, *Vražda duše: incest a jeho terapie*, Praha: Portál 2005, překlad Janka Kopecká, ISBN 80-7178-975-5
- Zákon, kterým se mění zákon č. 117/1999 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a*

zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů,
Sbírka zákonů č. 315/2004. Částka 104

Zákon o rodině, Sbírka zákonů č. 94/1963. Částka 53

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, Sbírka zákonů č. 359/1999. Částka 111

ZÁVORA, Jiří, Výtvarný projev sexuálně zneužívaných dětí, *Děti a my*, 2005, roč. 35,
č. 1, s. 58, ISSN 0323-1879

ZEMAN, Josef, *Funkce rodiny v postindustriální společnosti a tvorba prorodinného
klimatu ve veřejné sféře*, přednáška na konferenci Perspektivy rodinné politiky v České
republice, pořádané Ministerstvem práce a sociálních věcí, Praha, 11.–12. 11. 2004

Zpráva o problematice komerčního sexuálního zneužívání dětí v České republice
zpracovaná MZV ČR v rámci přípravy na Světový kongres konaný v srpnu 1996 ve
Švédsku, Praha: MZV ČR, 1996

Internetové odkazy

<http://help.vira.cz>

<http://skp.diakoniecce.cz>

www.dchbrno.charita.cz/linka.php

www.charita.cz

www.cho.cz

www.ispcan.cz

www.ktf.cuni.cz

www.nasedite.cz

www.osn.cz/dokumenty-osn

www.psp.cz

www.rodice.wz.cz

www.rodiny.cz

www.tisk.cirkev.cz

www.tyrane-deti.cz

www.unicef.cz

www.vira.cz

www.vlada.cz

www.who.cz

www.zkola.cz

6. PŘÍLOHY

Příloha I

Deklarace sexuálních práv

Příloha II

Adresář důležitých kontaktů

Příloha I

Deklarace sexuálních práv

1. Právo na svobodu, vylučující všechny formy sexuálního donucování nebo nátlaku, vykořisťování a zneužívání v jakoukoli dobu a v jakýchkoli životních situacích, přičemž boj proti násilí se považuje za sociální prioritu.
2. Právo na autonomii, integritu a bezpečnost těla, zahrnující kontrolu a potěšení z vlastního těla bez mučení, zohavení a jakéhokoliv násilí.
3. Právo na sexuální rovnost, vztahující se na osvobození od všech druhů diskriminace a respektující sexuální rozmanitost bez ohledu na pohlaví, příslušnost, věk, rasu, sociální statut, náboženství a sexuální orientaci.
4. Právo na sexuální zdraví včetně dostupnosti všech dostatečných zdrojů pro podporu výzkumu, diagnostiky, léčby a nezbytných znalostí HIV-AIDS-STD.
5. Právo na široké, objektivní a faktické informace o lidské sexualitě, které by umožňovaly rozhodování ve vztahu k sexuálnímu životu.
6. Právo na dostatečnou sexuální výchovu od narození a během celého životního cyklu. Tohoto procesu by se měly zúčastnit všechny společenské instituce.
7. Právo svobodně se stýkat, zahrnující možnost uzavřít manželství nebo neuzavřít, rozvádět se a vytvářet jiné typy sexuálního soužití či společenství.
8. Právo svobodné a odpovědné volby ve věcech reprodukce, počtu dětí, doby jejich narození, přístupu k prostředkům regulace porodnosti a plánovaného rodičovství tak, aby všechny děti byly chtěné a milované.
9. Právo na soukromí a schopnost činit samostatná rozhodnutí o sexuálním životě v kontextu etiky jednotlivce a společnosti s tím, že racionální a uspokojivé zkušenosti ze sexuality jsou požadavkem pro lidský rozvoj.
10. Sexuální zdraví je základním a fundamentálním lidským právem.

Příloha II

Adresář důležitých kontaktů

- Linky důvěry
- Krizová pomoc pro děti ohrožené týráním a zneužíváním
- Organizace chránící práva ohrožených dětí

- Bílý kruh bezpečí
adresa: Duškova 20, 150 00 Praha 5
tel.: 257 317 110 (nonstop linka), 257 317 100 (poradna)
e-mail: bkbpraha@volny.cz
www stránky: www.bkb.cz

- Centrum krizové intervence
adresa: Ústavní 91, 181 02 Praha 8
tel.: 284 016 666 (linka důvěry nonstop)
e-mail: cki@plbohnice.cz
www stránky: www.plbohnice.cz

- Česká sekce DCI – Sdružení zastánců dětských práv v ČR
adresa: Senovážné nám. 24, 116 47 Praha 1
tel.: 234 621 374
e-mail: dci.praha@seznam.cz
www stránky: www.dci.jeja.cz

- Dětské krizové centrum – Linka důvěry Sdružení proti násilí na dětech
adresa: V Zápolí 1250, 141 00 Praha 4
tel.: 241 484 149 (linka důvěry nonstop), 241 480 511
e-mail: problem@ditekrize.cz (internetová linka důvěry), ditekrize@ditekrize.cz
www stránky: www.ditekrize.cz

- Fond ohrožených dětí
adresa: Na Poříčí 6, 110 00 Praha 1
tel.: 224 221 137, 224 236 655
e-mail: fod@volny.cz
www stránky: www.fod.cz

- Krizové centrum RIAPS
 adresa: Chelčického 39, 130 00 Praha 3
 tel.: 222 580 697 (linka důvěry nonstop), 222 586 768
 e-mail: linka@mcssp.cz (linka důvěry), riaps@mcssp.cz
 www stránky: www.mcssp.cz

- Linka dětské pomoci týraného a jinak zneužívaného dítěte při Nemocnici sv. Jiří
 adresa: Staniční 74, 312 00 Plzeň
 tel.: 377 260 221, 603 444 192 (SMS)
 e-mail: nadaceltd@volny.cz
 www stránky: www.svjiri.cz

- MCSSP – Městské centrum sociálních služeb a prevence
 adresa: Chelčického 39, 130 00 Praha 3
 tel.: 222 581 287
 e-mail: info@mcssp.cz
 www stránky: www.mcssp.cz

- Modrá linka (centrum a linka důvěry pro děti a mládež)
 adresa: Lidická 50, 658 12 Brno
 tel.: 549 241 010, 608 902 410 (linky důvěry), 549 524 111
 e-mail: info@modralinka.cz
 www stránky: help.modralinka.cz (linka důvěry), www.modralinka.cz

- Nadace Naše dítě
 adresa: Ústavní 91/95, 181 21 Praha 8
 tel.: 266 727 999
 e-mail: nadace@nasedite.cz
 www stránky: www.nasedite.cz

- Občanské sdružení Otevřený svět
 adresa: Michalská 12/432, 110 00 Praha 1
 tel.: 224 229 476
 e-mail: p.prokopec@otevrenysvet.cz
 www stránky: www.otevrenysvet.cz

- Projekt Šance (preventivní a humanitární program pro komerčně sexuálně zneužívané děti)
 adresa: Ve Smečkách 28, 110 00 Praha 1
 tel.: 602 229 395 (Horká linka – pomoc v nouzi, v pracovní dny 10–18 hod.)
 222 211 797 (nonstop – záznamník)
 e-mail: info@sance.info
 www stránky: www.sance.info
- Růžová linka (telefonická linka pro děti a mladé lidi ve stavu akutní krize)
 adresa: Ruská 87, 100 00 Praha 10
 tel.: 272 736 263
 e-mail: mail@ruzovalinka-praha.cz
 www stránky: www.ruzovalinka-praha.cz
- Sdružení Linka bezpečí
 adresa: Ústavní 91/95, 181 21 Praha 8
 tel.: 800 155 555 (nepřetržitá bezplatná linka bezpečí pro děti z celé ČR)
 283 852 222 (linka pro rodiče, pondělí 13–16 hod., středa 16–19 hod.)
 266 727 979
 e-mail: lb@linkabezpeci.cz (internetová linka bezpečí), info@linkabezpeci.cz
 www stránky: www.linkabezpeci.cz
- SOS centrum Diakonie ČCE
 adresa: Belgická 22, 120 00 Praha 2
 tel.: 222 514 040, 608 004 444 (linka důvěry v pracovní dny 9–22 hod.)
 222 521 912 (9–19 hod.)
 e-mail: linka.duvery@diakoniecce.cz
 (internetová linka důvěry – odpověď do 5 prac. dnů)
 www stránky: sos.diakoniecce.cz
- Spondea (krizové centrum pro děti a mládež)
 adresa: Sýpka 25, 613 00 Brno
 tel.: 541 235 511, 608 118 088 (nonstop)
 e-mail: krizovapomoc@spondea.cz
 www stránky: www.spondea.cz

7. OBSAH

1. Úvod	4
2. Vymezení problematiky sexuálního zneužívání	6
2. 1 Závažnost problému	6
2. 1. 1 Závažnost z pohledu statistiky a psychologie.....	6
2. 1. 2 Závažnost z pohledu kriminalistiky.....	7
2. 2 Nové formy sexuálního zneužívání dětí	8
2. 2. 1 Komerční sexuální zneužívání dětí.....	8
2. 2. 2 Sexuální turistika	9
2. 3 Základní dokumenty a zákony	10
2. 3. 1 Ženevská deklarace práv dítěte.....	10
2. 3. 2 Charta práv dítěte.....	10
2. 3. 3 Úmluva o právech dítěte.....	10
2. 3. 4 Deklarace sexuálních práv	11
2. 3. 5 Ostatní mezinárodní dokumenty.....	11
2. 3. 6 Legislativa České republiky	12
2. 4 Významné mezníky v boji za práva ohrožených dětí	13
2. 4. 1 Významné mezinárodní organizace a konference	13
2. 4. 2 Syndrom bitého dítěte (battered child syndrom).....	14
2. 4. 3 Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte (child abuse and neglect – CAN).....	14
2. 4. 4 Syndrom sexuálně zneužívaného dítěte (child sexual abuse – CSA).....	14
2. 5 Definice sexuálního zneužívání	15
2. 5. 1 Bezdotyková a dotyková forma sexuálního zneužívání	15
2. 5. 2 Sexuální obtěžování.....	15
2. 5. 3 Rituální zneužívání dětí	16
2. 5. 4 Münchhausenův syndrom v zastoupení.....	17
2. 6 Signály upozorňující na možnost zneužití	17
2. 6. 1 Specifické a nspecifické známky sexuálního násilí.....	18
2. 6. 2 Pachatel sexuálního násilí.....	18

2. 6. 3	Specifika sexuálního zneužívání v rodině	19
2. 7	Odborná pomoc.....	20
2. 7. 1	Krizová intervence.....	21
2. 7. 2	Trestněprávní, protektivní a terapeutická forma intervence	21
2. 7. 3	Lékařská péče	23
2. 7. 4	Psychoterapie	23
2. 7. 5	Dětské linky důvěry	24
2. 7. 6	Zapojení rodiny do odborné pomoci	25
2. 8	Následky sexuálního zneužívání	26
2. 8. 1	Dlouhodobé a krátkodobé následky	26
2. 8. 2	Posttraumatická stresová porucha	27
2. 8. 3	Sekundární viktimizace a systémové týrání	28
2. 8. 4	Syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití (Child sexual abuse accommodation syndrome)	29
2. 9	Závěr k vymezení problematiky sexuálního zneužívání.....	31
3.	Pomoc a prevence obecně i v pastoraci.....	32
3. 1	Postoje veřejnosti k problematice sexuálního zneužívání	32
3. 1. 1	Obecné postoje veřejnosti.....	32
3. 1. 2	Postoj při pastorační péči.....	33
3. 2	Vhodná reakce při podezření na zneužití	35
3. 2. 1	Oznamovací povinnost	35
3. 2. 2	Postup v roli vyučujícího	35
3. 2. 3	Postoj České biskupské konference.....	36
3. 2. 4	Postup v roli pastorujícího	37
3. 2. 5	Jak postupovat při podezření na zneužití – konkrétní rady	38
3. 2. 6	Jak jednat se zneužitým dítětem – konkrétní rady	39
3. 3	Rizikové faktory zvyšující možnost zneužití.....	40
3. 3. 1	Nedostatečná sexuální výchova.....	40
3. 3. 2	Nefunkční rodina, obecný výchovný přístup, postižené děti.....	41
3. 4	Prevence sexuálního násilí.....	41

3. 4. 1 Harmonické rodinné prostředí a výchova ke zdravé sebedůvěře	42
3. 4. 2 Učit děti, jak se mají chránit	43
3. 4. 3 Informovanost dítěte a bezpečný internet	43
3. 4. 4 Důležitost sexuální výchovy	44
3. 4. 5 Preventivní programy	44
3. 4. 6 Podpora prevence při pastorační činnosti	45
3. 5 Sexuální výchova	47
3. 5. 1 Význam sexuální výchovy	47
3. 5. 2 Různost pohledů na sexuální výchovu	47
3. 5. 3 Pohled morální teologie na sexuální výchovu	48
3. 5. 4 Charakteristika sexuální výchovy	49
3. 5. 5 Rovina citová, sociální a rozumová v sexuální výchově	50
3. 5. 6 Sexuální výchova jako prevence před sexuálním násilím	50
3. 5. 7 Negativní důsledky preventivní sexuální výchovy	52
3. 5. 8 Sexuální výchova podle Papežské rady pro rodinu	52
3. 5. 9 Zásady sexuální výchovy předkládané v dokumentu <i>Lidská sexualita: pravda a význam</i>	53
3. 5. 10 Pohled dokumentu <i>Lidská sexualita: pravda a význam</i> na zneužívání	54
3. 5. 11 Závěr k dokumentu <i>Lidská sexualita: pravda a význam</i>	54
3. 5. 12 Jak přistupovat k sexuální výchově při pastoraaci?	55
3. 6 Obecný výchovný princip jako prevence – dva konkrétní příklady	55
3. 6. 1 Preventivní výchovný systém Dona Boska	55
3. 6. 2 Srovnání preventivního výchovného systému Dona Boska s rogersovskou psychoterapií	58
3. 6. 3 Sociální děloha	59
3. 7 Pomoc zneužívaným dětem v České republice	63
3. 7. 1 Struktura psychosociální sítě pomoci	63
3. 7. 2 Důležité kontakty	66
3. 7. 3 Křesťanské linky důvěry	66
3. 8 Vnitřní uzdravení	69
3. 9 Možná pomoc v rámci pastorační péče – shrnutí	72

4. Závěr	74
5. Přehled použité literatury	78
6. Přílohy.....	83
Příloha I	84
Deklarace sexuálních práv	84
Příloha II.....	85
Adresář důležitých kontaktů.....	85
7. Obsah.....	83